

REPORTS AND STUDIES IN
**SOCIAL SCIENCES
AND BUSINESS
STUDIES**

MIA VEPSÄLÄINEN JA MERVJ. HILTUNEN (TOIM.)

Kylämökkeily Suomessa

Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies No 6

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Kylämökkeily Suomessa

Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa

MIA VEPSÄLÄINEN JA MERVI J. HILTUNEN (TOIM.)

Kylämökkeily Suomessa

Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa

Publications of the University of Eastern Finland
Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies
No 6

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta
Savonlinna
2015

Kopio Niini Oy
Helsinki, 2015

Vastaava toimittaja YTT Antero Puhakka

Kannen kuva: Kati Pitkänen

ISBN: 978-952-61-1816-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1817-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5765

ISSN: 1798-5765

ISSN: 1798-5773 (PDF)

Vepsäläinen, Mia ja Hiltunen, Mervi J. (toim.)

Kylämökkeily Suomessa, vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa
128 s.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2015

Publications of the University of Eastern Finland,

Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies, no 6

ISBN: 978-952-61-1816-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1817-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5765

ISSN: 1798-5765

ISSN: 1798-5773 (PDF)

ABSTRAKTI

Tässä tutkimusraportissa esitellään Eheyttävä kylämökkeily? Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa -tutkimushankkeen tuloksia. Tutkimuksessa tarkastellaan kylämökkeilyn laajuutta, alueellisia eroja ja muutoksia. Tarkastelu perustuu laajoihin tilasto- ja paikkatietoaineistoihin sekä esimerkkita-pauksiin. Tutkimus osoittaa, että mökkeily kylissä ja taajamissa on Suomessa merkittävä ilmiö, joka poikkeaa muusta vapaa-ajan asumisesta. Reilu neljännes (27 %) vapaa-ajan asunnoista sijaitsee kylien tai taajamien yhteydessä. Kylä-mökkejä on eniten Etelä- ja Länsi-Suomessa, joissa taajama- ja kyläalueita on tiheimmässä, kun taas muiden mökkien suurimmat keskittymät sijaitsevat Sal-pausseleiden pohjoispuolella. Erityisen vetovoimaiset kylämökkeilyalueet sijoit-tuvat maisemallisesti puoleensavetäville alueille, kaupunkien lähialueille, varta vasten suunnitelluille mökkeilyalueille ja matkailukeskuksiin. Kyliin sijoittuva vapaa-ajan asuminen on ympäristö- ja yhteisövaikutuksiltaan usein haja-asutusalueiden rannoilla tapahtuvaa mökkeilyä edullisempaa ja kestävämpää. Tutkimuksessa tunnistettiin erilaisia kylämökkeilyn alueellisia kehityssuuntia. Tarkastelu tuo lisätietoa taajamien ja kylien tulevan kehityksen ennakointiin. Vakituisten asukkaiden määrä vähenee ja vapaa-ajan asutuksen merkitys kasvaa monilla maaseutualueilla. Tämän vuoksi maankäytön suunnitteluun ja maaseu-dun kehittämiseen on tarvetta tuoda uudenlaisia lähestymistapoja, joissa otetaan huomioon mökkeilijöiden toiminnallinen rooli, rakennuskannan erilaiset käyttö-tavat ja vapaa-ajan asumisen yhdyskuntarakenteellinen sijainti.

Asiasanat: Vapaa-ajan asuminen, vapaa-ajan asunnot, mökkeily, yhdyskuntara-kenne, asutusrakenne, kylät, taajamat, alueelliset erot, mökkeilyn vaikutukset, mökkeilyn muutos, mökkeilyn kehitys, paikkatietojen analyysi

Esipuhe

Suomalaisten mielikuvissa vapaa-ajan asuminen on perinteisesti tarkoittanut mökkeilyä omassa rauhassa vesistöjen rannoilla, mummonmökissä metsän keskellä tai vuokramökissä matkailukeskuksessa. Todellisuudessa suomalaisten vapaa-ajan asuminen on hyvin monimuotoista ja erilaiset mökkeilyn muodot ovat kasvattaneet suosiotaan. Yhtenä olemassa olevana, mutta huonosti tunnistettuna mökkeilyn muotona voidaan pitää vapaa-ajan asumista kylissä ja taajamissa, osana niiden yhdyskuntarakennetta ja yhteisöä sekä lähellä palveluja.

Maaseudun kehittämisessä ja maankäytön suunnittelussa onkin viime vuosina kiinnitetty huomiota kyläasutuksen eheyteen, minkä suhteen autioituviin kyliin ja taajamiin sijoittuva vapaa-ajan asuminen on avainasemassa. Ilmiöön on asetettu toiveita tyhjenevän rakennuskannan uusiokäytön ja kylien elinvoimaisuuden säilyttämisen näkökulmasta. Kylämökkeilyllä voidaankin periaatteessa nähdä olevan monia yhdyskuntia elävöittäviä ja yhdyskuntarakenteen eheyteen ja ympäristövaikutuksiin liittyviä positiivisia vaikutuksia. Vaikutukset eivät kuitenkaan ole itsestään selviä ja niiden todentamiseksi tarvitaan lisätietoa kylämökkeilystä, josta ei ole toistaiseksi ollut saatavilla koko maan käsittävää tietoa.

Tässä tutkimusraportissa esitellään Eheyttävä kylämökkeily? Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa -tutkimushankkeen tuloksia. Tutkimuksessa on yhdistetty ensimmäistä kertaa kattavasti vapaa-ajan asuntoja kuvaavat tietoaineistot laajempiin alue- ja yhdyskuntarakenteen aluerajauksiin ja analyysiin. Tutkimuksen mukaan mökkeily kylissä ja taajamissa ei ole marginaalinen ilmiö, vaan merkittävä osa suomalaisten vapaa-ajan asumista. Tässä tutkimusraportissa luodaan yleiskuva kylämökkeilyn laajuudesta, kehitysmahdollisuuksista ja alueellisista eroista. Lisäksi pohditaan mökkeilyn suhdetta maaseudun muuhun yhdyskuntarakenteeseen, maaseudun tyhjenevän asutuskannan uusiokäyttöä vapaa-ajan asumisessa ja tarkastellaan valtakunnalliseen tilastointiin ja tietoaineistoihin liittyviä ongelmakohtia ja kehittämistarpeita.

Eheyttävä kylämökkeily? Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa -tutkimushanke toteutettiin vuosina 2009–2010. Tutkimuksen koordinoijana vastasi Itä-Suomen yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnan Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos, jossa tutkimuksen toteutuksesta vastasivat tutkijat Mervi Hiltunen, Kati Pitkänen ja Mia Vepsäläinen. Hankkeen vastuullisena johtajana toimi professori Antti Honkanen. Hankkeen toisena toteuttajatahona oli Suomen ympäristökeskuksen geoinfotatiikka- ja alueidenkäyttöyksikkö, jossa hanketta toteuttivat tutkijat Antti Rehunen, Petri Shemeikka ja Katri Eerola. Hankkeen suunnitteluun ja seurantaan osallistuivat

myös tutkija Leena Kopperoinen ja vanhempi suunnittelija Kari Oinonen SY-KEstä.

Hankkeen toteuttajatiimin lisäksi raporttiin ovat kirjoittaneet esimerkkikuvaus- ja kylämökkeilystä professori Hannu Katajamäki Vaasan yliopistosta, tutkimusasiainjohtaja Pekka Kauppila Oulun yliopistosta, maakunta-arkkitehti Sirkka Lehto Satakuntaliitosta, tutkija Kari Leinamo Vaasan yliopiston Lévon instituutista, yliassistentti Ilkka Pyy ja professori Pertti Rannikko Itä-Suomen yliopistosta sekä professori Seija Tuulentie Lapin yliopistosta. Esimerkkikuvausten kirjoittajat toimivat kyseisissä tehtävissä ja organisaatioissa tutkimushankkeen ajankohtana.

Tutkimuksen toteuttajaryhmä kiittää hankkeen ohjausryhmää, johon kuuluivat ympäristöneuvos Harry Berg ympäristöministeriöstä, professori Antti Honkanen Itä-Suomen yliopiston Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksesta, maakunta-arkkitehti Sirkka Lehto Satakuntaliitosta, ylitarkastaja Reijo Martikainen Maaseutuvirastosta, kehittämispäällikkö Manu Rantanen Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista, yliarkkitehti Raija Seppänen maa- ja metsätalousministeriöstä, kehittämispäällikkö Marja Tammilehto-Luode Tilastokeskuksesta sekä suunnittelujohtaja Jarmo Vauhkonen Etelä-Savon maakuntaliitosta.

Kylämökkeily tarjoaa uuden näkökulman monipaikkaisen asumisen tematiikkaan, joka on ollut merkittävä osa viime vuosina tehtyä vapaa-ajan asumisen koti- ja ulkomaista tutkimusta. Tähän raporttiin kootuilla tiedoilla on todettu olevan kysyntää myös eri hallinnonaloilla ja -tasoilla, joten sen julkaiseminen myös tutkimustiimin ulkopuoliseen käyttöön on koettu tärkeäksi. Raportti on toimitettu osana Suomen Akatemian Asumisen tulevaisuus – tutkimusohjelmasta rahoitettua Itä-Suomen yliopiston Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen hallinnoimaa ja professori C. Michael Hallin johtamaa tutkimushanketta *Homes beyond homes: Multiple dwelling and everyday living in leisure spaces* (SA 255424). Raportin ovat toimittaneet alkuperäisen, vuonna 2010 valmistuneen, tutkimusraportin käsikirjoituksen pohjalta tutkijat Mia Vepsäläinen ja Mervi Hiltunen.

Sisällys

KYLÄMÖKKEILYN ILMIÖ, KÄSITE JA TUTKIMUSTARVE	13
Mia Vepsäläinen ja Mervi J. Hiltunen	
KYLÄMÖKKEILYN RAJAAMINEN JA KÄYTETYT AINEISTOT ...	16
Antti Rehunen	
KYLÄMÖKKEILYN OMINAISPIIRTEET	28
Antti Rehunen, Katri Eerola ja Petri SHEMEIKKA	
KYLÄMÖKKEILYALUEIDEN VETOVOIMAISUUS JA KEHITYS- SUUNNAT	64
Kati Pitkänen, Mervi J. Hiltunen, Antti Rehunen, Mia Vepsäläinen ja Petri SHEMEIKKA	
ESIMERKKEJÄ KYLÄMÖKKEILYSTÄ MAASEUDULLA JA TAAJA- MISSA	72
Kylämökkeilyä Luvian vanhoissa kalastajakylissä Aspiskeri, Niemenkylä ja Lankoori	72
Sirkka Lehto	
Etelä-Pohjanmaan Järvisuodun aluekuvaus	77
Hannu Katajamäki	
Kylämökkeilyä vetovoimaisella Lappajärvellä	78
Kati Pitkänen	
Kyrönmaan kulttuurimaisema	80
Kari Leinamo	
Kylämökkeilyä jokivarren maisemissa Isossakyrössä	81
Mervi J. Hiltunen	

Punkaharjun Putikko – kylämökkeilyä vanhassa kulttuurimaisemassa ja teollisuusmiljöössä	84
Mervi J. Hiltunen ja Kati Pitkänen	
Kuivan maan mökkeilyä Tammelan kylissä	87
Mervi J. Hiltunen ja Kati Pitkänen	
Luopioisen kirkonkylä	91
Leena Kopperoinen	
Pohjoisen matkailukeskukset vapaa-ajan asumisen ympäristöinä: esimerkkinä Kuusamon Ruka	94
Pekka Kauppila	
Taipalsaaren Suuri Jänkäsalo: mökkien muodostama kylä	97
Antti Rehunen	
Savonlinna – kakkosasumista luonnonläheisessä pikkukaupungissa ...	100
Mervi J. Hiltunen ja Kati Pitkänen	
Mäntyharju – kylämökkeilyä kuntataajamassa	105
Ilkka Pyy	
Kemijärvi, kakkosasumista kaupungissa – tunturien tuntumassa	108
Seija Tuulentie	
Sivakka, Valtimo. Pohjoiskarjalaisen metsätyömiestä-pienviljelijäkylän muuntuminen pistäytymiskyläksi	111
Pertti Rannikko	
KYLÄMÖKKEILYN MERKITYS JA VAIKUTUKSET	115
Kati Pitkänen, Mervi J. Hiltunen, Mia Vepsäläinen ja Antti Rehunen	
LÄHTEET	123

TAULUKOT

Taulukko 1 Eri kylämökkeilyalueille sijoittuvat vapaa-ajan asunnot	23
Taulukko 2 Mökit, mökkitiheydet, asutut talot ja asukasmäärät kylämökkeily- alueilla	25
Taulukko 3 Mökkien määrä maisemamaakunnissa ja maisemaseuduilla	46
Taulukko 4 Lappajärven länsirannan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	78
Taulukko 5 Isonkyrön kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	82
Taulukko 6 Putikon kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	85
Taulukko 7 Letkun kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	88
Taulukko 8 Sukulan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	90
Taulukko 9 Rukan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	95
Taulukko 10 Savonlinnan keskustaajaman kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	102
Taulukko 11 Mäntyharjun kuntakeskuksen kylämökkeilyalueen tunnuslukuja	106
Taulukko 12 Kemijärven keskustaajaman ja Kallaanvaara-Isokylän kylämökkei- lyalueiden tunnuslukuja	109
Taulukko 13 Sivakan alueen tunnuslukuja	113

KUVAT

Kuva 1 Kylämökkeilyalueiden muodostuminen YKR-taajamissa, -kylissä ja - pienkylässä sekä niitä ympäröivillä 500 metrin reunavyöhykkeillä Luopioisten taajaman lähistöllä	19
Kuva 2 Kylämökkeilyalueet, kaupunkiseututaajamat sekä muut taajamat ja ky- lät, joissa ei ole ollut mökkejä vuosina 2000 ja 2007	21
Kuva 3 Kylämökkeilyalue ja kylämäinen mökkitihentymä	22
Kuva 4 Kaupunkiseututaajama ja sen lähialue sekä kylämökkeilyalueet Mikkelin seudulla	24
Kuva 5 Kylämökkeilyalueiden sijoittuminen suhteessa kaupunkiseutuihin	26
Kuva 6 Kylämökkien lukumäärä 10 km x 10 km ruuduissa	29
Kuva 7 Kaikkien kesämökkien lukumäärä 10 km x 10 km ruuduissa	30
Kuva 8 Kylämökkien ja kaupunkiseututaajamien mökkien lukumäärä maakun- nittain	31
Kuva 9 Kaikkien mökkien jakautuminen yhdyskuntarakenteellisen sijainnin mukaan maakunnittain	32
Kuva 10 Kylämökkeilyalueiden mökkien jakautuminen yhdyskunnan tyyppin mukaan maakunnittain	33
Kuva 11 Mökkitiheys kylämökkeilyalueilla maakunnittain	34

Kuva 12 Mökkitiheys kylämökkeilyalueilla	36
Kuva 13 Aiemmin vakituudessa asuinkäytössä olleiden rakennusten osuus kylämökkeistä yhdyskuntatyyppin mukaan	38
Kuva 14 Aiemmin vakituudessa asuinkäytössä olleiden rakennusten osuus kylämökkeistä maakunnittain	38
Kuva 15 Kylämökkien keski-ikä yhdyskuntatyyppin mukaan	39
Kuva 16 Kylämökkien keski-ikä maakunnittain	39
Kuva 17 Mökkien keski-ikä kylämökkeilyalueittain	40
Kuva 18 Mökkitonnttien mediaanikoko (eli pinta-alojen keskiluku) kylämökkeilyalueilla ja kylämäisissä mökkitihentymissä	42
Kuva 19 Mökkitonnttien mediaanikoko yhdyskuntatyyppin mukaan	42
Kuva 20 Mökkitonnttien mediaanikoko maakunnittain	43
Kuva 21 Mökkitonnttien mediaanikoko kylämökkeilyalueilla	44
Kuva 22 Kaikkien mökkien tiheys maisemaseuduilla	47
Kuva 23 Kylämökkien tiheys maisemaseuduilla	48
Kuva 24 Enintään 200 metrin päässä rannasta sijaitsevien mökkien osuus maakunnittain	50
Kuva 25 Enintään 200 metrin päässä rannasta sijaitsevien mökkien osuus kylämökkeilyalueilla	51
Kuva 26 Maankäyttömuotojen jakauma kylämökkeilyalueilla yhdyskuntatyyppin mukaan	53
Kuva 27 Maankäyttömuotojen jakauma kylämökkeilyalueilla maakunnittain	53
Kuva 28 Kylämökkien etäisyys päivittäistavarakaupasta yhdyskuntatyyppin mukaan	54
Kuva 29 Mökkien sijainti enintään kolmen kilometrin etäisyydellä päivittäistavarakaupasta maakunnittain	55
Kuva 30 Vesihuoltoinfrastruktuurin tarjonta pienissä taajamissa ja kylissä	56
Kuva 31 Mökkimatkojen pituus kylämökkeilyalueilla ja muulla maaseutualueella	57
Kuva 32 Mökkimatkojen pituusjakauma yhdyskuntatyyppin mukaan	58
Kuva 33 Mökkimatkojen pituusjakauma kylämökkeilyalueilla eri maakunnissa	58
Kuva 34 Mökkien sijainti asemakaava-, ranta-asemakaava- tai yleiskaava-alueella maakunnittain	60
Kuva 35 Kaava-alueella sijaitsevien kylämökkien osuus kaavatyyppin mukaan	61
Kuva 36 Uusiin loma-asuntoihin kohdistuvat kuntien ja alueellisten ympäristökeskusten poikkeamispäätökset 2000-luvulla maakunnittain	62
Kuva 37 Vakituisiin asuntoihin kohdistuvat kuntien ja alueellisten ympäristökeskusten poikkeamispäätökset 2000-luvulla maakunnittain	63
Kuva 38 Erityisen vetovoimaisia kylämökkeilyalueita	66
Kuva 39 Lappajärveä reunustavien kyläalueiden asutusrakenne	79
Kuva 40 Isonkyrön kylämökkeilyalue	83
Kuva 41 Putikon kylä hiljaisena talvipäivänä	84

Kuva 42 Putikon kylämökkeilyalue	86
Kuva 43 Letkun kylämökkeilyalueen asutusrakenne	89
Kuva 44 Sukulan kylämökkeilyalueen asutusrakenne	90
Kuva 45 Rukan kylämökkeilyalueen asutusrakenne	95
Kuva 46 Suuren Jänkäsälön mökit	98
Kuva 47 Savonlinnan keskustaajaman kylämökkeilyalueen asutusrakenne ...	103
Kuva 48 Uutta vapaa-ajan asumista Savonlinnan ydinkeskustan tuntumassa Kasinonsaarilla	104
Kuva 49 Mäntyharjun kuntakeskuksen asutusrakenne	106
Kuva 50 Kemijärven kylämökkeilyalueiden asutusrakenne	110
Kuva 51 Sivakan talot sijaitsevat metsän keskelle raivattujen pienten peltotilkku- jen äärellä	112
Kuva 52 Sivakan asutusrakenne	113

Kylämökkeilyn ilmiö, käsite ja tutkimustarve

MIA VEPSÄLÄINEN JA MERVJ J. HILTUNEN

Kylämökkeilyn tutkimuksen tarve kytkeytyy yhteiskunnallisesti maaseudun elinvoimaisuuden, yhdyskuntarakenteen kehityksen ja vapaa-ajan asumisen ympäristövaikutusten kysymyksiin. Suomalaisissa maaseutukunnissa on haja-asutusalueiden autioitumisen ohella yhä useammin jouduttu etsimään ratkaisuja taajama-alueiden väestökadon aiheuttamiin ongelmiin. Monissa kunnissa on entistä ajankohtaisempaa muun muassa kuntaliitosten myötä etsiä uusia käyttömuotoja tyhjenevälle rakennus- ja asuntokannalle. Monilla alueilla yhtenä ratkaisuna näihin pulmiin on nähty paitsi uusien vakituisten asukkaiden myös vapaa-ajan asukkaiden houkuttelu sekä haja-asutusalueille että kyliin ja taajamiin.

Vapaa-ajan asumista on pidetty Suomessa väestön vähenemisestä ja ikään-tymisestä kärsivän maaseudun elinvoimaisuuden turvaajana ja sen edistämisen on nähty olevan keskeinen osa maaseudun kehittämistä (Ponnikas ym. 2014; YTR 2009). Samalla yhdyskuntarakenteen ja ympäristövaikutusten osalta perin-teisen, pitkälti taajamien ulkopuolelle sijoittuvan mökkeilyn on myös katsottu aiheuttavan yhdyskuntarakenteen hajautumista eli ympäristöhaittoja ja talou-dellisia kustannuksia liittyen muun muassa infrastruktuurin rakentamiseen ja ylläpitoon, rakennusvalvontaan, palveluiden järjestämiseen, jätehuoltoon ja kaavoituspaineisiin (Rytkönen & Kirkkari 2010; Hiltunen 2007; Koski 2007; Ym-päristöministeriö 2005). Lisäksi suosituimmat ranta-alueet uhkaavat sulkeutua muulta virkistyskäytöltä (Laurila & Kalliola 2008; Ympäristöministeriö 2005).

Viime aikoina onkin nostettu esiin tarve kehittää vapaa-ajan asumiselle veto-voimaisia alueita myös ranta-alueiden ulkopuolelle ja integroida vapaa-ajan asutus nykyistä tiiviimmin osaksi olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta (esim. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007; Ympäristöministeriö 2005). Uudisra-kentamisen ohella olemassa olevan rakennuskannan ottamisen uusiokäyttöön voi katsoa johtavan ympäristön kannalta toivottavaan tiiviimpään yhdyskun-tarakenteeseen, uudisrakentamisen tarpeen vähenemiseen ja luonnontilaisten rantojen säästymiseen rakentamiselta. Kylämökkeilyyn sisältyvän kylien ja taa-jamien autioituvan rakennuskannan uusiokäyttö myös nostaa vanhojen kiinteis-töjen arvoa. Lisäksi vapaa-ajan asukkaiden oleskelu keskellä kyläyhteisöä voi

edesauttaa ja rohkaista sosiaalista kanssakäymistä paikallisten asukkaiden kanssa. Asuessaan lähellä paikallisia palveluita, kylämökkeilijät todennäköisesti hyödyntävät niitä muita vapaa-ajan asukkaita enemmän ja tukevat samalla yritysten ja julkisten palveluiden säilymistä alueella (Hiltunen ym. 2013; Rehunen ym. 2012).

Maaseudun kehittämisessä ja maankäytön suunnittelussa on viime vuosina alettu kiinnittää huomiota kyläasutuksen eheyteen (YTR 2009; Helminen & Ristimäki 2008). Tavoitteeksi on nostettu maaseuturakentamisen ohjaaminen kylärakenteiden sisään tai jatkoksi (YTR 2009), minkä suhteen vapaa-ajan asuntojen sijainti suhteessa maaseudun kyliin ja taajamiin ja maaseudun autioituvan rakennuskannan hyödyntäminen vapaa-ajan asumisessa ovat avainasemassa. Vapaa-ajan asumisen sijoittumisesta suhteessa muuhun maaseudun yhdyskuntarakenteeseen ei kuitenkaan ole ollut saatavilla koko maan käsittävää tietoa.

Kylämökkeily määritellään tässä tutkimuksessa kyliin ja taajamiin tai niiden välittömään läheisyyteen sijoittuvaksi vapaa-ajan- tai kakkosasumiseksi. Tutkimuksessa tarkastellaan etenkin maaseudun kyliin ja taajamiin keskittyneitä mökkeilyä, mutta mukana tarkastelussa ovat myös kaupunkialueilla sijaitsevat vapaa-ajan asuinrakennukset. Tässä yhteydessä keskitytään käsittelemään omistusmökkeilyä eli vuokramökkit on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös siirtolapuutarhamökkeily, jota voidaan pitää varsin mielenkiintoisena, mutta kuitenkin omana erityisenä vapaa-ajan asumisen muotonaan. Kylämökkeily voi olla sekä vanhojen rakennusten uusiokäyttöä vapaa-ajan asuntolina että lähtökohtaisesti vapaa-ajan asuinnoiksi rakennettujen rakennusten käyttöä.

Kylämökkeily on tutkimusta varten kehitetty termi, joka mahdollistaa ympäristöhallinnon ja aluekehityksen näkökulmista vapaa-ajan asumiseen liitettyjen odotusten ja tavoitteiden lähemmän tarkastelun. Tässä tutkimusraportissa luokiteltujen kylämökkien omistajat ja niissä oleskelevat eivät siis välttämättä miellä itseään kylämökkeilijöiksi (ks. myös Vepsäläinen & Rehunen 2009). Termi *mökki* käsitetään synonyymiksi vapaa-ajan- tai kakkosasunnolle. Vaikka kyliin ja etenkin kaupunkimaisiin taajamiin sijoittuvat vapaa-ajan- tai kakkosasunnot eivät välttämättä fyysisesti muistuta mökki-termin herättämiä mielikuvia, termin käyttöön on päädytty sen lyhyden, yleisen ymmärrettävyyden ja kattavuuden vuoksi.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on tieto siitä, että mökkeily kylissä ja taajamissa on merkittävä, mutta tunnistamaton osa suomalaisten vapaa-ajan asumista. Ilmiötä on tutkittu varsin vähän ja on tarpeellista luoda yleiskuva kylämökkeilyn laajuudesta, kehitysmahdollisuuksista ja alueellisista eroista. Lisäksi on tarpeen pohtia mökkeilyn suhdetta maaseudun muuhun yhdyskuntarakenteeseen ja maankäyttöön sekä tarkastella maaseudun tyhjenevän asuntokannan uusiokäyttöä vapaa-ajan asumisessa. Tutkimuksessa yhdistetään ensimmäistä kertaa kattavasti vapaa-ajan asuntoja kuvaavat tietoaaineistot laajempiin alue- ja

yhdyskuntarakenteen aluerajauksiin ja analyyseihin. Tutkimuksessa käytetyt paikkatieto- ja tilastoaineistot ovat vuodelta 2007, ellei tekstissä toisin mainita. Tutkimukselle asetettiin kolme päätavoitetta ja tutkimuskysymystä:

1. Millaista on vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa?

Tutkimuksessa selvitetään taajamien ja kylien vapaa-ajan asuntojen sijaintiin, rakennuksiin, tontteihin, omistajiin ja ympäristöön liittyviä tekijöitä yhdistämällä erilaisia valtakunnallisia rekisteri- ja paikkatietoaineistoja. Näiltä osin on tärkeää kylämökkeilyn erityispiirteiden tunnistaminen ja vertailu muuhun mökkeilyyn.

2. Miten kyliä ja taajamia voidaan luokitella vapaa-ajan asumisen perusteella?

Sijaintianalyyysien ja 2000-luvulla tapahtuneiden muutosten perusteella tarkastellaan, millaisia ovat vetovoimaiset kylämökkeilyalueet ja millaisia kehitysuuntia voidaan havaita erilaisilla kylämökkeilyalueilla.

3. Miten käytettävissä olevat paikkatietoaineistot soveltuvat vapaa-ajan asumisen tutkimukseen? Millaisia erityistarkastelujen ja jatkoselvitysten tarpeita aineistojen käyttöön liittyy?

Raportin johtopäätöksissä nostetaan esiin käytettävissä olevien tilasto-, rekisteri- ja paikkatietoaineistojen puutteellisuuksia ja kehittämistarpeita. Lopuksi kootaan yhteen vapaa-ajan asumisen merkitys ja vaikutukset kylissä ja taajamissa, ja pohditaan kylämökkeilyn tulvaisuuden näkymiä ja potentiaalia maaseutualueiden suunnittelussa ja kehittämisessä.

Kylämökkeilyn rajaaminen ja käytetyt aineistot

ANTTI REHUNEN

MÖKKIAINEISTOT

Kylämökkitietoina on käytetty Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän (VTJ) rakennustietojen perusteella tuotettuja vapaa-ajan asuntoja koskevia tietoja. Rakennustiedot on tuotettu kuntien rakennusvalvonnassa. VTJ sisältää tietoja rakennusten käyttötarkoituksesta ja nykyisestä käyttötilanteesta sekä muun muassa rakennuksen koordinaattisijainnista, koosta, rakentamisajankohdasta ja omistuksesta. Tässä tarkastelussa VTJ:n rakennustiedoista on poimittu Tilastokeskuksen (2009) kesämökkimääritelmän mukaiset kesämökit, joiksi luetaan loma- tai vapaa-ajan asuntona käytetyt vapaa-ajan asuinrakennukset ja asuinrakennukset. Asuinrakennuksista mukana ovat erillispientalot, mutta ei rivi- tai kerrostaloja, joiden käytöstä vapaa-asumiseen ei rekisterissä juuri ole tietoja. Myöskään rakennuksia, joiden käyttötarkoituksena rakennustiedoissa on vuokramökki, ei ole otettu mukaan kesämökkiaineistoon. Poiminnasta on karsittu pois vapaa-ajan asuinrakennukset, jotka ovat osoittautuneet siirtolapuutarhamökeiksi tai lomakyläien rakennuksiksi, sekä vapaa-ajan asuinrakennukset, joissa on ollut vakituisia asukkaita. Näin tarkasteltavaksi aineistoksi on saatu vuoden 2007 lopun tilanteessa 485 000 kesämökkiä. Määrä on noin 7 000 mökkiä suurempi kuin Tilastokeskuksen kesämökkitilastossa, johtuen siihen tehdystä verotustietoihin perustuvasta karsinnasta. Toisena tarkasteluvuotena on käytetty vuotta 2000, jolloin mökkejä oli 461 000. Tarkastelujakso mahdollistaa kylämökkeilyn muutosten seurannan 2000-luvulla.

VTJ:n rakennusten luokittelussa sekä tietojen rekisteröinnissä ja ajantasaisuudessa on monenlaisia puutteita, jotka tulevat esille kylämökkeilyä tarkasteltaessa. Rakennusten käyttötapa kirjataan vain rakennuskohtaisesti, jolloin yksittäisten paritalo-, rivi- ja kerrostalohuoneistojen käyttö vapaa-ajan asuntona ei näy rekistereissä. Toisaalta vapaa-ajan asuinrakennuksiksi on rekisteröity myös sellaisia rakennuksia, jotka eivät kuuluisi kyseiseen käyttötarkoitukseluokkaan. Esimerkiksi saunamökkejä on rekisteröity vapaa-ajan asuinrakennuksina, vaikka samalla tontilla sijaitsee myös varsinainen vapaa-ajan asuinrakennus. Lisäksi

todellisuudessa osa kesämökeiksi rekisteröidyistä mökeistä on vuokrakäytössä, mutta ilmiön laajuutta on mahdotonta arvioida tarkkaan.

Eriyisesti rakennuksen käytössä tapahtuneiden muutosten kirjaamisessa rekistereihin on epätarkkuuksia ja puutteita. Tieto alun perin vakituiseksi asuinrakennukseksi rakennettujen talojen muuttumisesta vapaa-ajan asunnoksi ei välttämättä päädy rekisteriin, ellei muutos aiheuta rakennuslupaa edellyttäviä rakennustoimia. Toisaalta VTJ:n rakennustiedoissa saattaa olla muutettuna myös itse rakennuksen käyttötarkoitus vakituisesta vapaa-ajan asuinrakennukseksi. Tällöin ei pystytä tunnistamaan niitä kesämökkejä, jotka ovat aiemmin olleet vakituisessa asuinkäytössä. Vastaavasti monet vakituisesta asuinkäytöstä poistuneet rakennukset jäävät rekisteriin tyhjillään olevina rakennuksina, vaikka niitä todellisuudessa käytettäisiin vapaa-ajan asuntona. Verottaja muuttaa tyhjilleen jääneitä vakituisia asuinrakennuksia verotettaviksi lomarakennuksina, jos päätellään, että rakennusta käytetään vapaa-ajan asuntona. Verottaja ei kuitenkaan tee tietojen päivityksiä välttämättä heti vakituisen asutuksen päätyttyä eivätkä ne välity VTJ:n rakennustietoihin saman tien.

Väestötietojärjestelmän mökkirakennuksilla on hyvin kattavasti sijaintikoordinaatit. Vain alle puolelta prosentilta mökeistä koordinaattitiedot puuttuvat, mutta toisaalta tiedoissa voi olla laadullisia puutteita. Peruskarttapohjalla tehdyn tarkastelun pohjalta voi päätellä, että pääosa VTJ:n rakennusten sijaintipisteistä sijaitsee oikealla kohdalla peruskartalla näkyvän rakennuksen kanssa, mutta osa sijaitsee joitakin kymmeniä tai muutaman sata metriä väärässä paikassa. Sijaintitietojen laatua on mahdollista arvioida myös kiinteistötietojen perusteella. Kullakin mökkirakennuksella on rekisterissä tieto kiinteistön tunnuksesta. Kiinteistötunnuksen avulla on mahdollista hakea kiinteistö, jolla mökki sijaitsee, aluemaisena kohteena Maanmittauslaitoksen kiinteistöjen paikkatiedoista. Yhdistettyjen tietojen pohjalta käy ilmi, että mökkirakennusten koordinaattitietojen perusteella määritetyistä sijainneista 95 prosenttia, noin 461 000 mökkiä, sijaitsee oikealla kiinteistöllä ja viisi prosenttia, noin 23 000 mökkiä, väärällä kiinteistöllä. Sijaintitarkkuus oikealle kiinteistölle on siis suhteellisen hyvä. Väärällä mökkitontilla sijaitsevien mökkien koordinaattisijainnista puolet on vain 60 metrin etäisyydellä oikeasta kiinteistöstä. Kylämökkeilyn laajalaiseen tarkasteluun mökkien sijaintitiedon tarkkuus on riittävä. Yksittäisten kylien tietojen kohdalla sijaintitiedon epätarkkuudet voivat aiheuttaa tuloksiin kuitenkin pieniä vääristymiä.

Maanmittauslaitoksen numeerisen kiinteistörekisterin tiedoista on mahdollista selvittää myös mökkitonttien pinta-ala. Mökki voidaan kohdistaa kiinteistöön ja hakea paikkatietoaineistosta kiinteistön pinta-ala. Mökkitontin kokotieto on näin saatavilla 98 prosentille mökeistä. Kiinteistötarkastelu osoittaa, että mökkiaineistossa on erillisinä mökkeinä jonkin verran saman mökkipihapiirin rakennuksia, joista vain yksi lienee varsinainen päämökkirakennus ja muut mökkirakennukset voivat olla todellisuudessa esimerkiksi vanhoja mökkiraken-

nuksia, asuinrakennuksia tai saunarakennuksia. Jos kukin mökkipiiri rakennuksineen lasketaan vain yhdeksi yksiköksi, mökkiaineisto sisältää tällöin tämän tarkastelun perusteella reilut 30 000 mökkiä liikaa. Toisaalta useampaa saman pihapiirin rakennusta voidaan käyttää erillisinä vapaa-ajan asuntoina. Tämän vuoksi mökkiaineistoa on tarkasteltu sellaisenaan ilman, että siitä olisi karsittu mökkejä pois. Tilastokeskuksen kesämökkitilastoista on verotustietojen perusteella karsittu pois osa, mutta ei kaikkia saman pihapiirin mökkirakennuksista.

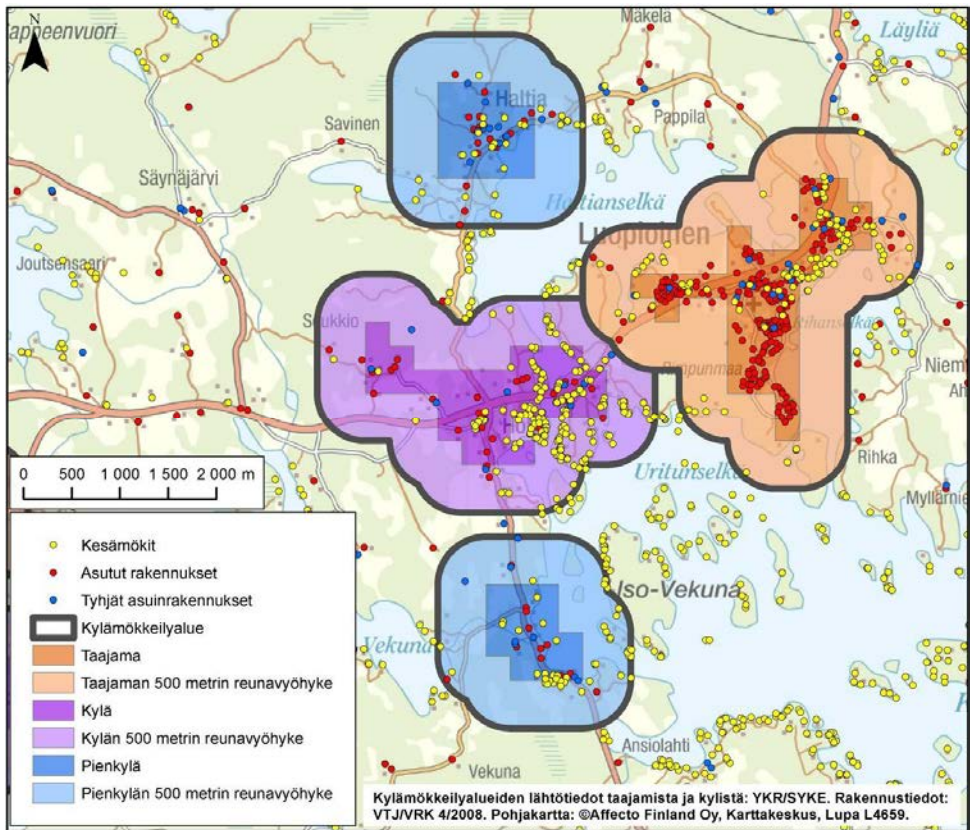
KYLÄMÖKKEILYALUEIDEN RAJAAMINEN

Kylämökkeilyn alueellisessa rajaamisessa on käytetty ympäristöhallinnon yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän (YKR) taajama-, kylä- ja pienkyläalueiden rajauksia. YKR-aluejaot perustuvat 250 metrin tilastoruutuihin, joita on yhdistetty yhtenäisiksi alueiksi asutuksen ja rakentamistiheyden perusteella. Alue-rajauksia käytetään Suomessa yleisesti maankäytön suunnittelussa, alueiden kehittämisessä ja tutkimuksissa.

Taajamissa tilastoruudulla sijaitsevien rakennusten lukumäärä ja kerrosala muodostavat ympäröivää haja-asutusalueita tiheimmän ryhmittymän, jossa on vähintään 200 asukasta. Lomarakennuksia eli kesämökkejä tai vuokramökkejä ei oteta huomioon taajaman muodostuksessa, ei myöskään maatalousrakennuksia. Taajamarajaukseen luetaan mukaan vain ruudut, jotka täyttävät niille määritellyt raja-arvot. Lisäksi rajauksen muodostamiseen liittyy useita yleistysoperaatioita, joiden avulla saadaan tuotettua yhtenäisiä taajama-alueita. *Kyläalueiksi* rajautuvat taajamien ulkopuoliset rakennusten tihentymät vakituisen asutuksen määrän perusteella. Samoin kuin taajamien yhteydessä loma- tai maatalousrakennuksia ei huomioida kyläalueiden rajauksessa. Kyläalueiksi valikoituvat alueet, joissa yhden tilastoruudun ja sitä ympäröivien kahdeksan ruudun rakennusten yhteenlaskettu lukumäärä on vähintään kuusi. Näistä alueista varsinaisiksi kyliksi luokitellaan vähintään 40 asukkaan alueet ja pienkyliksi 20–39 asukkaan alueet (Ristimäki 1999; Helminen & Ristimäki 2008, 12–15).

Tässä tutkimuksessa *kylämökkeilyalueiksi on rajattu maaseudun taajamat, kylät ja pienkylät sekä niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet 500 metrin etäisyydellä* (Kuva 1). Taajamien, kylien ja pienkylien ympärille muodostettua vyöhykettä nimitetään tässä *reuna- vyöhykkeeksi*. Taajamien ja kylien vaikutus lähiympäristöön ulottuu ruuturajauksen ulkopuolelle esimerkiksi maiseman, tieverkoston, palvelujen käytön ja arjen liikkumisen osalta. Vielä 500 metrin etäisyydellä sijaitsevat mökit ovat usein melko kiinteässä fyysisessä ja toiminnallisessa yhteydessä taajamiin ja kyliin. Toisaalta pidemmällä tarkastelu- etäisyydellä mukaan tulisi runsaammin esimerkiksi vesistön takana sijaitsevia mökkejä. Rajauksen muodostamiseksi tarkasteltiin lukuisia yksityiskohtaisia esimerkkejä eri puolilla

maata, ja niiden perusteella 500 metrin vyöhyke osoittautui keskimäärin varsin toimivaksi.

Kuva 1: Kylämökkeilyalueiden muodostuminen YKR-taajamissa, -kylissä ja -pienkylissä sekä niitä ympäröivillä 500 metrin reunavyöhykkeillä Luopioisten taajaman lähistöllä (Jos reunavyöhykkeet menevät päällekkäin, päällekkäinen alue on määritetty suuremman yhdyskunnan reunavyöhykkeeksi)

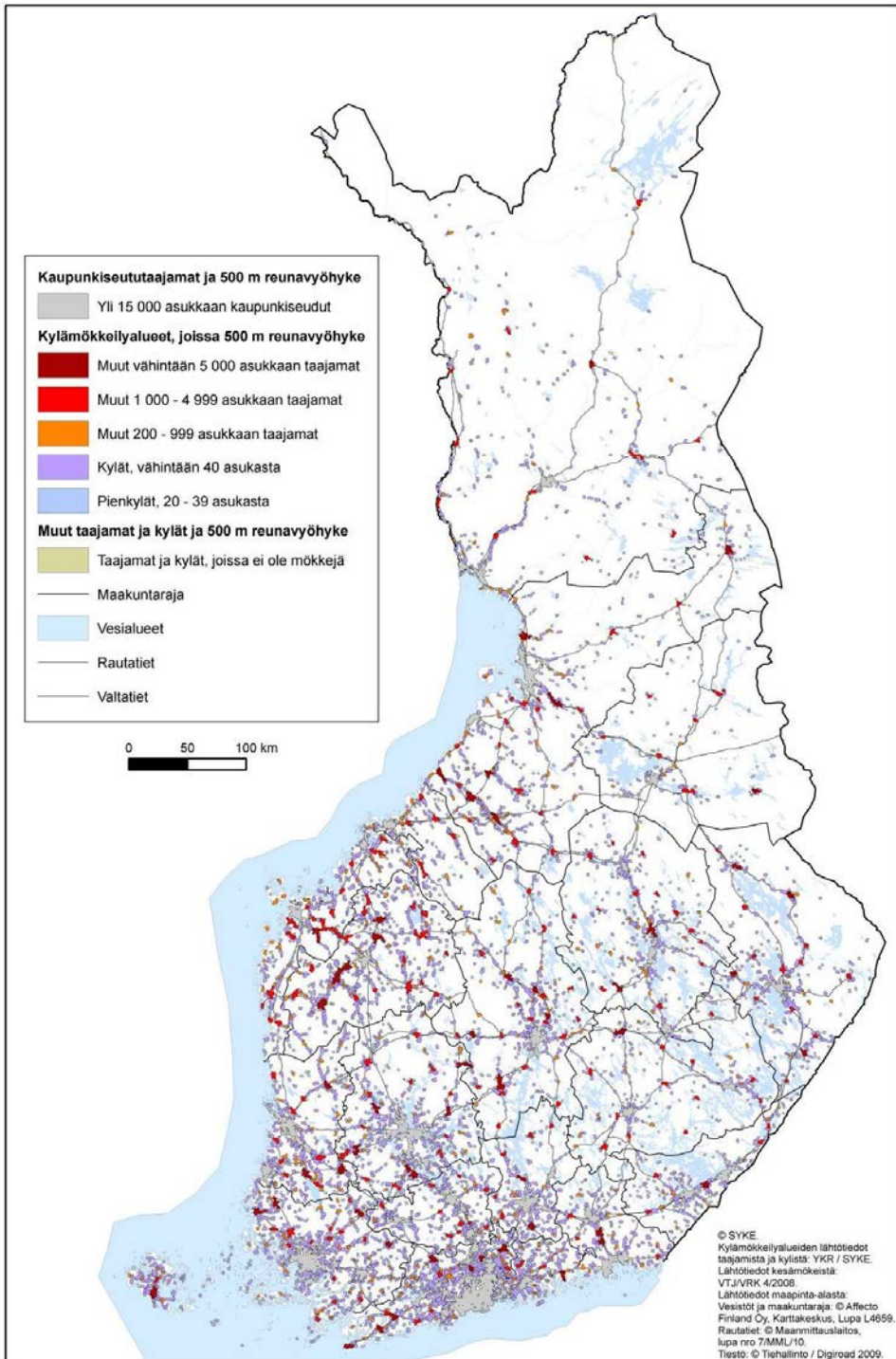
Maaseutualueiksi on tässä tutkimuksessa määritetty kaupunkiseututaajamien ja niiden 500 metrin reunavyöhykkeen ulkopuolinen alue. Kaupunkiseututaajamien rajausta perustuu ympäristöhallinnon yhdyskuntarakenteen seurantaan, jossa on eroteltu 34 suurinta kaupunkiseutua. Maaseudun taajamat ja kylät eroavat toisistaan yhdyskunnan koon mukaan, ja erot heijastuvat vapaa-ajan asumisessa. Maaseudun kylämökkeilyalueet onkin tässä tutkimuksessa jaettu taajamien ja kylien koon mukaan luokkiin, jolloin voidaan tarkastella vaihtelua maaseutualueiden sisällä. Kylämökkeilyalueista on jätetty pois ne kylä- ja taajama-alueet, joissa ei ole vapaa-ajan asumista. Käytetyt alueluokat ovat:

A. Kaupunkiseututaajamat (kaupunkiseudulla vähintään 15 000 asukasta)

B. Maaseudun kylämökkeilyalueet:

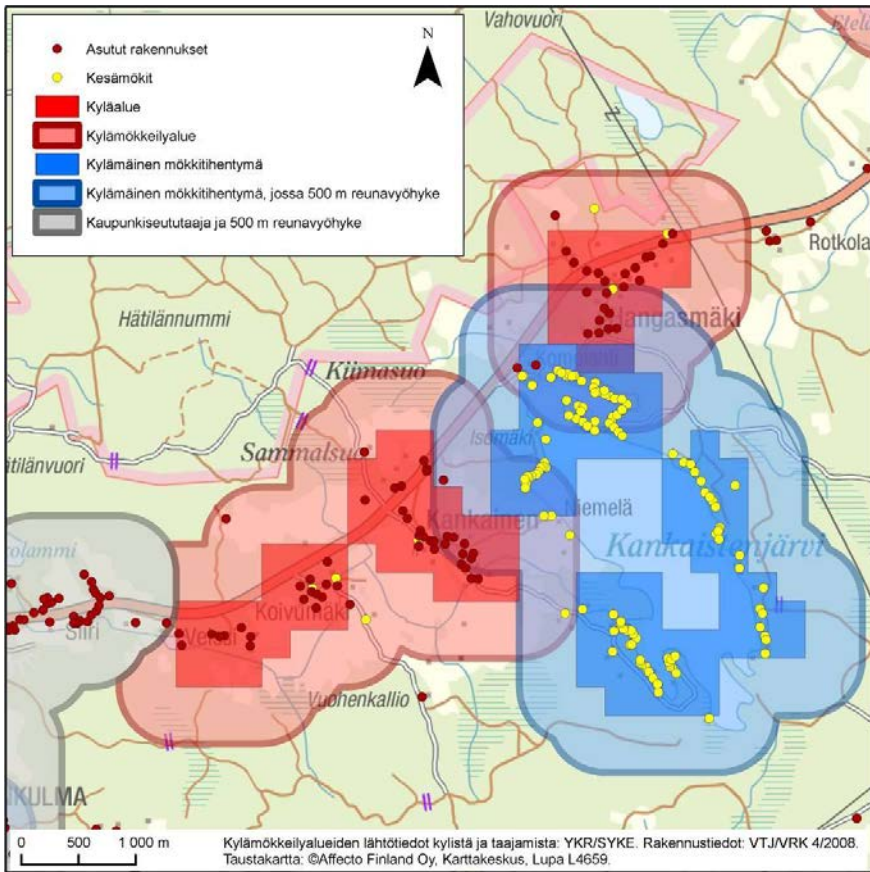
1. 5 000–14 999 asukkaan taajamat (pikkukaupungit ja isot kuntakeskukset)
2. 1 000–4 999 asukkaan taajamat (kirjokylät, kuntakeskukset ja kunnan-osakeskukset)
3. 200–999 asukkaan taajamat (pienet kirjokylät ja asuintaajamat)
4. Kylät, vähintään 40 asukasta
5. Pienkylät, 20–39 asukasta (Kuva 2)

YKR-rajauksen etuna ovat koko maan kattavat ja keskenään vertailukelpoiset aikasarjat, joiden avulla pystytään seuraamaan kyläasutuksen kehitystä ja vertailemaan vakituisen ja vapaa-ajan asutuksen välistä suhdetta. Koska YKR-kylärajaustapa on sama koko maassa, se ei pysty huomioimaan kylien vaihtelevaa luonnetta maan eri osissa. Vakituisen asutuksen rakennusryhmittymiin perustuvan kylärajauksen ulkopuolelle jäävät rakenteeltaan hajanaiset toiminnalliset kylät, joita yhdistävät yhteiset palvelut tai erilaiset yhdistykset, tapahtumat ja talkoot (esim. Virtanen 1983). Viime vuosikymmeninä kylien ja pienten taajamien luonne on myös muuttunut voimakkaasti vakituisen asutuksen ja palvelujen vähentyessä, asukkaiden keski-ikä nouseessa, liikkuvuuden lisääntyessä ja maaseudun elinkeinorakenteen muuttuessa. Samalla vapaa-ajan asutuksesta on monin paikoin muodostunut kiinteä osa toiminnallista kyläyhteisöä (esim. Knuuttila ym. 2008).

Kuva 2: Kylämökkökeilyalueet, kaupunkiseututaajamat sekä muut taajamat ja kylät, joissa ei ole ollut mökkejä vuosina 2000 ja 2007

Myös vapaa-ajan asutus saattaa muodostaa rakennustiheydeltään yhtä tiiviitä alueita kuin kyläasutus. Jos vapaa-ajan asutus huomioitaisiin taajamien ja kylien muodostamisessa, rajauksista tulisi huomattavasti nykyistä laajempia. Kun vapaa-ajan asuminen alkaa osittain muistuttaa yhä enemmän vakituista asumista, on tarvetta pohtia uudenlaisia rajaamistapoja maaseutualueelle. Haasteena ovat kuitenkin puutteelliset tiedot mökkien käyttöasteesta. Tässä tutkimuksessa on huomioitu myös vapaa-ajan asutuksen tihentymät, joita on rajattu samanlaisella menetelmällä kuin kyliä ja pienkyliä. Kullekin 250 metrin tilastoruudulle on laskettu kyseisen ruudun ja sitä ympäröivien kahdeksan ruudun kesämökkien summa. Mökkitiheyttä määrittämiseksi on valittu ne ruudut, joissa summa on vähintään kuusi. Näistä valituista ruuduista kylämäisiksi mökkitiheyttä on määritetty valittujen ruutujen muodostamat yhtenäiset alueet, joissa on vähintään 20 mökkiä. Kylämäisiin mökkitiheyksiin on tämän jälkeen liitetty vielä 500 metrin reunavyöhyke samaan tapaan kuin kylämökkeilyalueille (Kuva 3).

Kuva 3: Kylämökkeilyalue ja kylämäinen mökkitiheytymä. Alueet menevät päälekkäin varsinkin niiden reunavyöhykkeiden osalta. Osa mökeistä sijaitsee molemmilla alueilla

KYLÄMÖKKIEN MÄÄRÄ KYLÄMÖKKEILYALUEILLA

Tämän tutkimuksen mukaan koko Suomessa kylissä, taajamissa tai niiden 500 metrin reunavyöhykkeellä sijaitsee noin 132 000 mökkiä (Taulukko 1). Näistä mökeistä maaseudun kylämökkeilyalueiden mökkejä eli *kylämökkejä* on noin 116 000 kappaletta, joka on noin 24 prosenttia kaikista Suomen vapaa-ajan asunnoista. Suurin osa kylämökeistä sijaitsee maaseudun kylissä. YKR-seurannassa rajatuilla kylä- ja pienkyläalueilla maaseudulla sijaitsee yhteensä noin 48 000 mökkiä ja 500 metrin etäisyydellä kylien ympärillä suurin piirtein saman verran mökkejä. Kaupunkiseututaajamissa tai niiden 500 metrin reunavyöhykkeellä vapaa-ajan asuntoja on 16 000.

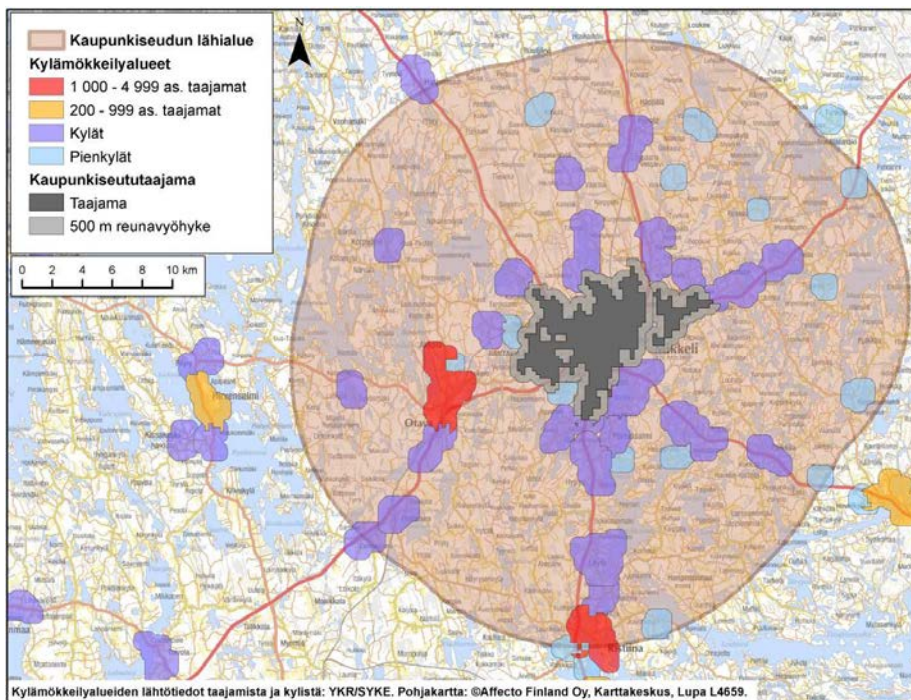
Taulukko 1: Eri kylämökkeilyalueille sijoittuvat vapaa-ajan asunnot

ALUETYYPPI	Alueiden lukumäärä	Alueiden ja 500 metrin reunavyöhykkeen maapinta-ala	Mökkejä alueen sisällä	Mökkejä 500 metrin reunavyöhykkeellä	Yht. mökkejä	Mökkejä / km ² koko alueella yhteensä
KYLÄMÖKKEILY-ALUEET YHTEENSÄ	5 569	31 300 km ²	59 500	56 300	115 700	3,7
Pienkylät (20–30 as.)	2162	6 200 km ²	10 500	14 600	25 100	4,1
Kylät (vähintään 40 as.)	2821	18 600 km ²	37 000	32 800	69 800	3,7
200–999 asukkaan pienet asuin-taajamat	338	2 200 km ²	5 700	4 900	10 600	4,8
1 000–4 999 asukkaan kirkonkylä-taajamat	195	2 600 km ²	4 200	2 800	7 000	2,7
5 000–14 999 asukkaan pikku-kaupunkitaajamat	53	1 600 km ²	2 100	1 100	3 200	2,0
KAUPUNKISEUDUT Kaupunki-seutujen keskus-taajamat ja lähitaajamat	153	5 800 km ²	9 500	6700	16 200	2,8

Maaseudun taajamia, kyliä tai pienkyliä, joiden sisällä tai 500 metrin etäisyydellä on 2000-luvun aikana sijainnut vähintään yksi vapaa-ajan asunto, on yhteensä 5 569. Mökkitiheys on keskimäärin suurin pienissä taajamissa ja kyläalueilla, mikä johtuu osin siitä, että joukkoon kuuluu myös muutama matkailukeskus,

joissa on kussakin useita satoja mökkejä. Maaseudun kylämökkeilyalueet eroavat toisistaan paitsi yhdyskuntatyyppin myös yhdyskuntarakenteellisen sijainnin perusteella. Ratkaisevaa on, sijaitseeko alue kaupunkiseudun vaikutuspiirissä. Kaupunkiseutujen lähistöllä keskuskaupungin palvelut ovat tavoitettavissa kohtuullisen automatkan päästä. Lisäksi, jos työpaikka sijaitsee samalla kaupunkiseudulla, on myös työssäkäynti mökiltä käsin mahdollista. Mökkien kysyntä on suurinta kaupunkiseutujen lähistöllä.

Kaupunkiseutujen lähialueena on tässä tutkimuksessa käytetty Helmisen ja Ristimäen (2008, 12–18) erottamaa kaupunkiseutujen lievevyöhykettä (5 km kaupunkiseudun keskustaajamasta ja 3 km lähitaajamasta) ja kaupunkiseudun läheistä maaseutua (10 km:n etäisyydellä lievevyöhykkeen ympärillä) (Kuva 4).

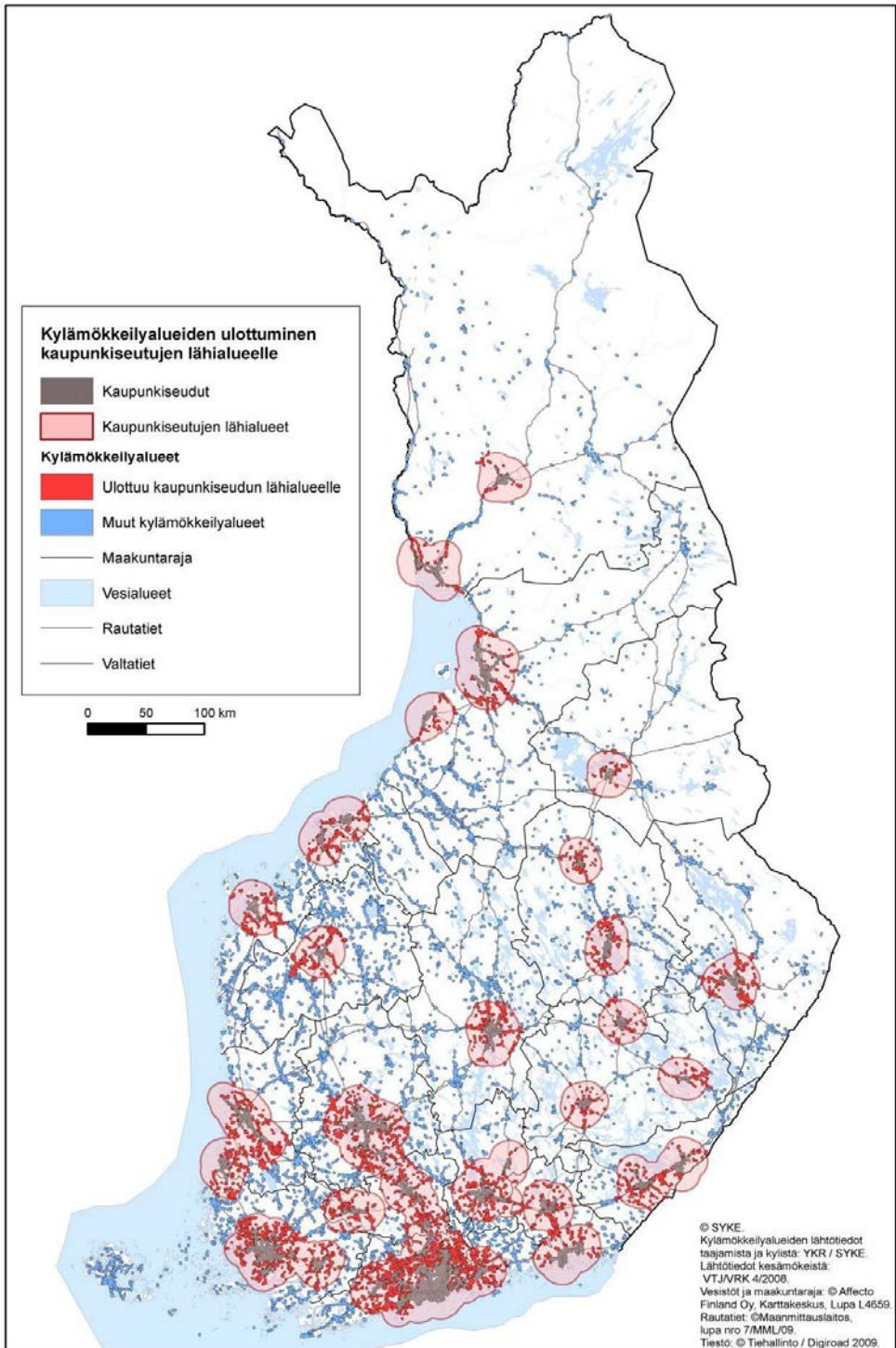

Kuva 4: Kaupunkiseututaajama ja sen lähialue sekä kylämökkeilyalueet Mikkelin seudulla

Näin ollen kaupunkiseututaajamien lähialue ulottuu 15 kilometrin päähän keskustaajamasta ja 13 kilometrin päähän lähitaajamasta. Joidenkin ilmiöiden osalta kaupunkiseutujen vaikutus ulottuu kuitenkin tuota etäisyyttä kauemmaksi. Kaikista kylämökkeilyalueista lähes 2 200 aluetta ulottuu vähintään osittain kaupunkiseutujen lähivyöhykkeelle (Taulukko 2, Kuva 5). Näillä kaupunkiseutujen läheisillä kylämökkeilyalueilla mökkejä on keskimäärin hieman tiheämässä kuin maaseudun muilla alueilla, mutta mökkien määrä on kasvanut 2000-luvun aikana hitaammin kuin muualla maaseudulla. Vakituisen asutuksen määrä on vastaavasti kasvanut kaupunkiseututaajamia ympäröivällä alueella yhtä nopeasti kuin itse taajamissa.

Taulukko 2: Mökit, mökkitiheydet, asutut talot ja asukasmäärät kylämökkeilyalueilla

	Kaupunkiseututaajama-alueet	Kylämökkeilyalueet, jotka ulottuvat kaupunkiseutujen lähialueelle	Muut kylämökkeilyalueet
Kylämökkeilyalueiden lukumäärä	153	2 165	3 404
Maapinta-ala (km ²)	5800	12 900	18 400
Mökkejä 2007	16 200	54 300	61 400
Mökkejä 2000	17 400	53 600	58 800
Mökkien määrän muutos 2000–2007	-7,0 %	1,2 %	4,4 %
Mökkitiheys 2007 (kpl/km ²)	2,8	4,2	3,3
Mökkitiheys 2000 (kpl/km ²)	3,0	4,2	3,2
Mökkitiheyden muutos 2000–2007	-0,2	0,0	0,1
Asuttuja taloja 2007	510 600	181 000	271 900
Asuttuja taloja 2000	456 300	163 900	261 500
Asuttujen talojen määrän muutos	11,9 %	10,4 %	4,0 %
Asukkaita 2007	3 392 100	571 500	905 400
Asukkaita 2000	3 217 400	542 900	936 000
Asukasmäärän muutos 2000–2007	5,4 %	5,3 %	-3,3 %

Kuva 5: Kylämökkeilyalueiden sijoittuminen suhteessa kaupunkiseutuihin

MUUT PAIKKATIETOAINEISTOT

Kylämökkeilyalueiden kuvauksessa ja kylämökkeilyn ominaispiirteiden määrittämisessä on käytetty mökki- ja kiinteistöaineiston sekä yhdyskuntarakenteen aluerajausten lisäksi myös suurta joukkoa muita paikkatieto-aineistoja. Näitä aineistoja ovat:

- Väestötietojärjestelmän (VTJ) asuttuja rakennuksia ja tyhjiä asuinrakennuksia koskevat tiedot vuodelta 2007
- Maanmittauslaitoksen peruskartan rantaviiva-aineisto (1:20 000)
- Corine Land Cover 2000 rasterimuotoinen maankäyttö- ja maanpeiteaineisto, jonka pikselikoko on 25 metriä
- Digiroad tie- ja katuverkkoaineisto vuodelta 2009
- ACNielsenin päivittäistavarakaupan myymälärekisteri vuodelta 2008
- Tilastokeskuksen oppilaitosaineisto vuodelta 2008
- Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskus) ympäristötoimialan tuottamat asemakaavoitetun alueen, ranta- asemakaavojen ja yleiskaavoitettujen alueiden rajaukset vuoden 2010 alun tilanteessa
- ELY-keskusten kokoamat ELY-keskusten ja kuntien tekemät maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset poikkeamispäätökset vuosilta 2000–2009
- Valtioneuvoston periaatepäätöksen (1995) mukaiset valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
- Museoviraston inventointitiedot valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöistä
- Suomen ympäristökeskuksen ja maakuntien liittojen toteuttama selvitys vesihuoltoinfrastruktuurin tarjonnasta alle 1 000 asukkaan taajamissa ja kyläalueilla vuosina 2007–2008
- Luonnonvirkistyskäyttömahdollisuuksien paikkatietoaineisto VIRGIS vuoden 2010 alun tilanteessa.

Kaikkien paikkatieto-aineistojen laatuun ja kattavuuteen liittyy näkökohtia, jotka on otettava huomioon analyysitulosten tulkinnassa. Suurin osa aineistoista on alueellisesti koko maan kattavia ja sijaintitarkkuudeltaan hyviä. Tällaisia ovat muun muassa VTJ:n asuttujen rakennusten tiedot, Corine, Digiroad, ACNielsenin kauppa-aineisto ja Tilastokeskuksen oppilaitosaineisto. ELY-keskusten tiedot kaava-alueen rajoista ja poikkeamispäätöksistä vaihtelevat kattavuudeltaan ja tarkkuudeltaan hieman eri alueiden välillä. Maisema-alueet ja rakennetun kulttuuriympäristön kohteet perustuvat valtakunnallisiin aineistoihin. Maisema-alueiden rajaukset ovat luonteeltaan yleispiirteisiä. VIRGIS-aineiston tietoja ei ole aivan kattavasti jokaisen kunnan alueelta, mutta tässä yhteydessä aineistoa on käytetty siten, että puutteilla ei ole ollut merkitystä.

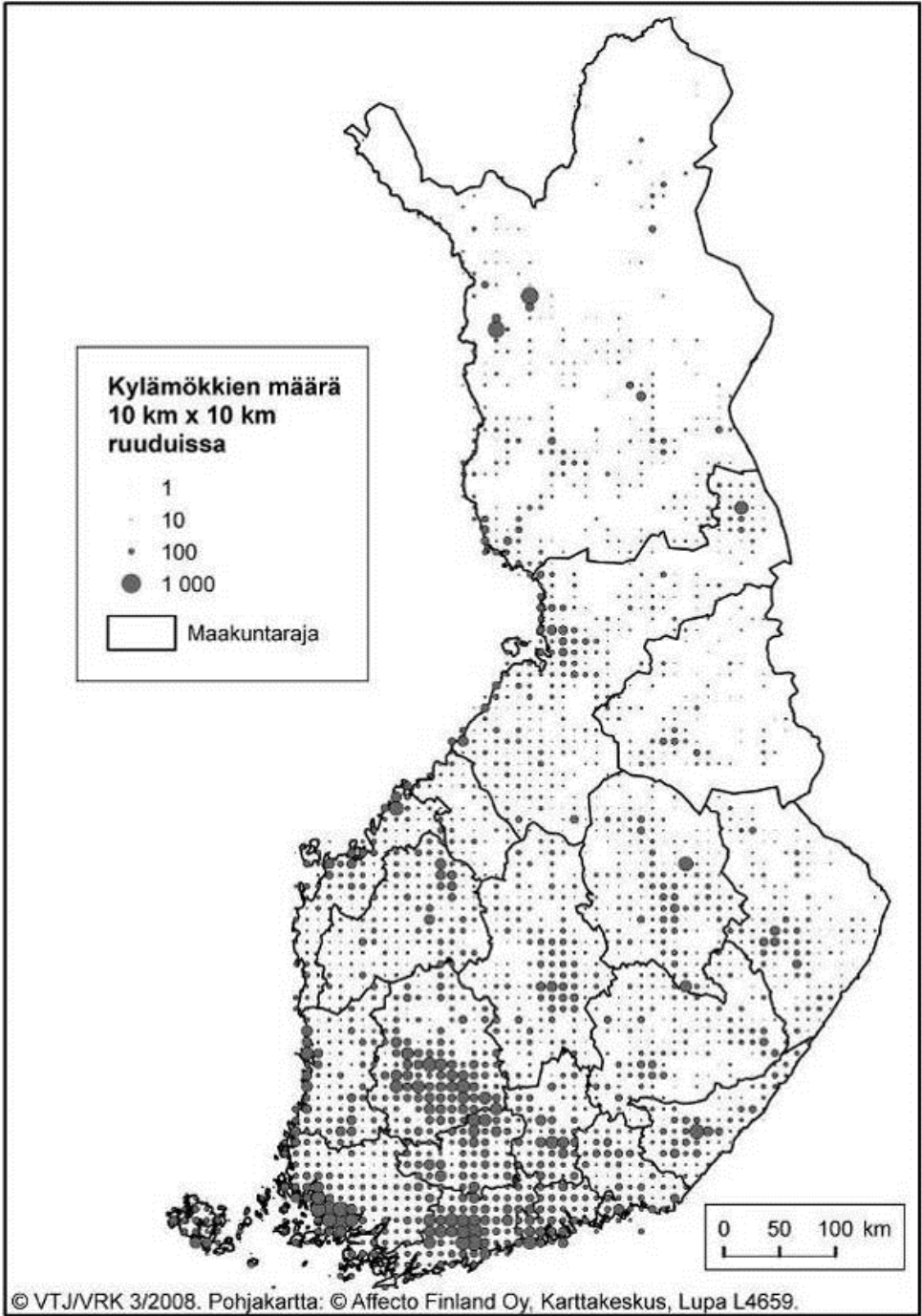
Kylämökkeilyn ominaispiirteet

ANTTI REHUNEN, KATRI EEROLA JA PETRI SHEMEIKKA

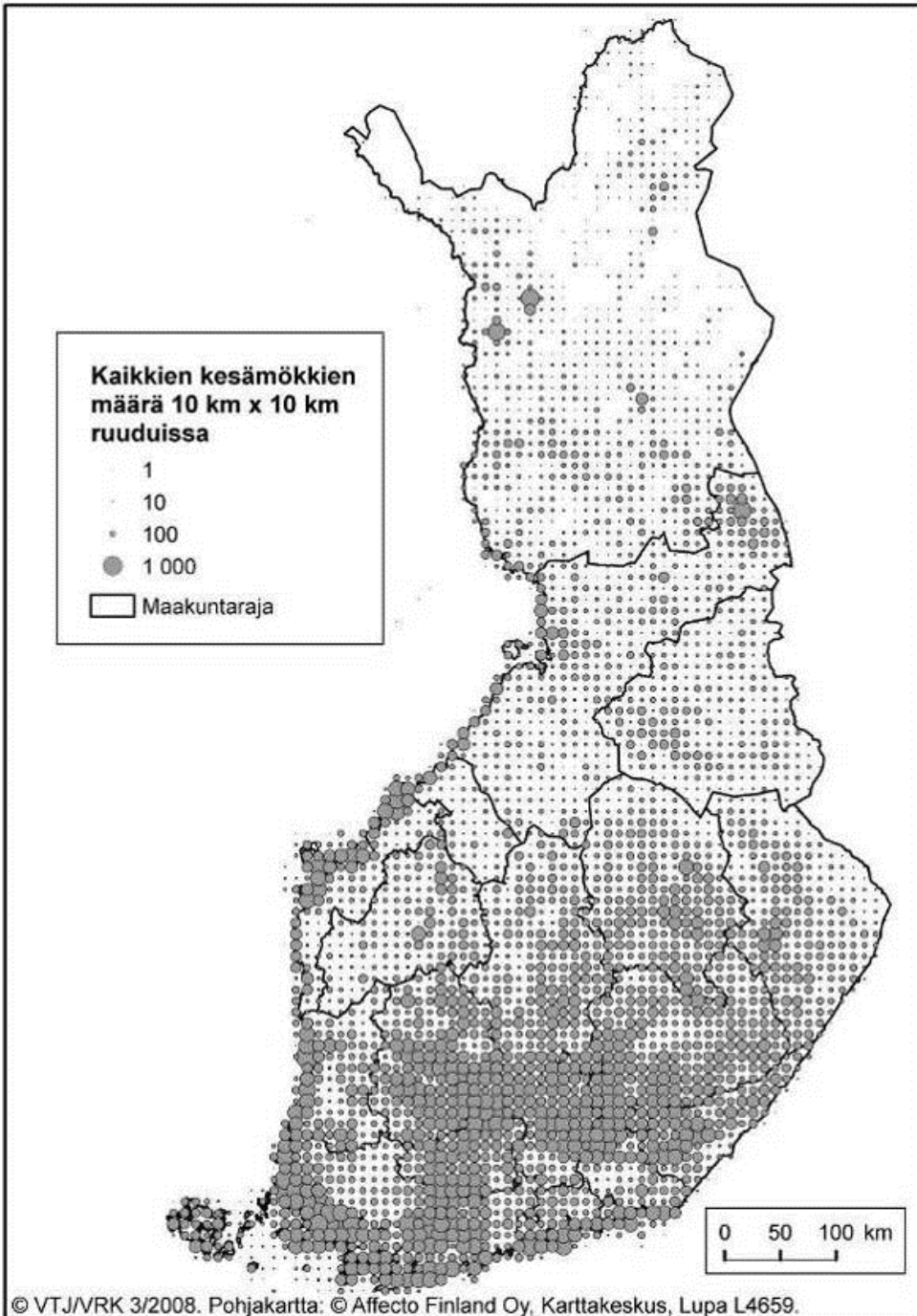
KYLÄMÖKKIEN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN

Kylämökkien alueellinen jakautuminen Suomessa poikkeaa muusta vapaa-ajan asutuksesta (Kuvat 6 ja 7). Kylämökkien sijainti painottuu luonnollisesti niihin osiin maata, joissa taajama- ja kyläalueita on tiheimmässä. Kylämökkejä on melko runsaasti suurten kaupunkien ympäristössä, varsinkin Helsingin, Tampereen ja Turun lähialueilla sekä Lohjan, Lahden, Hämeenlinnan, Porvoon, Valkeakosken, Oulun ja Porin seuduilla. Järvi-Suomessa on paljon mökkejä, mutta vähän kylämökkejä. Salpausselkä toimii osittain mökkeilyn vedenjakajana, kun suurimmat mökkien keskittymät ovat sen pohjoispuolella, mutta kylämökkeilyalueet jäävät taas merkittävältä osin sen eteläpuolelle. Alueiden eroa selittävät asutushistoria sekä maaseutuasutuksen tiheyden ja kylärakenteen erot.

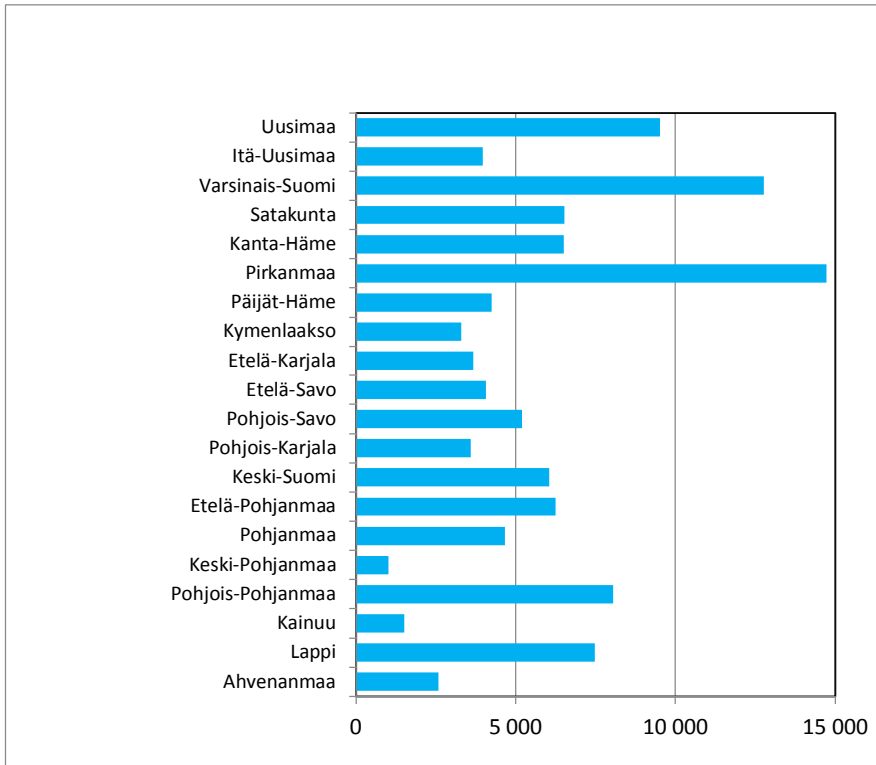
Rannikkoseutu ja suurimpien kaupunkien ympärillä olevat isompien vesistöjen ranta-alueet erottuvat runsaskylämökkisinä alueina. Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa kylämökit ovat keskittyneet matkailukeskusten ympäristöön. Itä-Suomessa eniten kylämökkejä on maakuntakeskusten ympäristöissä. Muuten Pohjois-Pohjanmaalla, Kainuussa, Vaara-Karjalassa ja Lapissa kylämökkejä on harvassa. Kylämökkeily on muuta mökkeilyä leimallisemmin Etelä- ja Lounais-Suomeen sijoittuva ilmiö (Kuva 8). Yli puolet kylämökeistä sijoittuu seitsemän Etelä- ja Lounais-Suomen maakunnan alueelle. Eniten kylämökkejä on Pirkanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla ja vähiten kylämökkejä on Keski-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnissa. Kaupunkiseututaajamissa ja niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevia vapaa-ajan asuntoja on eniten Helsingin, Tampereen ja Turun kaupunkiseuduilla.

Kuva 6: Kylämökkien lukumäärä 10 km x 10 km ruuduissa

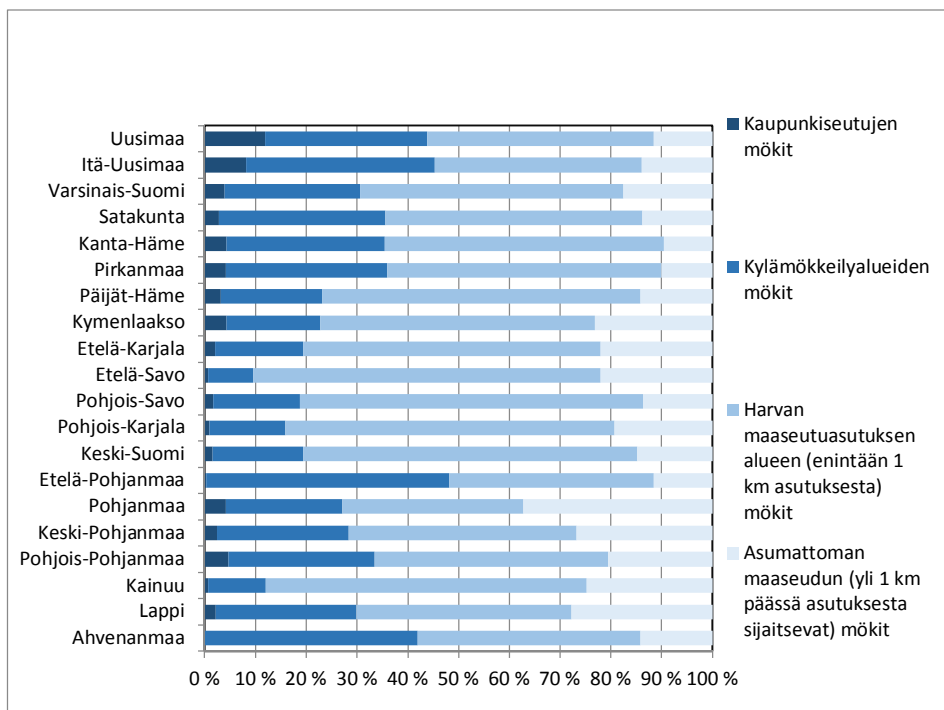
Kuva 7: Kaikkien kesämökkien lukumäärä 10 km x 10 km ruuduissa

Kuva 8: Kylämökkien ja kaupunkiseututaajamien mökkien lukumäärä maakunnittain

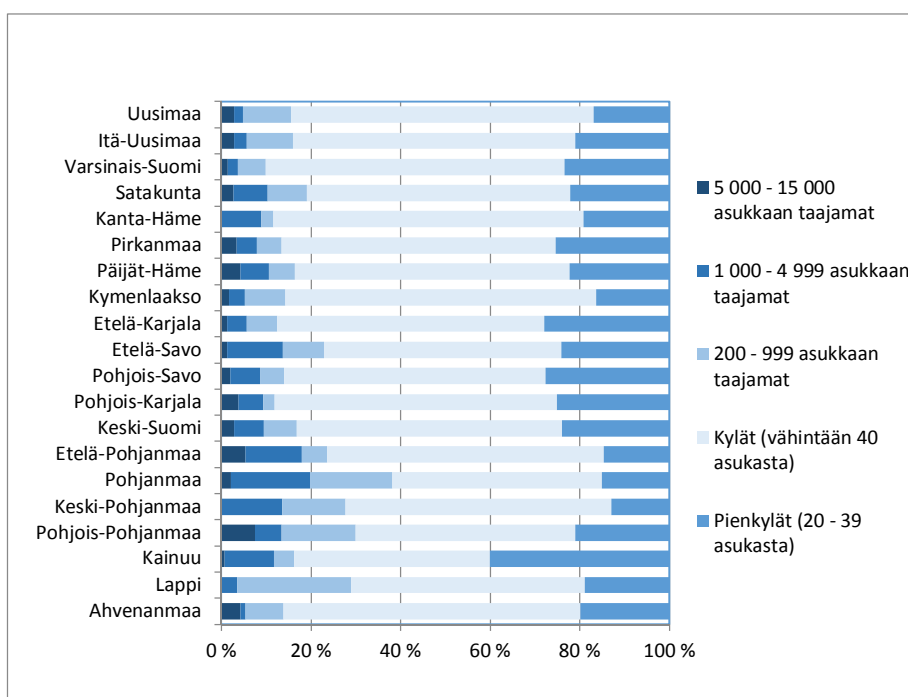
Kylämökkejä suhteessa kaikkiin mökkeihin on eniten Etelä- ja Länsi-Suomessa, varsinkin Etelä-Pohjanmaalla, Itä-Uudellamaalla ja Uudellamaalla (Kuva 9). Etelä-Pohjanmaalla lähes puolet mökeistä on kylämökkejä. Myös Ahvenanmaan, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan maakunnissa kylämökkien osuus kaikista mökeistä on melko suuri. Kaikkein pienin kylämökkien osuus on Etelä-Savossa, jossa alle kymmenen prosenttia mökeistä sijaitsee kylämökkeilyalueilla. Myös Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa, Keski-Suomessa ja Etelä-Karjalassa kylämökkien osuus on koko maan keskiarvoa alhaisempi.

Pääosa maaseudun muista mökeistä kuin kylämökeistä sijaitsee harvan maaseutuasuutuksen alueella, jossa vakituista maaseutuasuutusta on kilometrin etäisyydellä. Vaikka kyseessä eivät olekaan kylämäiset asutustihentymät, voi näilläkin alueilla olla jonkin asteista kylämäistä luonnetta.

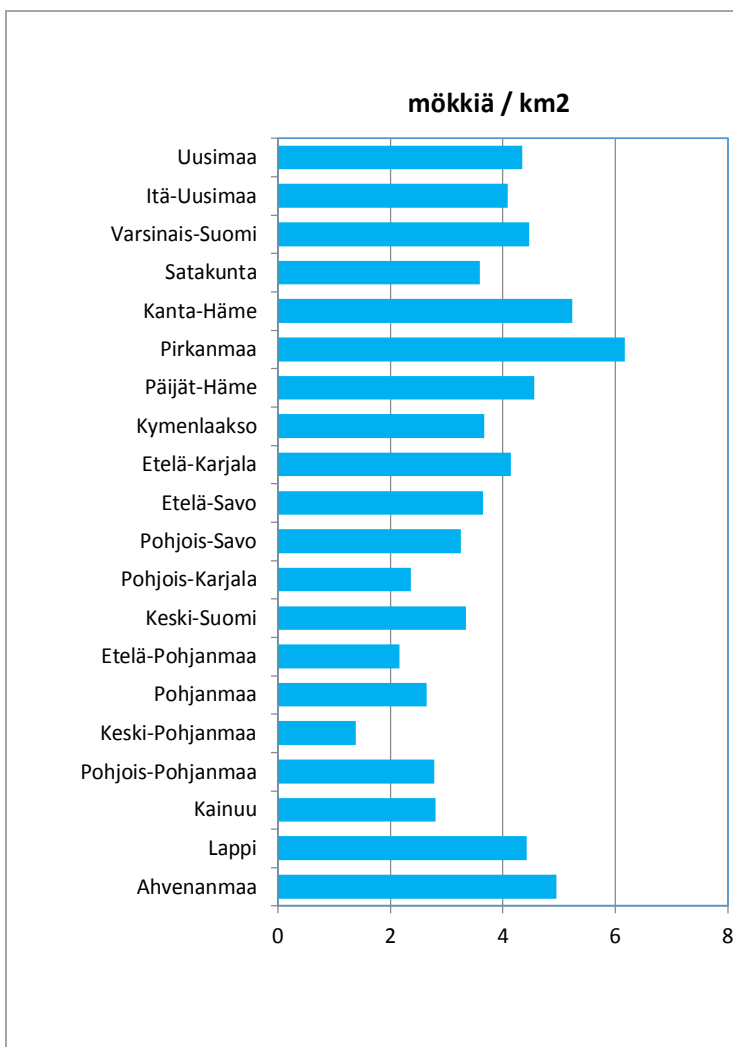
Kuva 9: Kaikkien mökkien jakautuminen yhdyskuntarakenteellisen sijainnin mukaan maakunnittain

Mökkien yhdyskuntarakenteellinen sijoittuminen erikokoisiin taajamiin ja kyliin vaihtelee jonkin verran eri maakuntien välillä (Kuva 10). Taajamaassa sijaitsevien kylämökkien osuus on suurin Pohjanmaan maakunnissa ja Lapissa ja pienin Varsinais-Suomessa, jossa toisaalta on melko runsaasti kaupunkiseutumökkejä. Pohjois-Karjalassa kaupunkiseutumökkien ja maaseudun taajamien mökkien osuus on kaikkein alhaisin. Siellä vakituisen asutuksen yhteyteen sijoittuva mökkeily on nimenomaan kylissä tapahtuvaa vapaa-ajan asumista. Maaseudun 20–39 asukkaan pienkylien mökkien osuus kylämökeistä on ylivoimaisesti suurin Kainuussa. Myös Itä-Suomen muissa maakunnissa ja Pirkanmaalla pienkylien osuus kylämökkien sijaintipaikkana on hieman koko maan keskiarvoa korkeampi.

Kuva 10: Kylämökkeilyalueiden mökkien jakautuminen yhdyskunnan tyyppin mukaan maakunnittain

Maakunnista keskimäärin tiheimmin asutettuja ovat Pirkanmaan kylämökkeily-alueet, joissa on yli 6 mökkiä neliökilometrillä (Kuva 11). Pirkanmaalla tiheämökkisiä kylämökkeilyalueita on laajalti Tampereen kaakkois- ja länsipuolella. Myös Turun ja Lohjan ympäristössä ja satakunnan rannikolla on tiheän mökkikannan alueita, mutta suppeammalla alueella kuin Pirkanmaalla. Muiden kaupunkiseutujen lähialueella on muutamia tiheämökkisiä alueita. Etelä-Pohjanmaan maakunnan kylämökkeilyalueilla mökkitiheys on pääsääntöisesti alhainen, mutta Lappajärven alueen rantakylissä korkea. Alhaisin mökkitiheys kylämökkeilyalueilla on Keski-Pohjanmaalla.

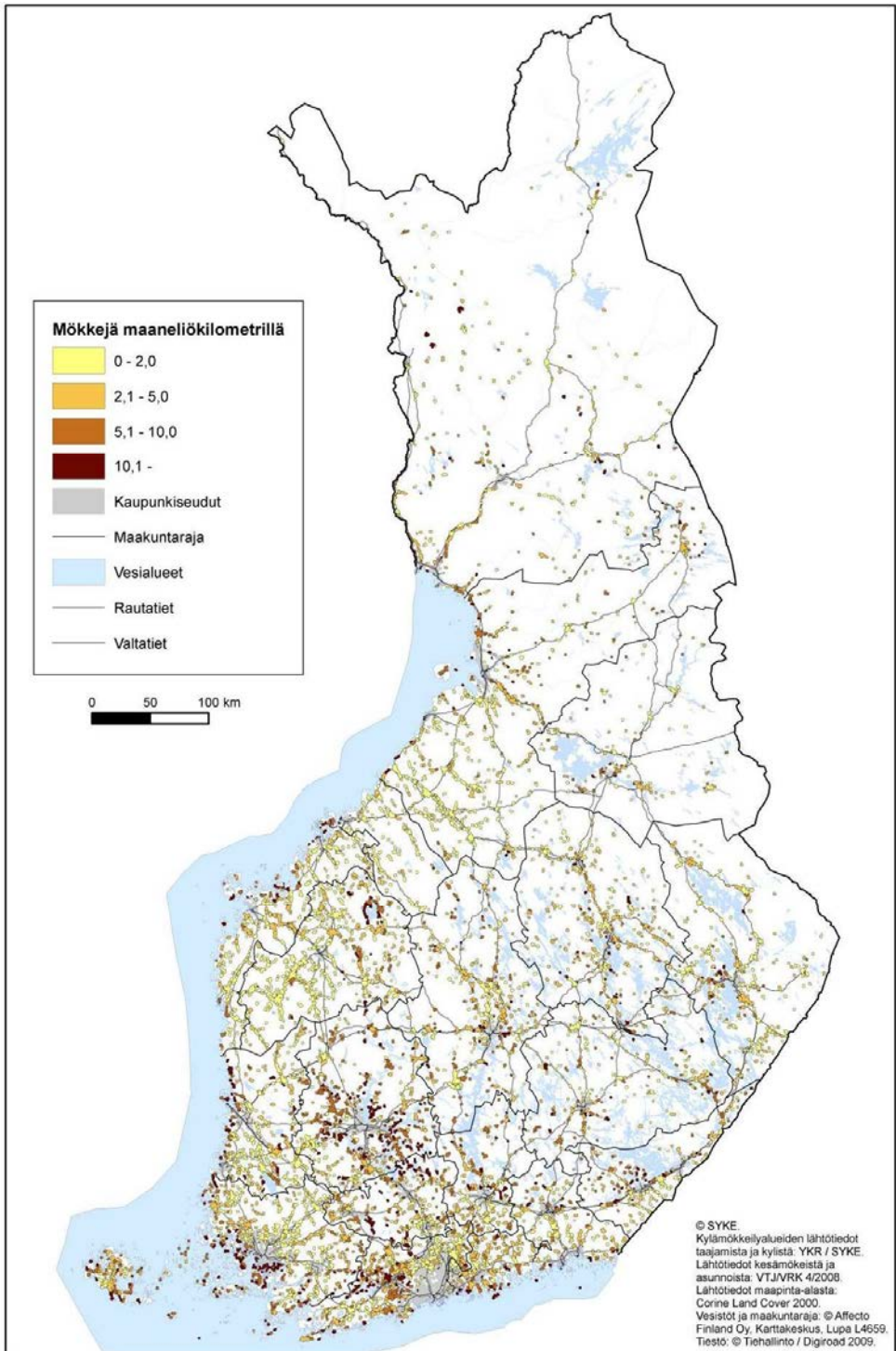

Kuva 11: Mökkitiheys kylämökkeilyalueilla maakunnittain

Kylämökkeilyalueiden mökkitiheys vaihtelee, paitsi maakuntien ja maan eri osien välillä, myös hyvin pienipiirteisesti yksittäisten kylämökkeilyalueiden välillä (Kuva 12). Monien kaupunkiseutujen lähellä on hyvin tiheän mökkiasutuksen alueita ja toisaalta myös harvan mökkikannan alueita. Yhteensä 530 kylämökkeilyalueella mökkejä on vähintään kymmenen kappaletta maaneliökilometriä kohden ja 134 alueella yli 20 mökkiä. Pääosa tiiviin mökkikannan alueista sijaitsee kaupunkiseutujen lähistöllä, vesistöjen rannoilla tai matkailukeskusten yhteydessä. Kaikkein tiheämökkisimmät alueet sijaitsevat rannikolla. Kotkan Haapasaarella on mökkejä noin 90 vain 56 hehtaarin alueella. Myös muun muassa Pietarsaaren ja Turun läheisellä rannikolla on hyvin tiheämökkisiä alueita. Lähes puolella kaikista kylämökkeilyalueista on kuitenkin vain alle kaksi mökkiä maaneliökilometrillä.

Kaikilla kylämökkeilyalueilla mökkitiheys varsinaisten taajamien, kylien tai pienkylien alueella on lähes kaksinkertainen verrattuna niiden ympärillä olevaan 500 metrin reunavyöhykkeeseen. Kylien mökit ovat siis melko lailla keskittyneitä vakituiseen asutukseen yhteyteen. Lähes kolmella neljästä kylämökkeilyalueesta mökkitiheys on suurempi itse kylässä tai taajamassa kuin reunavyöhykkeellä. Lopuissa noin neljänneksessä kylämökkeilyalueista mökkiasutus saattaa olla muodostunut rantamökeistä kylän reunalla, kun itse vakituinen kyläasutus jää sisämaahan.

Kylämökkeilyalueiden mökeistä suurin osa 62 000 mökkiä sijaitsee alueilla, jotka ovat sekä kylämökkeilyalueita että kylämäisiä mökkitihentymiä. Niissä sekä vakituinen että vapaa-ajan asutus on kylämäisen tiheää. Pinta-alallisesti nämä alueet kattavat ainoastaan 14 prosenttia kaikkien kylämökkeilyalueiden maapinta-alasta.

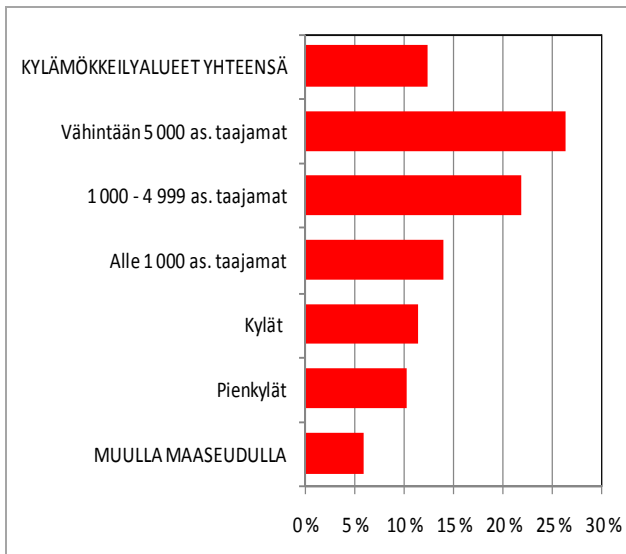

Kuva 12: Mökkitiheys kylämökkeilyalueilla

KYLÄMÖKKIEN OMINAISUUDET

Kylämökeistä pääosa on vapaa-ajan asuinrakennuksia ja 12 prosenttia (reilut 16 000 mökkiä) vapaa-ajan asuinkäyttöön otettuja entisiä vakituksia asuinrakennuksia, kuten vanhoja maalaistaloja. Todellisuudessa alun perin vakituisten asuinrakennusten osuus kylämökeistä on suurempi, sillä osalle mökeistä on rekisteriin päivitetty käyttötarkoitukseksi vapaa-ajan asuinrakennus, vaikka talo olisikin alun perin tehty vakituiseksi asunnoksi. Kylämökkeilyalueilla asuinrakennuskannan käyttö vapaa-ajan asuntona on joka tapauksessa yleisempää kuin muulla maaseutualueella, jossa vain noin kuusi prosenttia nykyisistä mökeistä on entisiä asuinrakennuksia.

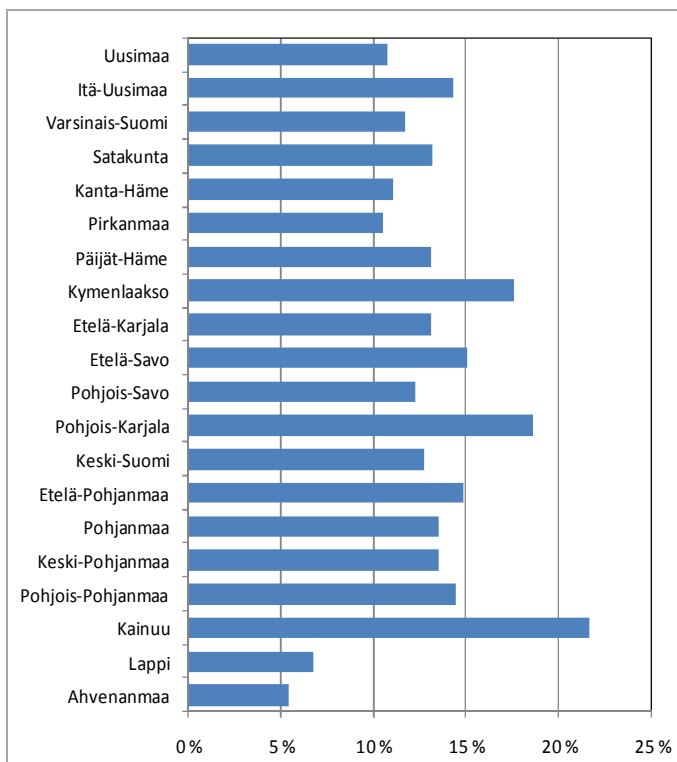
Vakituisten asuinrakennusten osuus kylämökeistä on varsinaisten taajamien, kylien ja pienkylien alueella noin 17 prosenttia ja niiden reunavyöhykkeellä noin kahdeksan prosenttia (Kuva 13). Mökkikäytössä olevien vakituisten asuinrakennusten osuus on suuri erityisesti taajama-alueilla. Yli 5 000 asukkaan taajamien mökkeilyalueella 26 prosenttia mökeistä on asuinrakennuksia, mutta itse taajama-alueiden sisällä peräti yli kolmannes. Asuinrakennusten käyttö mökkeinä on yleisintä niillä kylämökkeilyalueilla, joilla mökkejä on harvassa.

Kuva 13: Aiemmin vakituksessa asuinkäytössä olleiden rakennusten osuus kylämökeistä yhdyskuntatyyppin mukaan

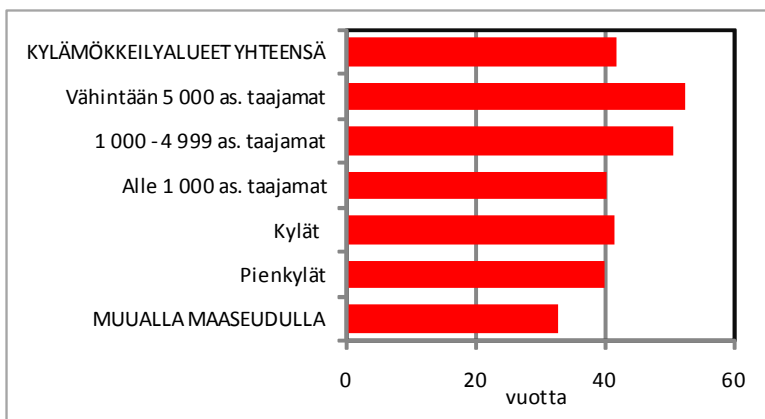
Aiemmin vakituksessa asuinkäytössä olleiden rakennusten osuus nykyisistä kylämökeistä oli vuonna 2007 suurin Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Kymenlaaksossa (Kuva 14), jossa rakennukset ovat siirtyneet vapaa-ajan asunnoiksi vakituisten asukkaiden määrän vähentyessä. Pienin vanhojen asuinrakennusten

osuus kylämökeistä oli Ahvenanmaalla ja Lapissa, jossa mökkikanta on iältään suhteellisen nuorta. Etelä- ja Länsi-Suomen viljelyseudun kylissä vakituisten asuinrakennusten osuus kylämökeistä on monilla alueilla suuri, mutta mökkien kokonaismäärä taas melko alhainen. Kaupunkiseutujen lähistöllä asuinrakennusten osuus kylämökeistä vaihtelee alueittain.

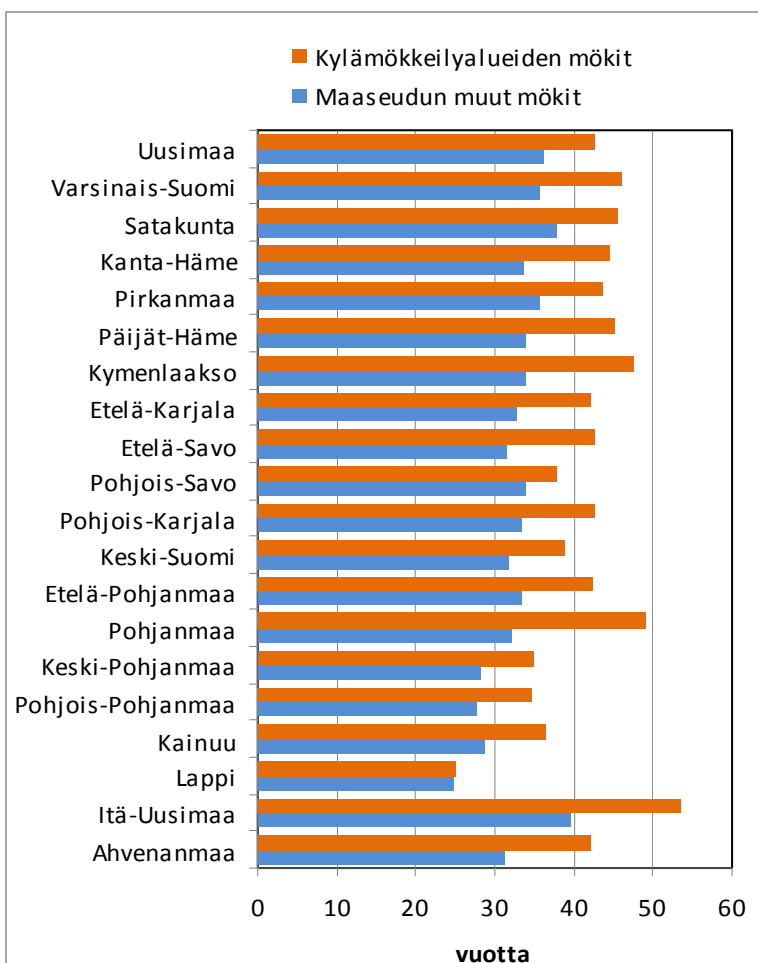

Kuva 14: Aiemmin vakituisessa asuinkäytössä olleiden rakennusten osuus kylämökeistä maakunnittain

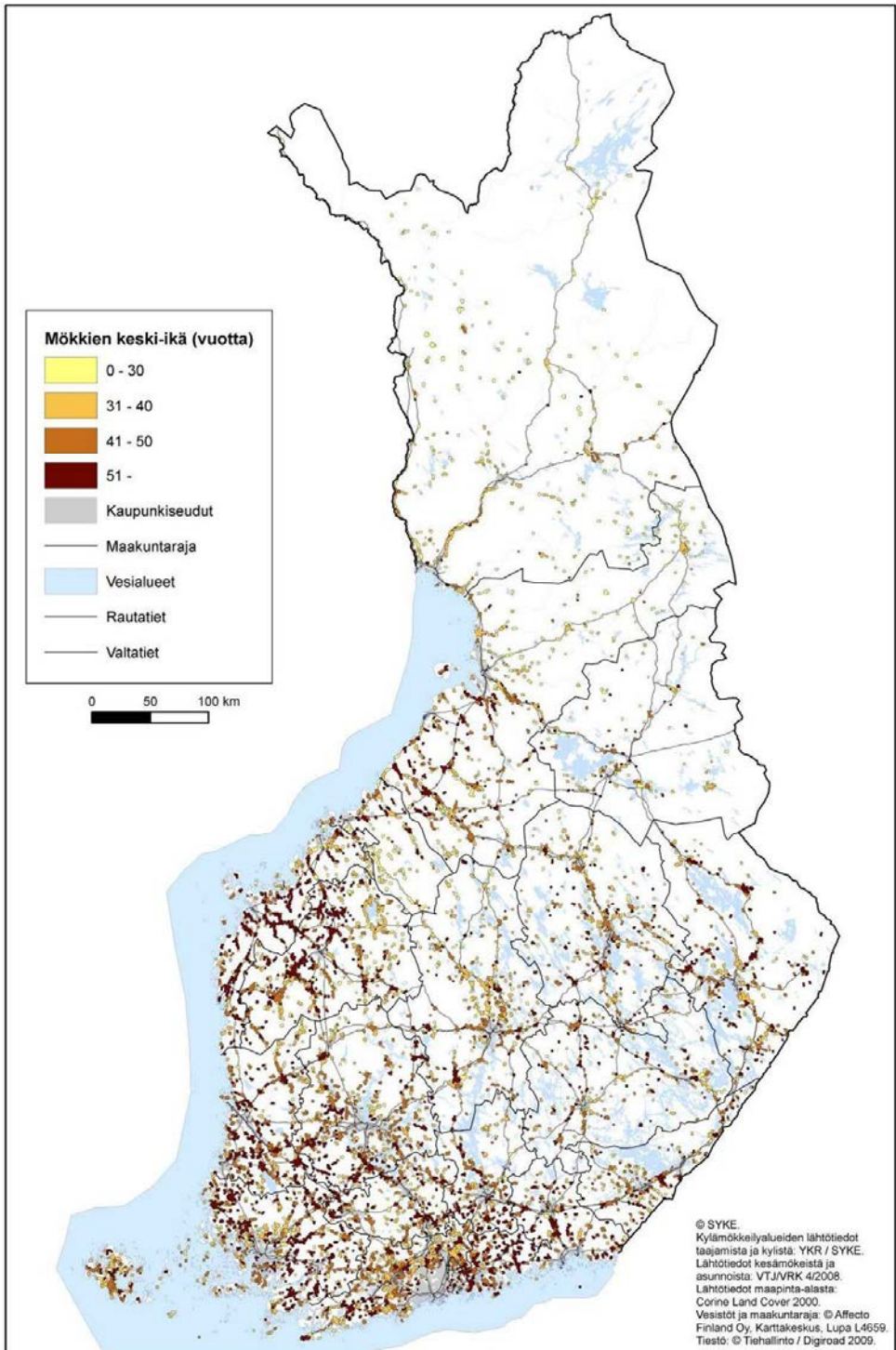
Osittain vakituisten asuinrakennusten mökkikäytön vuoksi kylämökkien keskimääräinen ikä oli vuoden 2007 lopussa 42 vuotta, joka on selvästi suurempi kuin maaseudun muiden mökkien keski-ikä (33 vuotta). Ennen vuotta 1950 valmistuneista mökeistä lähes puolet sijaitsee suurilla kaupunkiseuduilla tai maaseudun kylissä ja taajamissa (Kuva 15). Kylämökkien keski-ikä oli korkein, yli 50 vuotta, yli 1 000 asukkaan taajamissa. Tätä pienemmissä taajamissa ja kyläalueilla mökkien keski-ikä oli noin 40 vuotta. Vanhimmat kylämökit sijoittuvat Itä-Uudenmaan ja Pohjanmaan maakuntiin (Kuva 16). Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla, Kainuussa ja varsinkin Lapissa kylämökit olivat koko maan keskiarvoa nuorempia. Kylämökkien ja maaseudun muiden mökkien ikäero oli selvä kaikissa maakunnissa Lappia lukuun ottamatta (Kuva 17).

Kuva 15: Kylämökkien keski-ikä yhdyskuntatyyppin mukaan

Kuva 16: Kylämökkien keski-ikä maakunnittain

Kuva 17: Mökkien keski-ikä kylämökkeilyalueittain

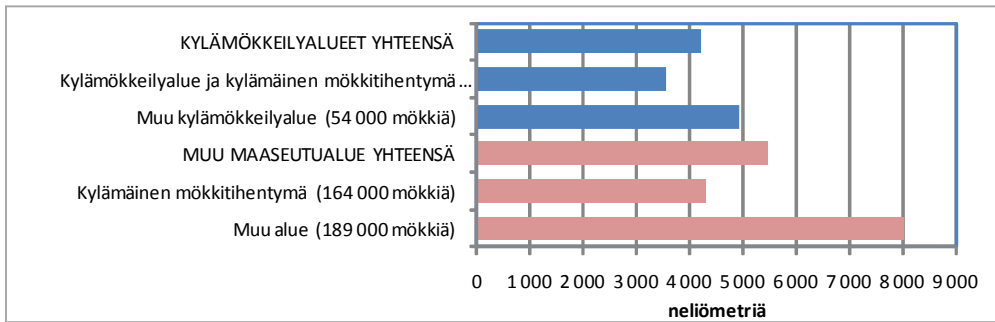
Kylämökkit sijaitsevat keskimäärin pienemmillä tonteilla kuin maaseudun muut mökit. Mökkitonttien mediaanikoko kylämökkeilyalueilla on noin 4 200 neliometriä, kun maaseudun muiden mökkien tonttien mediaanikoko on 5 500 neliometriä. Alle puolen hehtaarin tontilla sijaitsee kylämökeistä 56 prosenttia ja muista maaseudun mökeistä 46 prosenttia. Kylämökkit sijoittuvat siis tiiviimmin kuin maaseudun muut mökit.

Kylämökkien tonttikoko on keskimäärin erityisen pieni alueilla, jotka ovat sekä kylämökkeilyalueita että kylämäisiä mökkitihentymiä. Näillä alueilla tonttien mediaanikoko on noin 3 600 neliometriä. Kun muilla kylämökkeilyalueilla tonttien mediaanikoko on vajaat 5 000 neliometriä. Myös kylämökkeilyalueiden ulkopuolella kylämäisissä mökkitihentymissä tonttien koko on keskimäärin selvästi pienempi (4 300 m²) kuin muilla alueilla (8 000 m², Kuva 18).

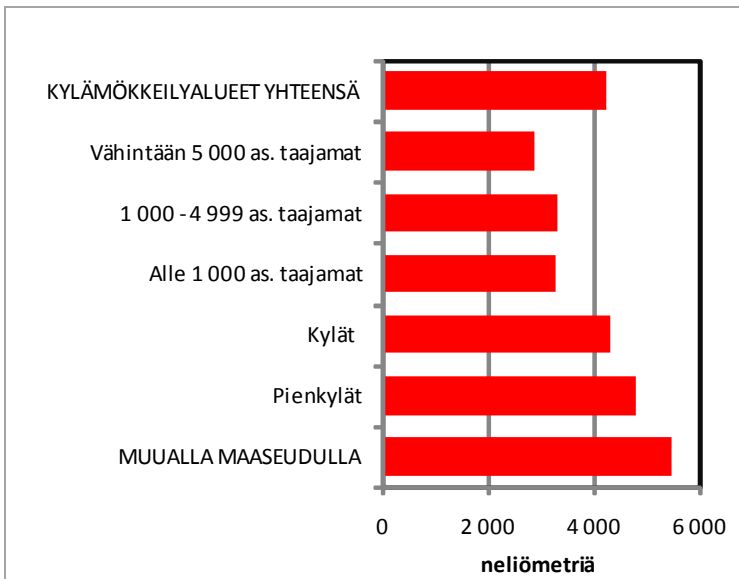
Maaseudun kylien kylämökkeilyalueilla mökkitonttien mediaanikoko on noin 4 300 neliometriä ja pienkylissä 4 800 neliometriä. Taajamissa mökkitontit ovat pienempiä. Yli 5 000 asukkaan taajamissa mediaanikoko on hieman alle 3 000 neliometriä ja pienemmissä taajamissa hieman yli 3 000 neliometriä. Tontit ovat tätäkin pienempiä varsinaisen taajama-alueen sisällä, kun taas taajamien reunavyöhykkeellä sijaitsevien mökkitonttien mediaanikoko on noin 5 000 neliometriä (Kuva 19). Kylissä ja pienkylissä varsinaisen kyläalueen ja reunavyöhykkeen mökkien tonttikoossa ei ole kovin suurta eroa.

Mökkitontin koko on yhteydessä siihen, onko mökki rakennettu vapaa-ajan asuinrakennukseksi vai onko kyseessä mökkikäyttöön otettu vakituinen asuinrakennus. Kylämökkeilyalueiden ulkopuolella mökkikäytössä olevien entisten vakituisten asuinrakennusten tontin mediaanikoko on noin 28 000 neliometriä, mikä on yli viisinkertainen vapaa-ajan asuinrakennuksiin verrattuna. Kylämökkeilyalueilla mökkikäyttöön otettujen vakituisten asuinrakennusten ja vapaa-ajan asuinrakennusten ero tontin mediaanikoossa on pienempi. Taajamissa alun perin vakituisten asuinrakennusten tonttikoko on itse asiassa keskimäärin pienempi kuin vapaa-ajan asuinrakennusten.

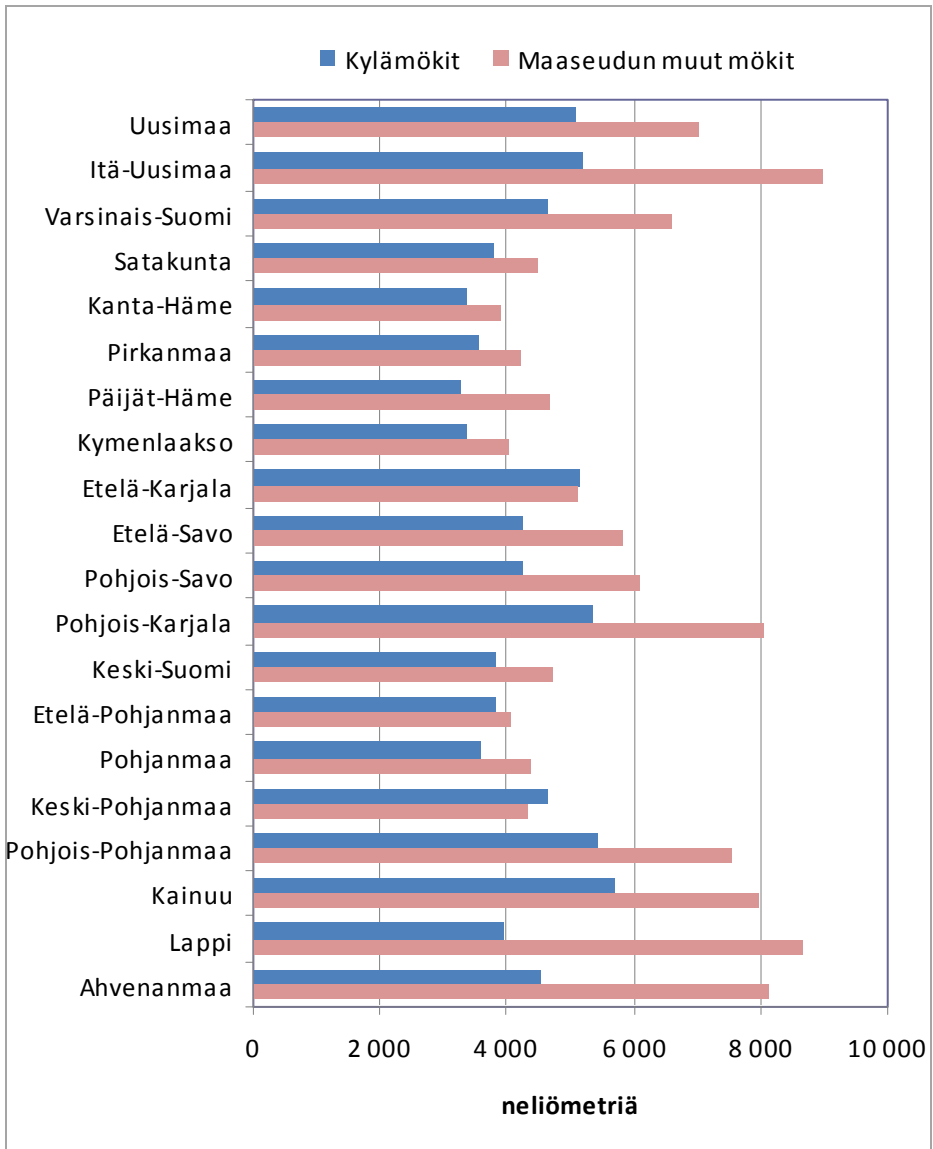
Kylämökkien ja maaseudun muiden mökkien tonttien mediaanikoko vaihtelee paljon eri maakuntien välillä (Kuva 20). Pienin kylämökkitonttien mediaanikoko, alle 3 400 neliometriä, on Päijät- ja Kanta-Hämeessä sekä Kymenlaaksossa. Suurin tonttien mediaanikoko, yli 5 000 neliometriä, on Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois- ja Etelä-Karjalassa sekä Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla. Lapissa, Ahvenanmaalla, Itä-Uudellamaalla ja Pohjois-Karjalassa maaseudun muiden mökkien tonttien mediaanikoot olivat huomattavasti kylämökkejä suurempia (Kuva 21).

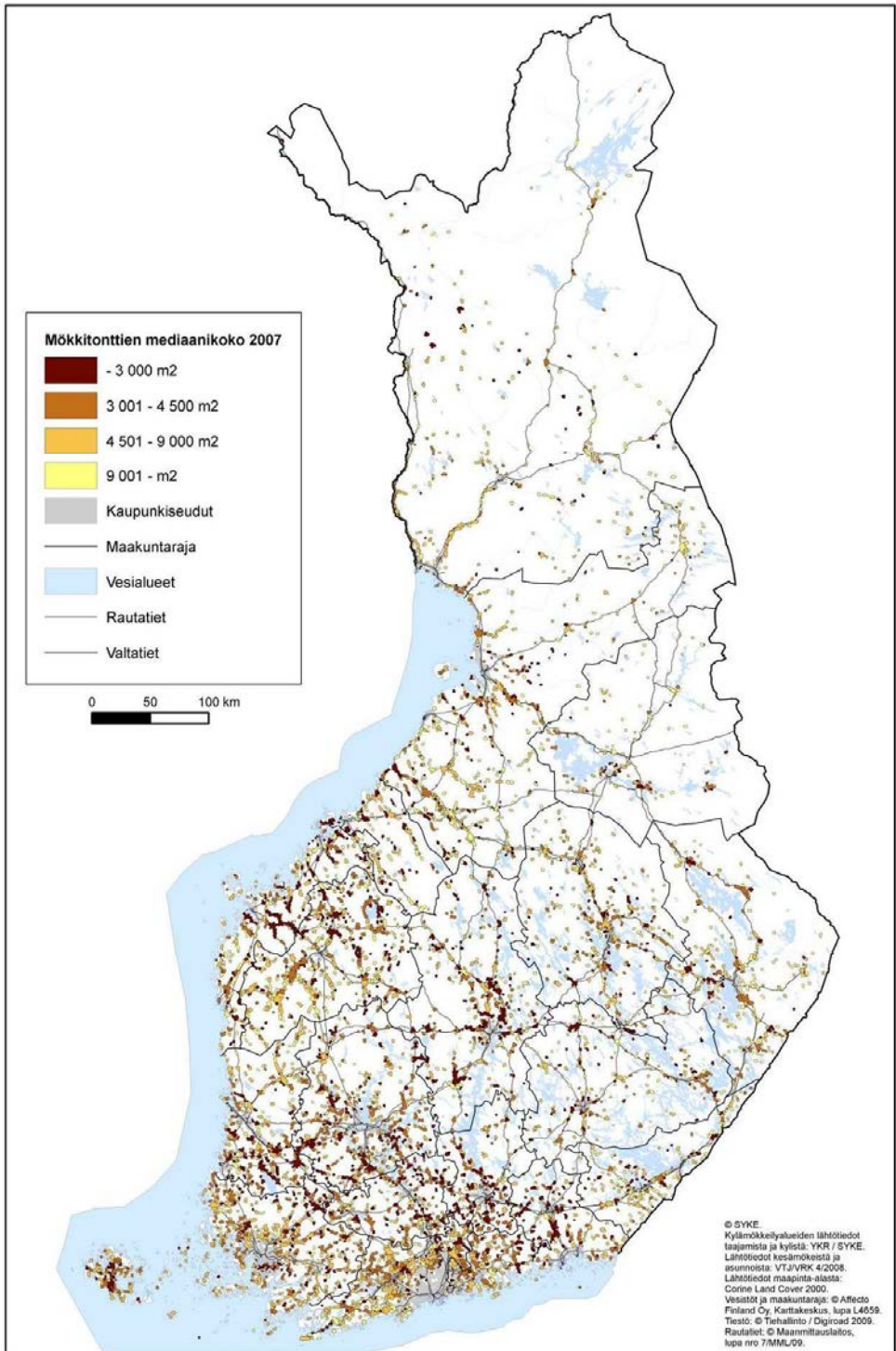
Kuva 18: Mökkitonttien mediaanikoko (eli pinta-alojen keskiluku) kylämökkeily-alueilla ja kylämaisissa mökkitihentymissä

Kuva 19: Mökkitonttien mediaanikoko yhdyskuntatyyppin mukaan

Kuva 20: Mökkitonttien mediaanikoko maakunnittain

Kuva 21: Mökkitonttien mediaanikoko kylämökkeilyalueilla

KYLÄMÖKKEILYALUEIDEN YMPÄRISTÖT JA MAISEMAT

Sijainti maisemamaakunnissa ja maisemaseuduilla

Kylämökkit sijoittuvat eri puolilla maata varsin erilaisiin ympäristöihin. Kylämökkeilyalueita yhdistävänä piirteenä on kylä- ja taajama-asutus, jossa siinäkin on alueellisia erityispiirteitä. Erot ovat suuremmat luonnonympäristön, maankäytön ja kulttuurimaiseman osalta. Maastonmuotojen, vesistöjen, peltojen, metsien ja asutuksen vaihtelu antaa eri alueille niiden ominaiset piirteet.

Kulttuurimaiseman alueellisten piirteiden ja maisemien vaihtelevuuden perusteella Suomi on jaettu kymmeneen eri maisemamaakuntaan, joista osa jakautuu edelleen maisemaseutuihin (Tilastokeskus 2010). Lähellä toisiaan sijaitsevien seutujen väliset erot eivät ole jyrkkiä, sillä maisemien piirteet vaihtuvat toisiksi yleensä vähitellen. Kaukana toisistaan sijaitsevat seudut ja maakunnat ovat sen sijaan maisemiltaan huomattavan erilaisia. Tarkastelemalla kylämökkien sijoitumista maisemamaakuntiin ja maisemaseudulle, voidaan yleispiirteisesti selvittää kylämökkeilyalueiden ympäristön ominaisuuksia (Taulukko 3).

Suurin osa kylämökeistä sijoittuu kolmen maisemamaakunnan alueelle: Eteläiselle rantamaalle, Lounaismaalle tai Hämeen viljely- ja järvimaalle. Niiden lisäksi myös Itäisen Järvi-Suomen ja Pohjanmaan maisemamaakuntien laajoilla alueilla on runsaasti kylämökkejä. Tyypillistä kylämökkialuetta ovat rannikko- ja järviseedut sekä viljelysseudut. Pienemmissä Vaara-Karjalan, Suomenselän ja Oulujärven maisemamaakunnissa kylämökkejä ja mökkejä ylipäätään on melko niukasti. Pohjois-Suomessa Kainuun ja Kuusamon vaaramaan ja Peräpohjolan-Lapin maisemamaakunnissa mökit ja kylämökkit sijaitsevat melko harvassa.

Maisemaseuduista mökkejä on tiheimmin Satakunnan rannikkoseudulla sekä Lounaisrannikon ja Saaristomeren seudulla. Näillä alueilla myös kylämökkien tiheys on koko maan suurin (Kuvat 22 ja 23). Seudut käsittävät pääasiassa kapeaa rannikkoaluetta, mikä selittää mökkien suurta tiheyttä ja määrää. Lisäksi Kiskon-Vihdin järviseedulla, Keski-Hämeen viljely- ja järviseedulla, Tammelan ylänköseudulla, Suomenlahden rannikkoseudulla ja Ahvenanmaalla mökkejä on tiheässä ja myös kylämökkien määrä on melko suuri. Lukumääräisesti eniten kylämökkejä eri maisemaseuduista on Keski-Hämeen viljely- ja järviseedulla.

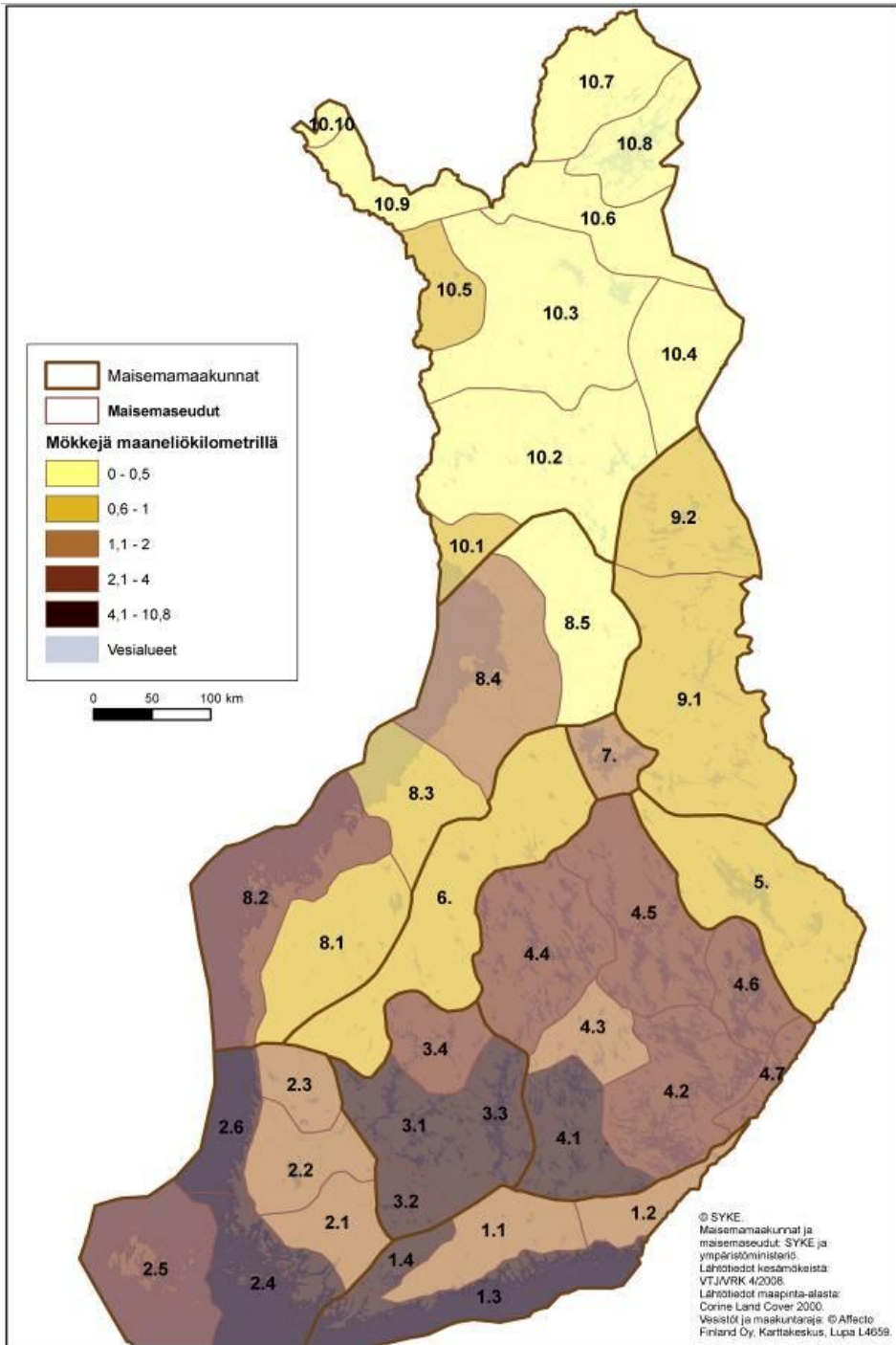
Eteläisellä, Lounaisella sekä Ala- ja Pohjois-Satakunnan viljelysseudulla samoin kuin Etelä-Pohjanmaan viljelylakeuksilla mökkejä on kaikkiaan varsin harvassa, mutta kylämökkien osuus mökeistä on korkea. Eteläisellä viljelysseudulla 73 prosenttia mökeistä on kaupunkiseututaajamien mökkeilyalueilla tai kylämökkeilyalueilla. Keminmaan seudulla ja Länsi-Lapin tunturiseudulla, jossa sijaitsee matkailukeskuksia, kylämökkien osuus on yli puolet kaikista mökeistä.

Järvisillä seuduilla Etelä-Suomessa kylämökkejä on yleensä muutamia tuhansia kullakin seudulla, mutta kylämökkien osuus kaikista mökeistä on suhteellisen alhainen. Vaara-Karjalassa, Kainuun vaaraseudulla ja Pohjois-Lapin

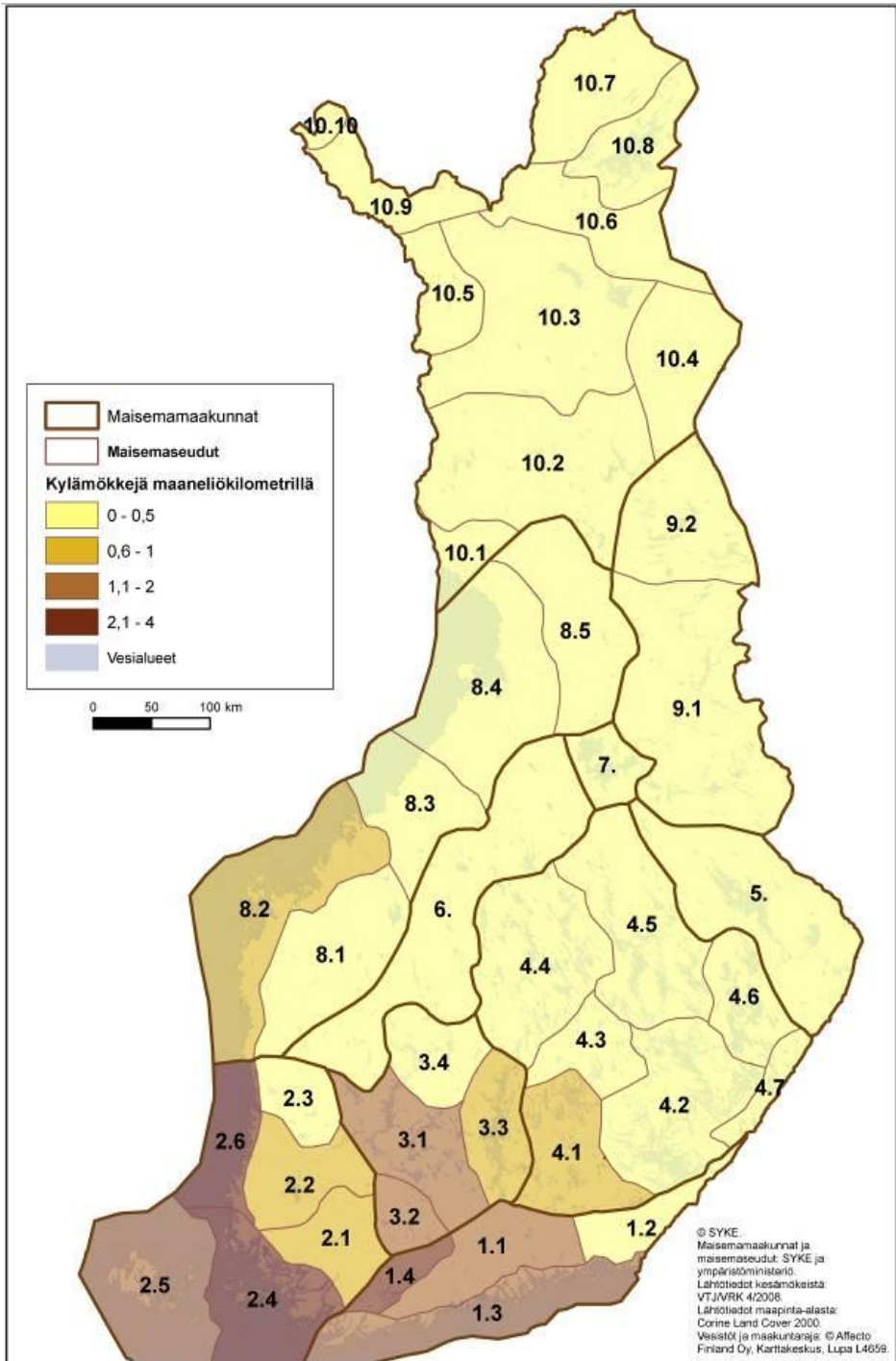
tunturiseudulla kylämökkien osuus on maisemaseuduista kaikkein alhaisin. Tämä johtuu kyläasutuksen harvuudesta.

Taulukko 3: Mökkien määrä maisemamaakunnissa ja maisemaseuduilla

Koodi	Maisemamaakunta	Kylämökkeily- alueiden mökkejä	Maaseudun muita mökkkejä	Kylämökkien osuus maaseudun mökeistä
1.1	Eteläinen viljelyseutu	7 440	4 050	65 %
1.2	Kaakkoinen viljelyseutu	1 520	3 960	28 %
1.3	Suomenlahden rannikkoseutu	4 230	16 640	20 %
1.4	Kiskon-Vihdin järwiseutu	4 660	8 030	37 %
2.1	Lounainen viljelyseutu	3 480	5 350	39 %
2.2	Ala-Satakunnan viljelyseutu	4 540	7 630	37 %
2.3	Pohjois-Satakunnan viljelyseutu	1 850	5 400	26 %
2.4	Lounaisrannikon ja Saaristomeren seutu	7 910	22 370	26 %
2.5	Ahvenanmaa	2 590	3 580	42 %
2.6	Satakunnan rannikkoseutu	3 060	6 940	31 %
3.1	Keski-Hämeen viljely- ja järwiseutu	13 870	22 850	38 %
3.2	Tammelan ylänköseutu	2 800	9 460	23 %
3.3	Päijänteen seutu	2 870	16 470	15 %
3.4	Pohjois-Hämeen järwiseutu	2 240	9 900	18 %
4.1	Lounais-Savon järwiseutu	3 990	29 490	12 %
4.2	Suur-Saimaan seutu	4 320	31 490	12 %
4.3	Savonseudan seutu	830	7 440	10 %
4.4	Keski-Suomen järwiseutu	4 370	18 950	19 %
4.5	Pohjois-Savon järwiseutu	4 440	18 230	20 %
4.6	Pohjois-Karjalan järwiseutu	1 930	8 120	19 %
4.7	Laatokan-Karjalan seutu	880	3 330	21 %
5	Vaara-Karjala	1 160	11 370	9 %
6	Suomenselkä	4 400	11 580	28 %
7	Oulujärven seutu	690	3 050	18 %
8.1	Etelä-Pohjanmaan viljelylakeuksien seutu	5 480	4 450	55 %
8.2	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu	4 140	14 860	22 %
8.3	Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko	1 760	2 670	40 %
8.4	Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko	4 280	6 260	41 %
8.5	Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu	810	4 170	16 %
9.1	Kainuun vaaraseutu	970	9 880	9 %
9.2	Kuusamon vaaraseutu	1 520	7 520	17 %
10.1	Keminmaan seutu	1 010	910	53 %
10.2	Peräpohjolan vaara- ja jokiseutu	2 220	7 150	24 %
10.3	Aapa-Lapin seutu	1 140	2 310	33 %
10.4	Itä-Lapin tunturi- ja vaaraseutu	80	740	10 %
10.5	Länsi-Lapin tunturiseutu	1 540	1 490	51 %
10.6	Metsä-Lapin tunturiseutu	130	290	31 %
10.7	Pohjois-Lapin tunturiseutu	40	480	8 %
10.8	Inarijärven seutu	280	1 430	16 %
10.9	Enontekiön pohjoinen tunturiseutu	280	1 430	16 %
10.10	Käsivarren ylätunturien seutu	0	0	0 %

Kuva 22: Kaikkien mökkien tiheys maisemaseuduilla

Kuva 23: Kylämökkien tiheys maisemaseuduilla

Kylämökkien rantasijainti

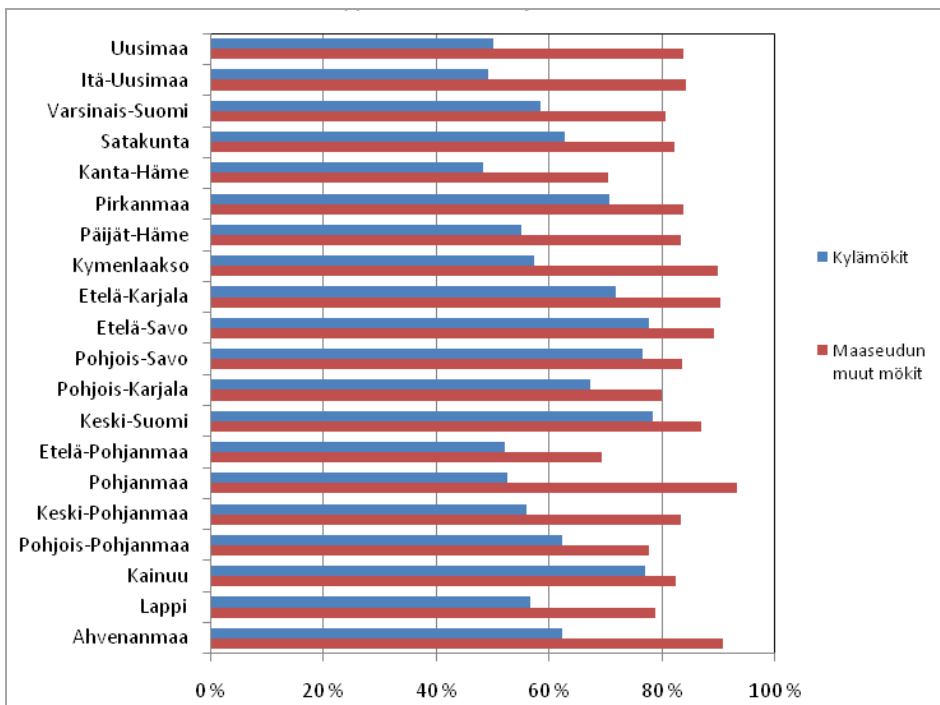
Suomalainen mökkeily sijoittuu suurelta osin vesistöjen äärelle. Yli neljä viidesosaa mökeistä sijaitsee rannalla tai rannan läheisyydessä (Nieminen 2009). Veden läheisyys on mökkiläisille tärkeää niin maiseman kuin mökkiharrastustenkin näkökulmasta. Mutta rannat ovat tärkeitä virkistysympäristöjä myös muille kuin mökkiläisille. Rantamökkeilyn määrä heijastuukin myös rantojen muihin käyttömahdollisuuksiin. Mökkien sijainti rannan läheisyydessä vaikuttaa myös rantaluontoon ja saattaa kuormittaa vesistöä. Rantojen läheisiä alueita käytetään myös maa- ja metsätaloudessa.

Rantojen maankäytön suunnittelua ja rantarakentamista ohjataan eri tavalla kuin kuivan maan rakentamista. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan ranta-alueelle ei saa rakentaa ilman asemakaavaa tai rakentamisen ohjaamiseen tarkoitettua yleiskaavaa. Silloin kun kaavaa ei ole, rakentamiseen tarvitaan poikkeamispäätös. Ranta-alueen leveyttä ei ole laissa määritetty, mutta ympäristöministeriön laatiman oppaan mukaan ranta-alueen leveys on usein arvioitu noin 200 metriksi. Maisemasta ja muista olosuhteista riippuen se voi olla leveämpikin. Rantavyöhykkeen leveyteen vaikuttavat alueen luonnonolosuhteet (Ympäristöministeriö 2005, 21–24).

Tässä tutkimuksessa mökkien rantasijaintia on tarkasteltu mökkirakennuksen ja rantaviivan suoran etäisyyden perusteella. Rantamökeiksi on määritelty enintään 200 metrin etäisyydellä rannasta sijaitsevat mökit. Kaikilla 200 metrin etäisyydellä rannasta sijaitsevilla mökeillä ei ole omaa rantaa, mutta lähimpään rantaan on joka tapauksessa melko lyhyt matka. Toisaalta joillakin kauempana kuin 200 metrin päässä sijaitsevilla mökeillä voi olla myös omaa rantaa.

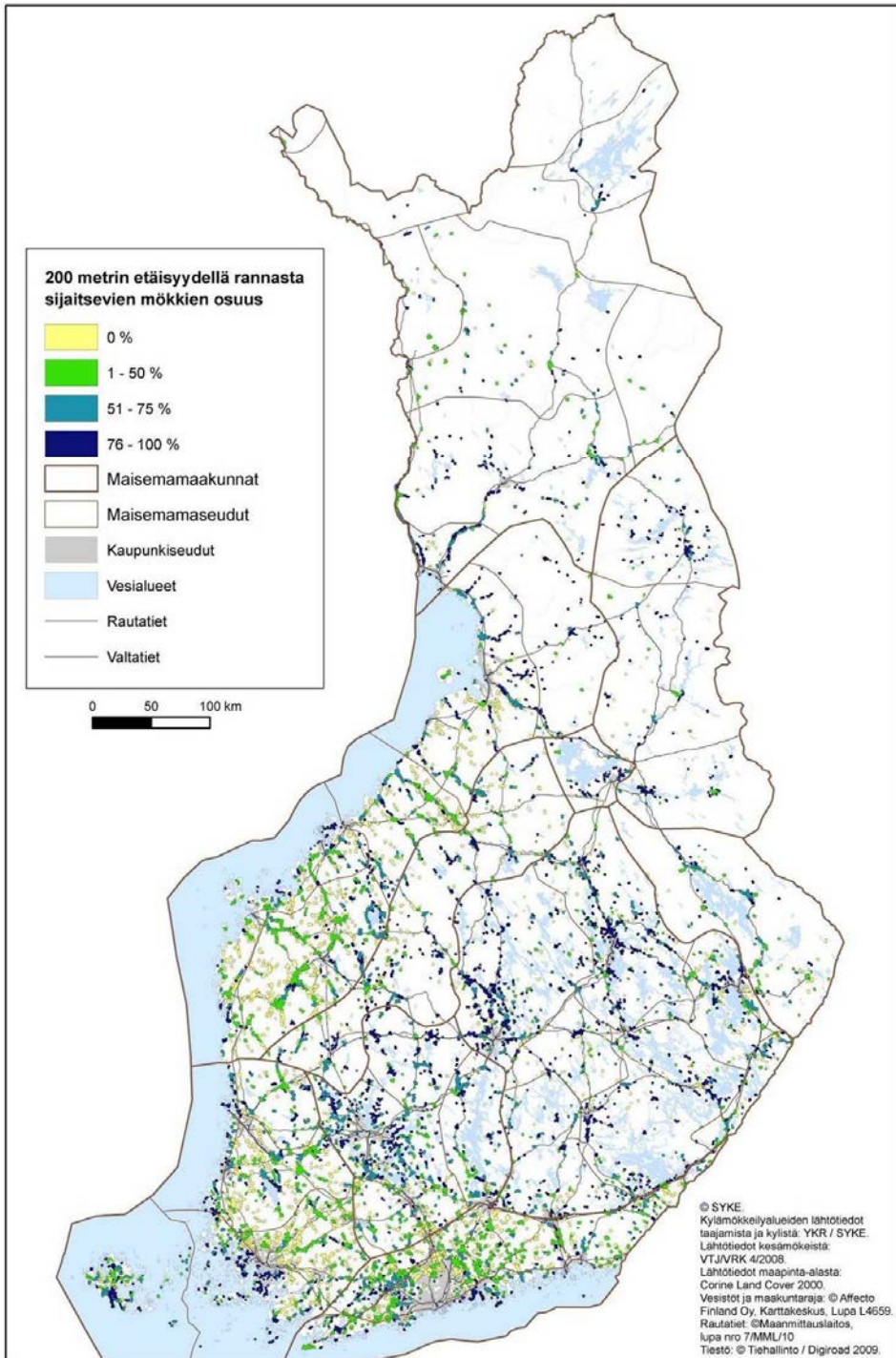
Kylämökkien rantasijainti eroaa huomattavasti maaseudun muista mökeistä. Kylämökeistä 63 prosenttia sijaitsee enintään 200 metrin päässä rannasta, kun maaseudun muista mökeistä yhtä lähellä rantaa sijaitsee peräti 84 prosenttia. Noin 15 000 kylämökkiä sijaitsee meren äärellä ja noin 56 000 sisävesien rannoilla. Loput noin 44 000 kylämökkiä sijaitsee sisämaassa. Rantamökkejä on varsinkin kylämökkeilyalueiden reunoilla. Kylien ja taajamien 500 metrin ympärysvyöhykkeellä 74 prosenttia mökeistä sijaitsee enintään 200 metrin päässä rannasta ja itse kylissä ja taajamissa vastaava luku on 50 prosenttia.

Rannalla sijaitsevien kylämökkien osuus on alhaisin Itä-Uudenmaan ja Kanta-Hämeen maakunnissa, joissa alle puolet kylämökeistä sijaitsee enintään 200 metrin päässä rannasta. Uudenmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakunnissa rannalla sijaitsevien kylämökkien osuus on vain hieman yli puolet. Rantamökkien osuus kylämökkeilyalueilla on suurin, yli 77 prosenttia, Etelä- ja Pohjois-Savon, Keski-Suomen sekä Kainuun maakunnissa. Useimmissa maakunnissa maaseudun muut mökit sijaitsevat kylämökkejä huomattavasti yleisemmin rantojen läheisyydessä. Erityisen suuri ero kylämökkien ja maaseudun muiden mökkien välillä on Pohjanmaan, Kymenlaakson ja Uudenmaan maakunnissa (Kuva 24).

Kuva 24: Enintään 200 metrin päässä rannasta sijaitsevien mökkien osuus maakunnittain

Rantamökkien osuus on suuri monilla Järvi-Suomen kaupunkiseutujen läheisyydessä sijaitsevilla kylämökkeilyalueilla (Kuva 25). Myös rannikolla, varsinkin Turun ympäristössä rantamökkien osuus on korkea. Monissa jokivarsikylissä rantamökkien osuus jää alle puoleen. Mökit sijaitsevat osin kauempana jokirannasta asutuksen lomassa. Viljelysseutujen kylissä rantamökkien osuus on usein pieni. Kylät, joissa rantamökkejä ei ole lainkaan, sijoittuvat pääasiassa näille seuduille. Toisaalta myös osassa Järvi-Suomea ja rannikon tuntumassa sijaitsevista kylissä rantamökkien osuus on pieni. Nämä kylät ovat usein kehittyneet maanviljelyksen varassa, ja asutus on keskittynyt sisämaan peltoalueille kauemmas vesistöistä. Mökkiasutus on tällöin hieman etäämmällä kylien ulkopuolella.

Kuva 25: Enintään 200 metrin päässä rannasta sijaitsevien mökkien osuus kylämökkialueilla

Kylämökkeilyalueiden maankäyttömuodot

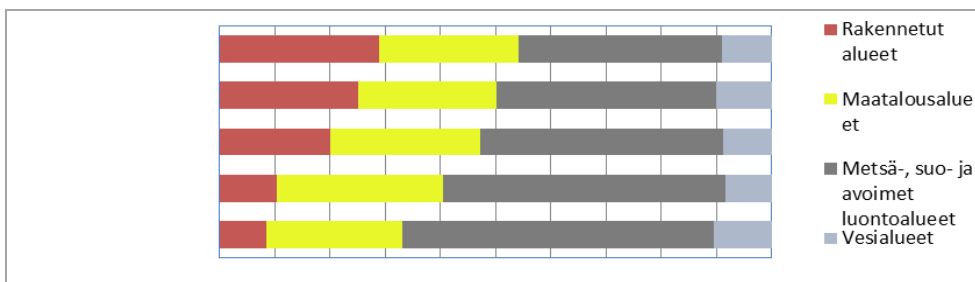
Kylämökkeilyalueiden maankäyttö vaihtelee yhdyskunnan koon mukaan ja eri maakuntien välillä. Myös lähellä toisiaan sijaitsevien kylämökkeilyalueiden välillä on maankäytössä suuria eroja, jotka aiheutuvat kyläasutuksen sijoittumisesta suhteessa paikallisiin oloihin. Kylämökkeilyalueiden maankäytön tarkastelu kertoo kylämökkien ympäristöstä ja maisemasta. Maankäyttötietoja voidaan käyttää pohjana myös tutkittaessa alueiden vetovoimaisuutta mökkeilykohteina.

Kylämökkeilyalueiden maankäytön jakautumista eri käyttömuotoihin on tässä selvitetty Corine Land Cover 2000 -aineiston avulla. Siinä tiedon yksikkö on 25 m x 25 m kokoinen ruutu. Tiedot ovat 2000-luvun alusta ja niistä puuttuvat sen jälkeen tapahtuneet muutokset, kuten uudempi rakentaminen. Maankäyttömuotojen jakaumaan vaikuttaa se, että varsinaisten kylä ja taajama-alueiden lisäksi kylämökkeilyalueissa on mukana myös 500 metrin vyöhyke kylien ja taajamien ympärillä.

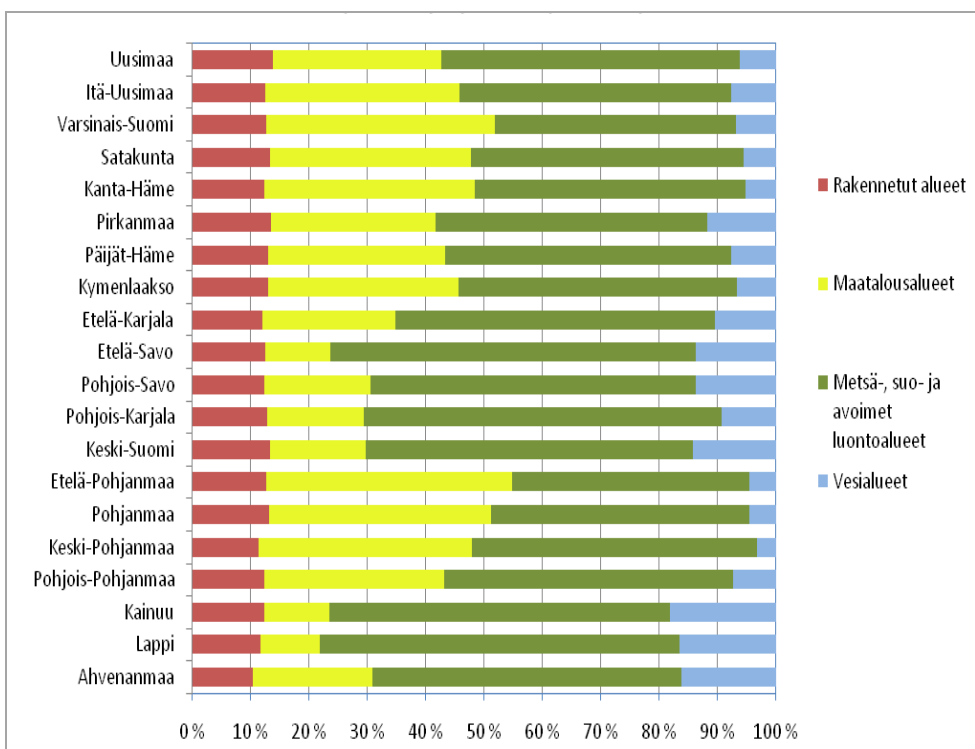
Maankäyttö on seuraavassa jaettu neljään ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ovat rakennetut alueet, joihin kuuluvat vakituisen ja vapaa-ajan asutuksen alueet, teollisuuden ja palvelujen alueet sekä suurimmat liikenneväylät. Toisen ryhmän muodostavat maatalousalueet, joihin kuuluvat pellot ja laidunmaat. Kolmanteen maankäyttömuotojen ryhmään on koottu metsä- ja suoalueet sekä avoimet luontoalueet, kuten kalliomaat ja niityt. Neljäs ryhmä muodostuu vesialueista.

Rakennetun maan osuus kylämökkeilyalueiden yhteenlasketusta pinta-alasta on suurin taajamien mökkeilyalueilla, keskimäärin 20–30 prosenttia. Kylien ja pienkylien alueella rakennettua aluetta on noin kymmenesosa koko alueen pinta-alasta. Maatalousmaan osuus on keskimäärin suurin kyläalueilla, noin 30 prosenttia. Myös pienkylien ja taajamien mökkeilyalueella maatalousmaata on noin neljännes yhteenlasketusta alueesta. Metsäalueiden osuus pinta-alasta on kylien mökkeilyalueilla jopa yli puolet, mutta yli 1 000 asukkaan taajamissa alle 40 prosenttia. Vesialueiden osuus on noin kymmenesosa koko alueen pinta-alasta. Vesialueita on lähinnä kylien ja taajamien ympärillä sijaitsevalla 500 metrin vyöhykkeellä (Kuva 26).

Maakuntien välillä on jonkin verran eroja kylämökkeilyalueiden maankäytössä (Kuva 27). Rakennettujen alueiden osuus kylämökkeilyalueista on kaikissa maakunnissa 10–14 prosenttia. Maatalousalueiden osuudessa on sen sijaan paljon vaihtelua. Etelä-Savossa, Kainuussa ja Lapissa niiden osuus on vain noin kymmenen prosenttia, kun Etelä-Pohjanmaalla osuus on yli 40 prosenttia ja monessa muussakin maakunnassa yli 30 prosenttia. Metsäalueiden osuus vaihtelee Etelä-Pohjanmaan 41 prosentista Etelä-Savon 62 prosenttiin. Vesialueiden osuus kylämökkeilyalueista on Pohjanmaan sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa alle viisi prosenttia ja Kainuun, Lapin ja Ahvenanmaan maakunnissa yli 15 prosenttia.

Kuva 26: Maankäyttömuotojen jakauma kylämökkeilyalueilla yhdyskuntatyyppin mukaan (Maankäyttötiedot ovat noin vuodelta 2000)

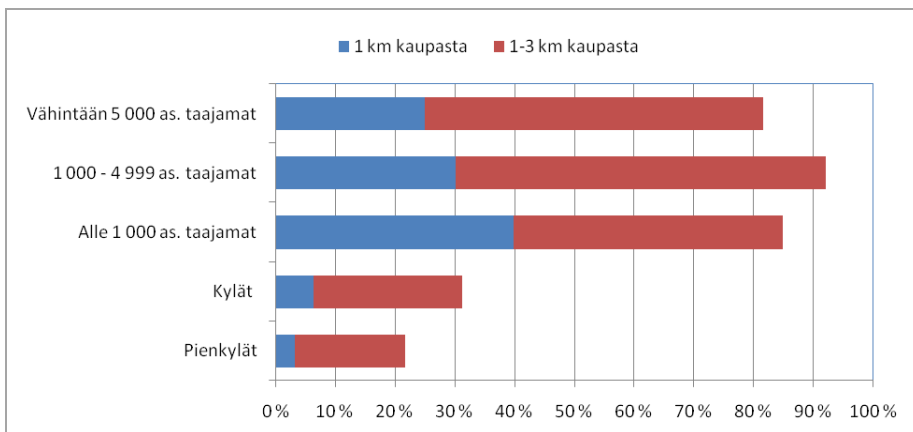

Kuva 27: Maankäyttömuotojen jakauma kylämökkeilyalueilla maakunnittain (Maankäyttötiedot ovat noin vuodelta 2000)

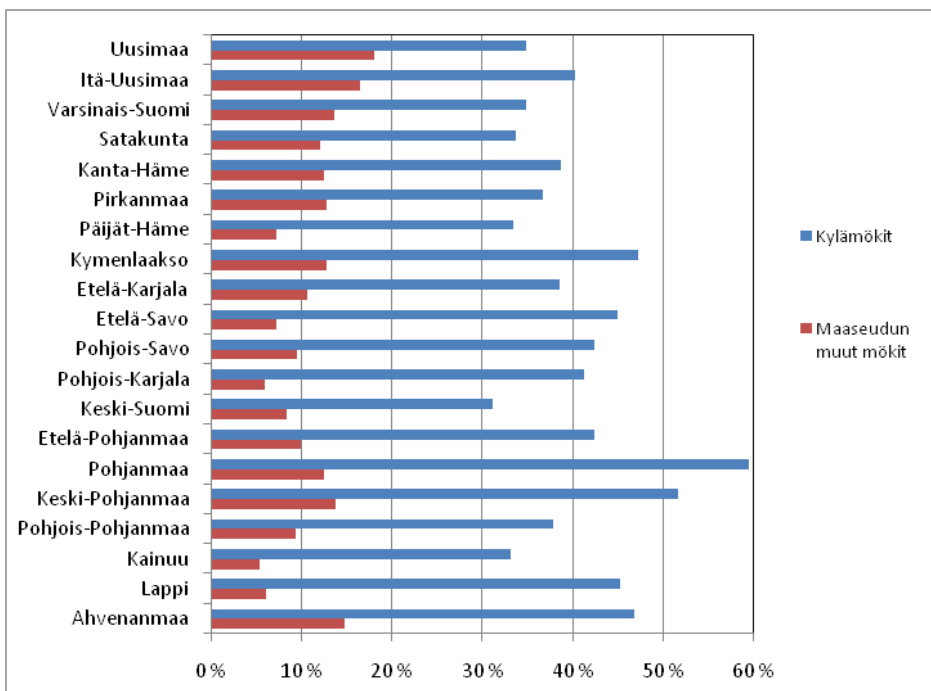
PALVELUT JA INFRASTRUKTUURI

Päivittäistavarakaupan palvelut ovat tärkein mökkiläisten käyttämistä palveluista. Ruokakaupassa käydään joko mökkimatkan yhteydessä tai mökiltä käsin. Palveluiden saavutettavuus voi vaikuttaa vapaa-ajan asukkaiden mahdollisuuksiin ja halukkuuteen käyttää vapaa-ajan asuntoa tai jopa muuttaa sinne pysyvästi. Kylämökkeilyalueilla mökit sijaitsevat paljon useammin päivittäistavarakaupan lähistöllä kuin maaseudun muilla alueilla. Kylämökeistä 11 prosenttia sijaitsi vuonna 2007 enintään kilometrin etäisyydellä päivittäistavarakaupasta, kun maaseudun muista mökeistä yhtä lähellä kauppa sijaitsi vain muutama promille. Kolmen kilometrin etäisyydellä kaupasta oli 39 prosenttia kylämökeistä ja 10 prosenttia maaseudun muista mökeistä.

Kaupan saavutettavuus on paras taajamissa. Kävelymatkan päässä oleva lähikauppa oli useimmin pienissä alle 1 000 asukkaan taajamissa, joissa peräti 40 prosentilla mökeistä kauppa oli enintään kilometrin etäisyydellä. Kaikissa taajamatyypeissä yli 80 prosentilla mökkejä kauppa oli enintään kolme kilometrin etäisyydellä. Kylissä ja pienkylissä saavutettavuus oli huomattavasti huonompi (Kuva 28). Maakunnista Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla yli puolet kylämökeistä sijaitsee enintään kolmen kilometrin päässä kaupasta. Monissa Etelä-Suomen maakunnissa, joissa kylämökkejä on paljon, osuus jää 30–40 prosentin välille ja Keski-Suomen maakunnassa osuus on alhaisin, vain 31 prosenttia. Maaseudun muista mökeistä yhtä lähellä kauppa sijaitsee useimmissa maakunnissa vain 5–15 prosenttia (Kuva 29).

Kuva 28: Kylämökkien etäisyys päivittäistavarakaupasta yhdyskuntatyyppin mukaan

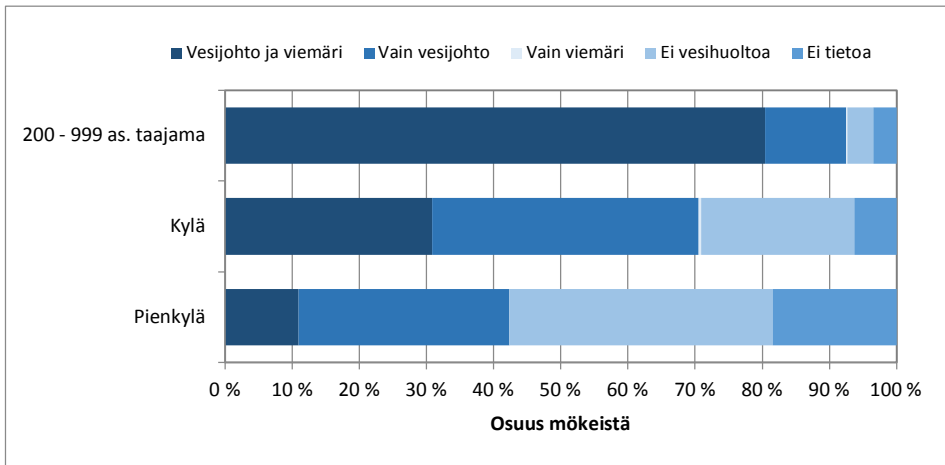

Kuva 29: Mökkien sijainti enintään kolmen kilometrin etäisyydellä päivittäistavarakaupasta maakunnittain

Vesihuoltoinfrastruktuurin ulottuminen kyläalueelle tai pieneen taajamaan antaa mahdollisuuden omakotitalomaiseen vapaa-ajan asumiseen ilman kiinteistökohtaisia vesihuoltoratkaisuja. Viemäriverkostojen rakentaminen vähentää vakituisen ja vapaa-ajan asutuksen vesistöihin kohdistuvaa kuormitusta. Toisaalta vesijohdot ja viemärointi saattavat edellyttää lämmitystä talviaikaan, joka usein lisää vapaa-ajan asumisen energiankulutusta ja kustannuksia (Rytkönen & Kirkkari 2010).

Vakituinen asutus on tiiviimpää kylissä, joissa on vesihuoltoverkostot mutta mökkien tiheydessä ei ole eroja sen mukaan, onko kylissä vesihuoltotarjontaa vai ei. Alle 1 000 asukkaan taajamien mökeistä vain neljä prosenttia sijaitsi alueella, jossa ei ole vesihuoltoa. Niiden kylien mökkeilyalueilla, joilta vesihuoltotieto oli käytettävissä, noin 76 prosenttia mökeistä sijaitsi vesijohdon ja/tai viemärin ulottuvilla. Pienkylissä vastaava luku on noin puolet (Kuva 30). Verkoston olemassaolo ei kuitenkaan kerro mitään siitä, kuinka moni mökeistä on siihen kytketty. Kylän reunalla sijaitsevat mökit eivät välttämättä kuulu vesihuoltolaitosten toiminta-alueisiin, jotka ulottuvat kylän vakituisen asutuksen pariin, eivätkä kaikki mökkiläiset välttämättä halua liittyä vesihuoltoverkostoihin, koska liittyminen tietää kustannuksia. Kaikista Suomen kesämökeistä Kesämökki-barometri-tutkimuksen mukaan noin 16 prosentilla vettä saadaan vesilaitoksen tai vesiosuuskunnan verkostosta. Osuus on kasvanut 2000-luvulla nopeasti

(Nieminen 2009). Näistä pääosa lienee kylämökkejä. Nopeaan muutokseen on osaltaan vaikuttanut matkailukeskusten mökkirakentaminen ja vesihuoltolaitosten toiminta-alueiden laajentaminen kyläalueilla.

Kuva 30: Vesihuoltoinfrastruktuurin tarjonta pienissä taajamissa ja kylissä

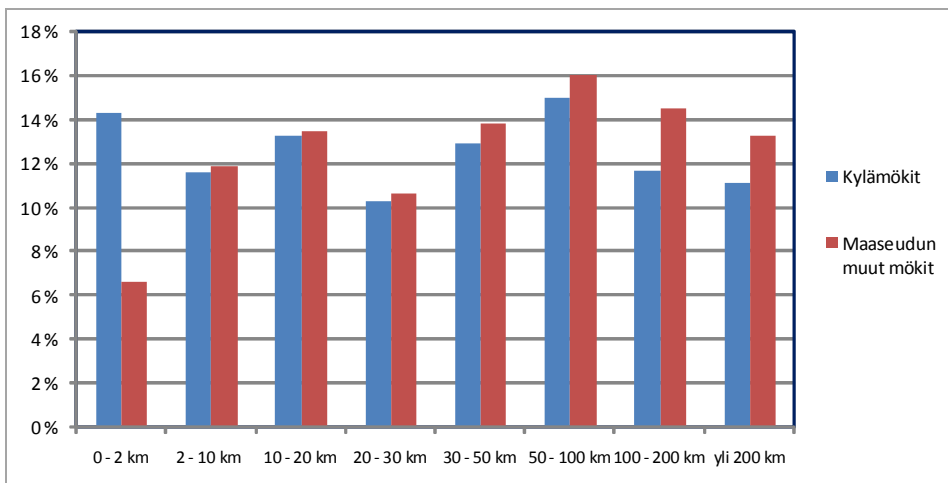
MÖKKIMATKAT JA LIIKENNEVERKOSTOT

Mökkimatkan pituus eli mökin etäisyys asuinpaikasta vaikuttaa siihen, miten nopeasti ja usein mökillä on mahdollista vieraila. Lähellä oleville mökeille tehdään enemmän lyhyitä alle puolen vuorokauden pistäytymiskäyntejä kuin muille mökeille (Nieminen 2009). Mökkien käyttöaste ja käyntitaajuus tuntuvat mökkeilyalueella ja mökkimatkan pituus vaikuttaa mökkeilyn tuottamaan matkasuoritteeseen ja energiankulutukseen.

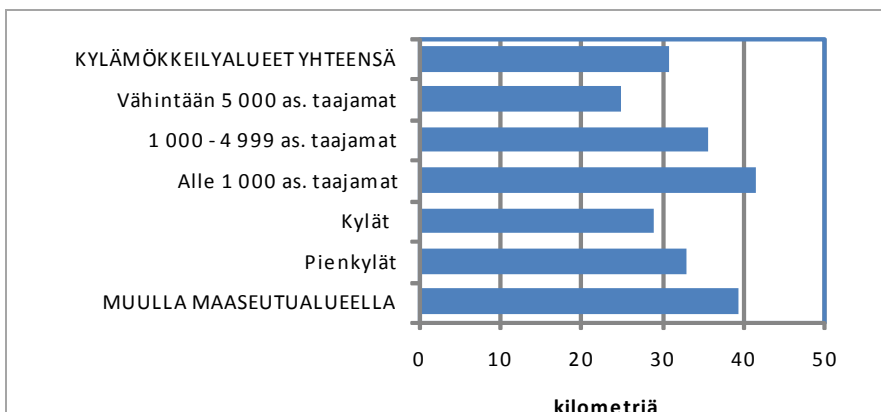
Tässä yhteydessä mökkimatkan pituutta on käsitelty suorana etäisyytenä mökin omistajan asuinpaikan ja mökin välillä. Tarkastelussa ovat mukana vain yksityishenkilöiden omistuksessa olevat mökit, joiden omistajien katuosoite on tallennettu Väestötietojärjestelmään. Jos samalla asutokunnalla on omistuksessaan useampi mökki saman mökkikunnan alueella, mukaan on laskettu vain matka lähimpään mökkiin. Jos mökillä on useampi eri osoitteessa asuva omistaja, matka on määritetty kullekin erikseen. Mökkimatkojen pituuksia on määritetty tällä tavalla noin 66 prosentille kylämökeistä ja 68 prosentille maaseudun muista mökeistä. Tarkastelu kuvaa mökkimatkojen pituutta vain suuntaa antavasti, sillä mökin omistaja ei aina ole mökin tosiasiallinen käyttäjä. Lisäksi todellinen matka teitä pitkin voi olla merkittävästi pidempi kuin suora linnuntie-etäisyys.

Koska kylämökkien alueellinen sijainti eroaa maaseudun muista mökkeistä, myös kylämökeille suuntautuvien mökkimatkojen keskipituus ja pituusjakauma ovat erilaisia (Kuva 31). Mökkimatkat kylämökeille ovat keskimäärin selvästi muita mökkimatoja lyhempiä. Alle kahden kilometrin päässä asuinpaikasta sijaitsevien mökkien osuus kylämökeistä on yli 14 prosenttia. Muutama tuhat kylämökkiä sijaitsee aivan vakituisen asuinpaikan pihapiirissä. Yli 100 kilometrin pituisten mökkimatkojen osuus on kylämökeilyalueilla vastaavasti paljon muita alueita pienempi. Kylämökkien mökkimatkojen mediaani on 31 kilometriä ja maaseudun muiden mökkien 39 kilometriä. Kaupunkiseututaajajamien mökkien mökkimatkojen mediaanipituus on vieläkin lyhempi. Kylämökkien mökkimatkojen keskiarvoa (79 km) nostavat hyvin pitkät matkat, joita on melko pieni osa kaikista matkoista. Kaupunkiseuduilla ja suurissa taajamissa kylämökkeilijät ovat suurelta osin paikallisia asukkaita, kun pieniin taajamiin tullaan useammin kauempaa. Pientaajamiin suuntautuvien mökkimatkojen pituutta nostavat jonkin verran myös muutamaan suureen matkailukeskukseen tehtävät mökkimatkat (Kuva 32).

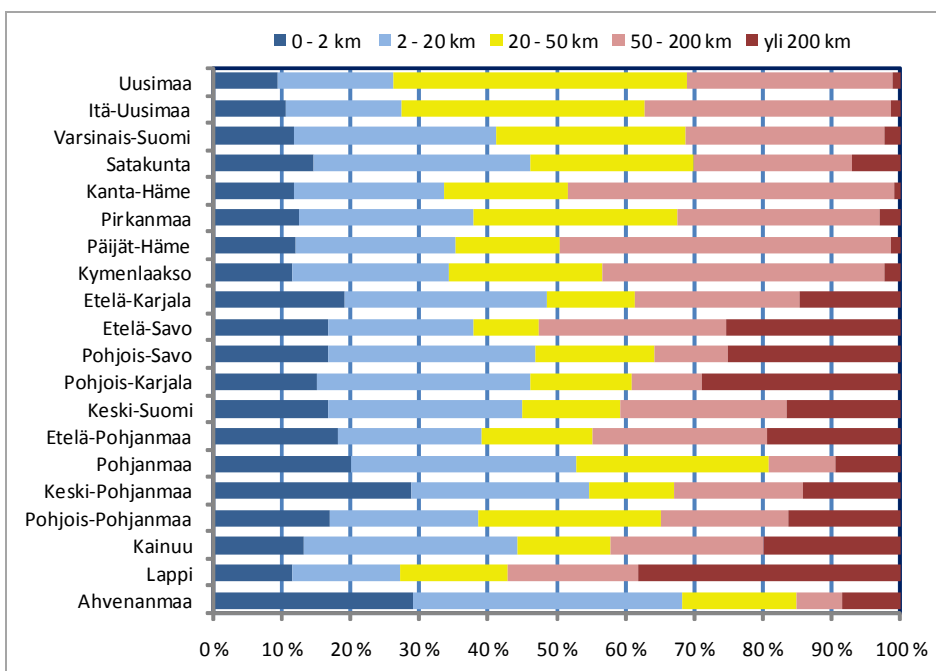
Mökkimatkojen pituusjakauma vaihtelee paljon eri maakuntien välillä (Kuva 33). Lyhyiden alle kahden kilometrin mökkimatkojen osuus on suurin Ahvenanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla. Näissä maakunnissa suurin osa mökkimatoista on alle 20 kilometrin mittaisia. Myös useissa Lounais-Suomen ja Järvi-Suomen maakunnissa alle 20 kilometrin mökkimatkojen osuus on melko korkea. Uudellamaalla mökkimatkat ovat useimmiten keskimittaisia. Pitkien mökkimatkojen osuus on suurin Lapissa. Myös Pohjois-Karjalassa ja Etelä- ja Pohjois-Savossa yli 200 kilometrin mökkimatkojen osuus oli yli 25 prosenttia. Näillä alueilla kylämökeilijät jakaantuvat muita maakuntia selvemmin kahteen ryhmään: läheltä tuleviin ja pitkän matkan takaa kulkeviin mökkeilijöihin.

Kuva 31: Mökkimatkojen pituus kylämökeilyalueilla ja muulla maaseudun alueella

Kuva 32: Mökkimatkojen pituusjakauma yhdyskuntatyyppin mukaan

Kuva 33: Mökkimatkojen pituusjakauma kylämökkeilyalueilla eri maakunnissa

Kylämökit ovat tie- ja katuverkkoa pitkin paremmin saavutettavissa kuin maaseudun muut mökit. Kylämökkeilyalueiden mökeistä 64 prosenttia sijoittuu enintään 500 metrin etäisyydelle maanteistä tai kaduista, kun taas maaseudun muista mökeistä vastaava osuus on vain 24 prosenttia. Sijainnissa on melko paljon vaihtelua maakunnittain. Maanteiden tai katujen läheisyydessä sijaitsevien kylämökkien osuus on suurin Lapissa, Ahvenanmaalla ja Pohjanmaan maakunnissa. Lapissa yksityistieverkko on Etelä-Suomea harvempi ja matkailukeskus-

ten mökkikeskittymät ja kyläalueet ovat yleisten teiden varsilla. Pohjanmaalla kylämökit ovat keskittyneet jokien ja muutamien järvien rannoille sekä meren rannikolle tiestön yhteyteen. Maanteiden ja katujen läheisyydessä sijaitsevien mökkien osuus on maakunnista alhaisin Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa, joissa rantamökit ovat usein loitommalla maanteistä.

Mökin sijoittuminen lähelle rautatieasemaa tarjoaa periaatteessa mahdollisuuden kulkea mökille tai lähelle mökkiä junalla. Kaikista kylämökeistä 19 prosenttia sijaitsee enintään kymmenen kilometrin päässä rautatieasemasta. Maaseudun muista mökeistä vastaava luku on 11 prosenttia. Maaseudun vähintään 5 000 asukkaan taajamien mökkeilyalueiden mökeistä lähes puolet ja pienemmissä 1 000–4 999 asukkaan taajamissa 29 prosenttia sijaitsee enintään kymmenen kilometrin etäisyydellä rautatieasemasta. Kyläalueilla rautatieyhteydet ovat harvinaisempia.

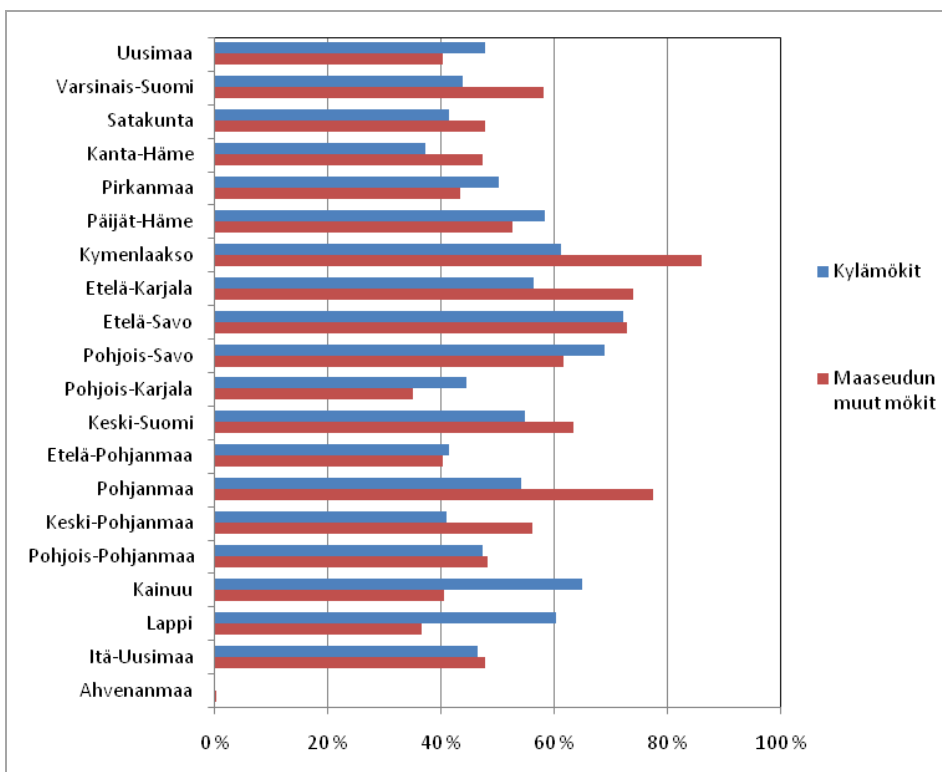
MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU KYLÄMÖKKEILYALUEILLA

Lähes puolet (49 %) kylämökeistä sijaitsee joko asemakaava-alueella tai yleiskaava-alueella (Kuva 34). Muulla maaseutualueella kaava-alueella sijaitsevien mökkien osuus on hieman korkeampi, noin 55 prosenttia. Koko maassa noin 15 000 mökkiä sijaitsee asemakaavoitetuilla alueilla. Asemakaavoitetut alueet ovat pääosin taajama-alueita. Lisäksi asemakaavoja on laadittu matkailukeskuksiin. Asemakaava-alueen mökeistä noin 4 000 sijaitsee kaupunkiseututaajamien mökkeilyalueilla ja noin 9 000 maaseudun kylämökkeilyalueilla. Kylämökeistä siis noin kahdeksan prosenttia on asemakaava-alueella. Noin 2 000 asemakaava-alueen mökkiä sijaitsee muualla kuin taajamissa, kylissä tai niiden läheisyydessä 500 metrin etäisyydellä. Näistä mökeistä suuri osa sijoittuu matkailukeskuksiin.

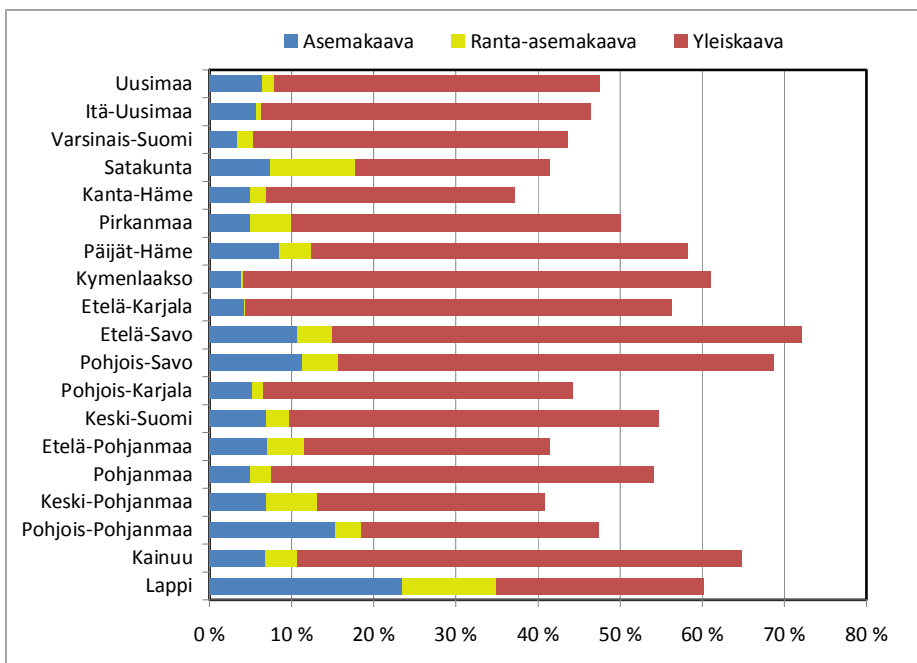
Ranta-asemakaava-alueilla sijaitsee koko maassa noin 32 000 mökkiä. Näistä vain pieni osa, noin 4 300 mökkiä on kylämökkejä. Kaikista kylämökeistä noin kolme prosenttia sijaitsee ranta-asemakaava-alueilla. Ranta-asemakaavoja on tehty suurelta osin tiiviin rantarakentamisen alueille muualla kuin kylä- ja taajama-alueille tai niiden lähetyville. Myös matkailukeskuksiin on laadittu ranta-asemakaavoja alueilla, joissa on myös ranta-alueita. Kylämökkeilyalueista suurimpia mökkimääriä ranta-asemakaava-alueilla onkin juuri matkailukeskusten yhteydessä. Yleiskaavoitetulla alueella sijaitsee 51 000 kylämökkiä eli 44 prosenttia kylämökeistä. Näistä 7 000 sijoittuu alueelle, jossa on voimassa myös asemakaava ja 44 000 alueelle, jossa yleiskaava on yksityiskohtaisin kaava.

Maakunnista kaava-alueelle sijoittuvien kylämökkien osuus on suurin Etelä- ja Pohjois-Savossa sekä Kainuussa ja pienin Kanta-Hämeessä, Satakunnassa sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla (Kuva 35). Noin puolessa maakunnista kaava-alueelle sijoittuvien kylämökkien osuus on suurempi kuin maaseudun muiden mökkien ja noin puolessa maakunnista pienempi. Varsinkin Kainuussa ja Lapis-

sa kylämökkit sijoittuvat paljon useammin kaavoitetulle alueelle kuin muut mökit. Tässä näkyy matkailukeskusten vaikutus. Yleiskaava-alueella on selvästi enemmän kylämökkejä kuin asemakaavoitetuilla alueilla lukuun ottamatta Lapin maakuntaa, jossa matkailukeskusten myötä asemakaavoitetuilla alueella sijaitsevien kylämökkien osuus on 35 prosenttia. Yleiskaava-alueilla sijaitsevien kylämökkien osuus on suurin Järvi-Suomen maakunnissa sekä Kainuussa ja Lapissa.

Kuva 34: Mökkien sijainti asemakaava-, ranta-asemakaava- tai yleiskaava-alueella maakunnittain (Mökkitiedot ovat vuodelta 2007, kaavatiedot vuoden 2010 alusta. Tietolähde: VTJ/VRK 4/2009, Alueelliset ympäristökeskukset)

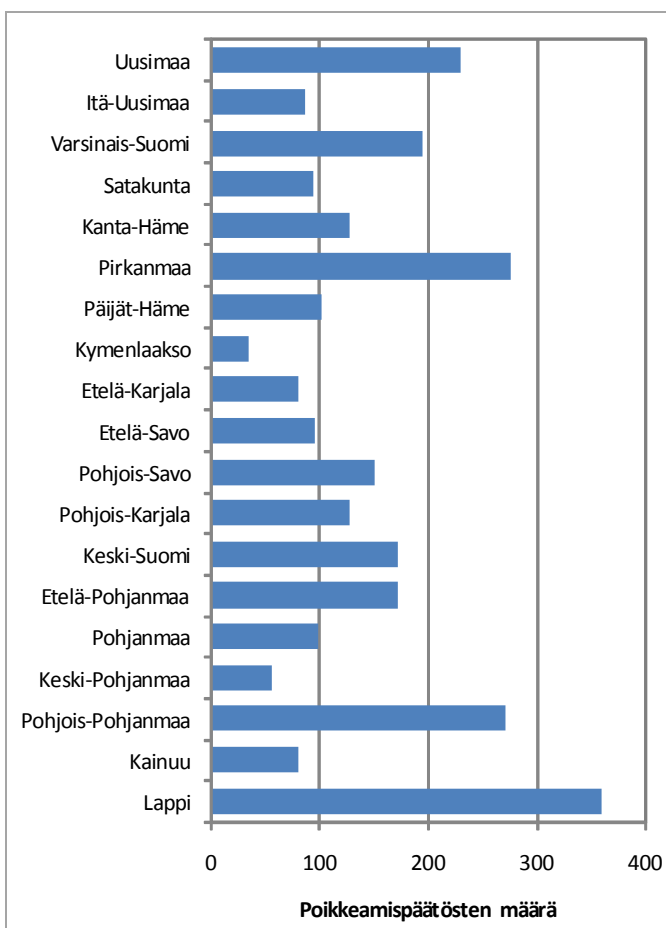
Kuva 35: Kaava-alueella sijaitsevien kylämökkien osuus kaavatyypin mukaan (Mökkitiedot ovat vuodelta 2007, kaavatiedot vuoden 2010 alusta. Tietolähde: VTJ/VRK 4/2009, Alueelliset ympäristökeskukset)

Silloin kun mökkirakentaminen kohdistuu ranta-alueelle, jossa ei ole kaavaa voimassa, tarvitaan poikkeamispäätös, jonka tekee tapauksesta riippuen joko Elinkeino- liikenne ja ympäristökeskus (ELY-keskus) tai kunta. ELY-keskukset käsittelevät uusien rakennusten poikkeamisasiat kaavoittamattomilla alueilla. Kunnat puolestaan vastaavat suurimmaksi osaksi kaavoista poikkeamisista sekä käyttötarkoituksen muutoksen edellyttämästä poikkeamispäätöksistä. Muilla kuin ranta-alueilla poikkeamispäätöstä edellytetään silloin, kun on tarvetta poiketa kaavasta tai muusta maankäyttö- ja rakentamislain mukaisista tai sen nojalla annetuista määräyksistä.

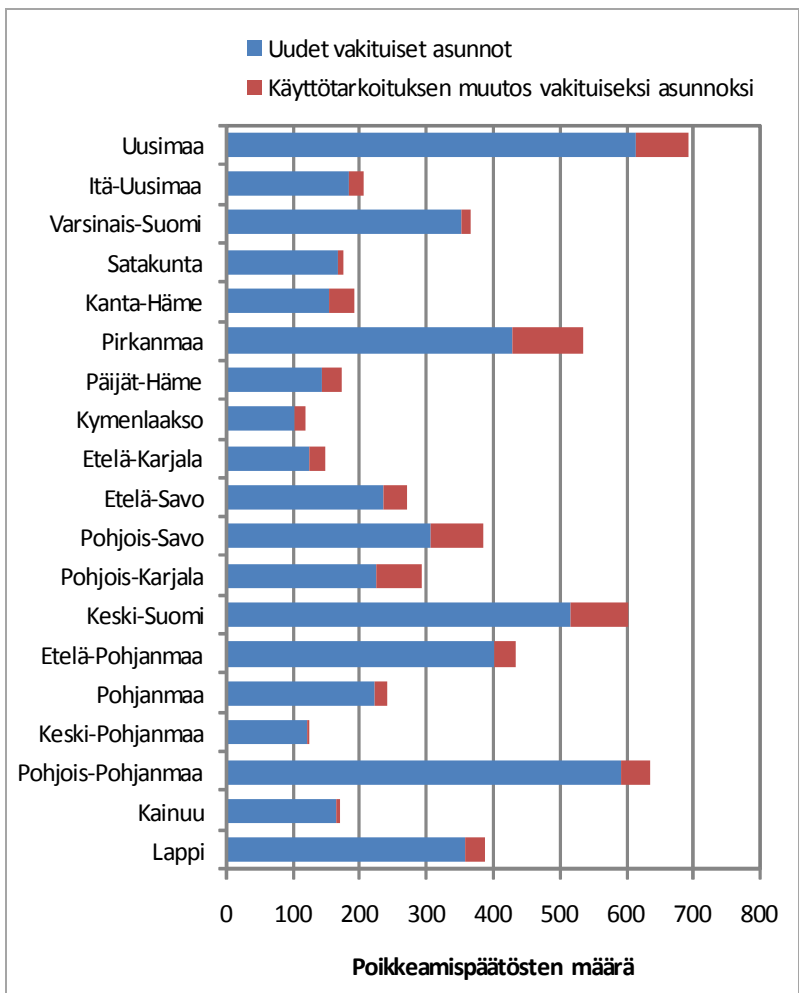
2000-luvun aikana uusien loma-asuntojen rakentamista varten on myönnetty noin 2 800 poikkeamispäätöstä kylämökkeilyalueille, mikä on 17 prosenttia kaikista uusien loma-asuntojen poikkeamispäätöksistä. Kylämökkeilyalueilla poikkeamispäätöksiä on tehty harvemmin kuin maaseudun muilla maaseutualueilla. Kylämökkeilyalueille myönnettyjen uusien loma-asuntojen poikkeamispäätösten määrä on 2000-luvulla vastannut vajaata kolmannesta vuosittain valmistuneista mökeistä. Kylämökkeilyalueilla poikkeamispäätöksistä 83 prosenttia sijoittuu kylien yhteyteen ja loput taajamiin tai niiden välittömään läheisyyteen. Lapissa poikkeamispäätöksiä on tehty maakunnista eniten, ja päätökset sijoittuvat siellä suurelta osin matkailukeskuksiin. Etelä- ja Keski-Suomessa poik-

keamispäätöksiä uusien mökkien rakentamiseen on myönnetty eniten Pirkanmaan maakunnassa (Kuva 36).

Kylämökkeilyalueille on 2000-luvulla myönnetty uusien vakituisten asuntojen rakentamista varten noin 5 400 poikkeamispäätöstä ja käyttötarkoituksen muuttamiseksi vapaa-ajan asunnosta vakituiseksi asunnoksi noin 700 poikkeamispäätöstä. Kylämökkeilyalueilla poikkeamispäätöksillä tapahtuvan rakentamisen paine kohdistuu siis enemmän vakituiseen asumiseen kuin vapaa-ajan asumiseen. Vakituisen asumisen poikkeamispäätökset ovat keskittyneet vahvimmin kaupunkiseutuja ympäröivälle alueelle sekä joidenkin kuntakeskusten ympäristöön. Eniten vakituisen asumisen poikkeamispäätöksiä on tehty Uudellamaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Keski-Suomessa ja Pirkanmaalla (Kuva 37).

Kuva 36: Uusiin loma-asuntoihin kohdistuvat kuntien ja alueellisten ympäristökeskusten poikkeamispäätökset 2000-luvulla maakunnittain

Kuva 37: Vakituisiin asuntoihin kohdistuvat kuntien ja alueellisten ympäristökeskusten poikkeamispäätökset 2000-luvulla maakunnittain

Kylämökkeilyalueiden vetovoimaisuus ja kehitys- suunnat

**KATI PITKÄNEN, Mervi J. HILTUNEN, ANTTI REHUNEN, MIA VEPSÄ-
LÄINEN, PETRI SHEMEIKKA**

Tässä luvussa esitetään lyhyt yhteenveto tutkimuksessa tehdystä vetoimaisten kylämökkeilyalueiden analyysistä ja kylämökkeilyalueiden kehityskulkuja luottaavasta tarkastelusta. Analyysien tuloksena tehtyjä luokitteluja havainnollistetaan seuraavassa luvussa konkreettisilla esimerkeillä erityyppisistä kylämökkeilyalueista.

VETOVOIMAISET KYLÄMÖKKEILY-YMPÄRISTÖT¹

Kylämökkeilyn alueellisesta vetovoimaisuudesta voivat kertoa korkea mökkien määrä ja tiheys, mökkimäärän kasvu sekä mökkien määrä suhteessa vakituiseen asutukseen. Tässä tutkimuksessa näitä vetovoimaisuudesta kertovia tekijöitä verrattiin erilaisiin kylämökkeilyalueiden ominaisuuksiin, kuten rantasijaintiin, maiseman hallitseviin piirteisiin, eri maankäyttömuotojen yleisyyteen, vapaaajan asuntojen ominaisuuksiin ja mökkimatkoihin. Korrelaatiotarkastelun avulla selvitettiin, mitkä alueiden ominaisuudet vaikuttavat niiden vetovoimaan kylämökkeilyalueina.

Vetovoimaisuudesta kertoviin tekijöihin vaikuttaa erityisesti *vesistöjen läheisyys*. Muista maisematekijöistä alueen metsäisyys saattaa vaikuttaa positiivisesti alueen vetovoimaisuuteen. Sen sijaan suurella maatalousmaan osuudella näyttäisi mahdollisesti olevan päinvastainen vaikutus. Vetovoimaisuudesta kertovilla tekijöillä on yhteyttä myös alueen muun *rakennuskannan määrään ja tiheyteen*. Tyhjien rakennusten määrällä näyttäisi olevan jonkin verran vaikutusta mök-

¹ Vetoimaisten kylämökkeily-ympäristöjen analyysiä on käsitelty tarkemmin julkaisussa: Mervi J. Hiltunen, Kati Pitkänen, Mia Vepsäläinen, Antti Rehunen ja Petri Shemeikka 2014. Kylämökkeily-ympäristöt maaseutualueilla. Maaseudun Uusi Aika 3:22, 68–80.

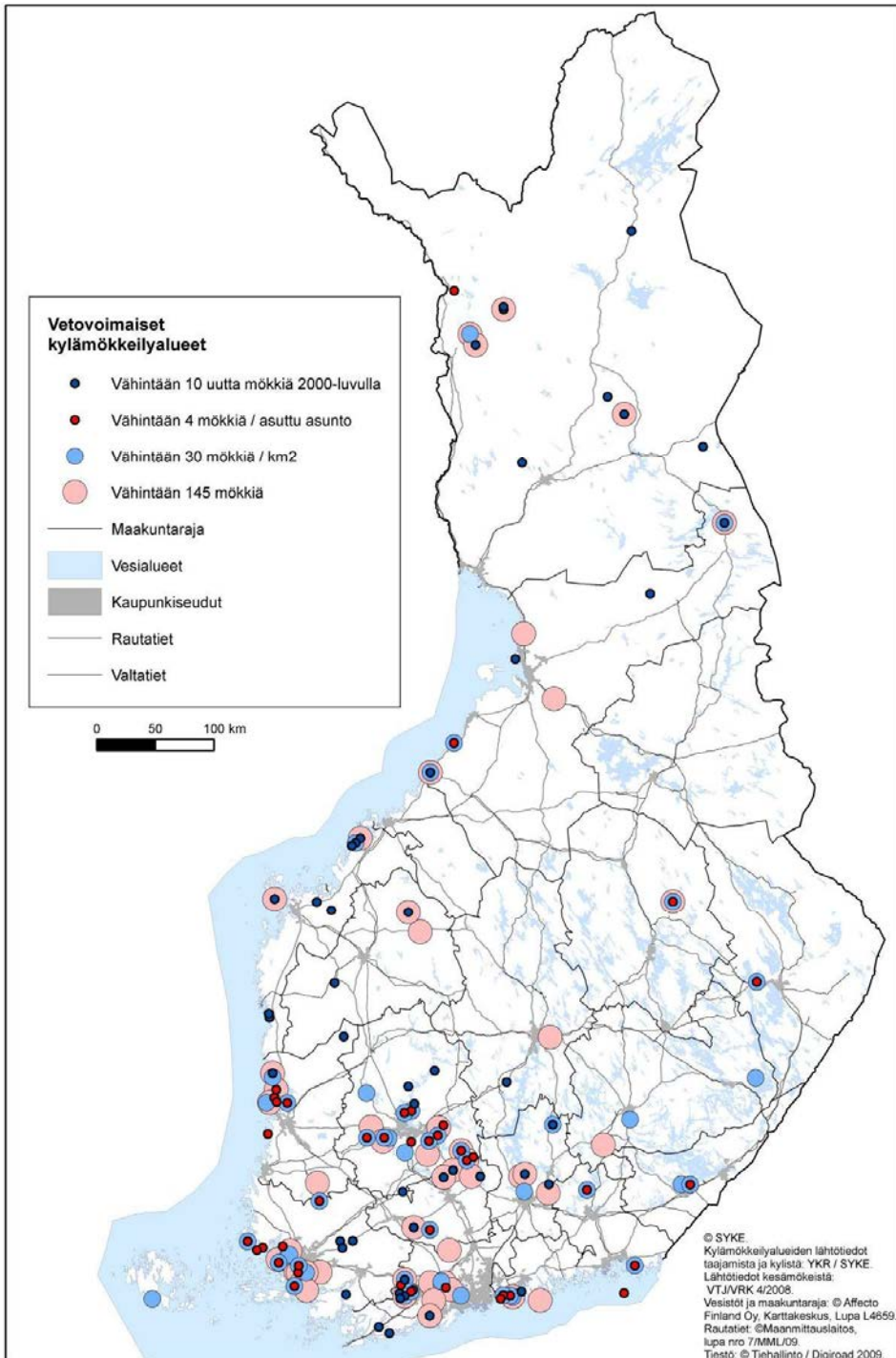
kien määrään kaikenkokoisilla kylämökkeilyalueilla. Myös kaavoituksella on merkitystä, niin että kaavoitetuilla alueilla mökkien määrä ja tiheys on kaavoitamattomia alueita suurempi. Lisäksi mökkien määrä pinta-alaa kohti on kasvanut eniten alueilla, joilla mökkitiheys on ollut jo aiemmin korkea ja, joilla mökkejä on runsaasti suhteessa vakituisesti asuttuihin taloihin. Tulokseen vaikuttaa merkittävästi *matkailukeskusmökkien* suosio, joka näkyy myös siinä, että alueet, joilla on paljon vuokramökkejä ja jonne tehtävä mökkimatkat ovat pitkiä, ovat vetovoimaisia.

Tehty tarkastelu kertoo yleisellä tasolla siitä, millaiset kylämökkeilyalueiden ominaisuudet vaikuttavat vetovoimaisuudesta kertoviin tekijöihin kylämökkeilyalueilla koko Suomessa. On kuitenkin muistettava, että alueilla on myös paikallisia erityispiirteitä, jotka eivät erotu, kun tarkastellaan kaikkia kylämökkeilyalueita. Lisäksi, kun verrataan kaikkia kylämökkeilyalueita samanvertaisina, jää huomiotta se, että pääosa mökkeilystä on keskittynyt merkittävästi vain osalle alueista. Toisin sanoen, sellaisia vetovoimaisia kylämökkeilyalueita, joilla mökkeilyn merkitys on jo nyt keskeinen, on vain vähän. Tämän vuoksi nähtiin tarpeellisena paikantaa ja tunnistaa erityisen vetovoimaisia alueita ja pohtia vetovoimaisuuden syitä aluekohtaisesti. Tätä varten otettiin lähempään tarkasteluun 100 erityisen vetovoimaista aluetta eri puolilta maata (Kuva 38).

Lukumääräisesti vetovoimaisia alueita on eniten Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, jossa myös kylämökkeilyalueita on eniten. Lisäksi vetovoimaisia alueita on pitkin Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikkoa sekä Pohjois-Suomessa. Vähemmän erittäin vetovoimaisia alueita on itäisessä ja keskisessä Suomessa.

Aluekohtaisessa tarkastelussa havaittiin, että useimmiten alueen suosiolle ei löydy yhtä selittävää tekijää, vaan vetovoimaisuudessa on kyse monen tekijän summasta tai jopa sattumasta. Vetovoimaiset kylämökkeilyalueet voidaan kuitenkin erotella karkeasti neljään tyyppiin:

- 1) mukavuusmaisema-alueet,
- 2) kaupunkien lähialueet,
- 3) erityisesti mökkeilyä varten suunnitellut alueet ja
- 4) matkailukeskukset.

Kuva 38: Erityisen vetovoimaisia kylämökkeilyalueita

1) Mukavuusmaisemissa keskeisenä alueen vetovoimatekijänä on jokin luonnonympäristön ominaisuus ja/tai kulttuuriympäristö. Kylämökkeilyalueiden tarkastelussa rantojen läheisyys osoittautui keskeiseksi ja koko Suomen tasolla merkittäväksi vetovoimaisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi. Erityisen vetovoimaisia mökkeilyn kannalta ovat alueet, joilla rantaviivaa on runsaasti, esimerkiksi saari- tai kannassijainnin takia. Hyvä esimerkki tällaisesta alueesta on Satakunnassa sijaitseva Luvian Aspiskeri, jota tarkastellaan lähemmin Lehdon kirjoituksessa myöhemmin tässä raportissa. Kyläalueen vesistöisyys ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että alue olisi automaattisesti suosittu kylämökkeilyalue vaan vetovoimaisuuteen vaikuttavat myös muun muassa vesistön laatu, alueen sijainti suhteessa asutuskeskuksiin ja maanomistusolot. Lisäksi vaikutusta on sillä, millaiselle laajemmalle maisema-alueelle kylämökkeilyalue sijoittuu. Itäisessä ja keskisessä Suomessa, jossa on laajoja järviolueita, vetovoimaisia kohteita ovat suurten selkien rannat sekä erityisen maisemalliset tai kirkasvetiset järviolueet. Sen sijaan Pohjanmaan maakunnissa sekä eteläisen Suomen viljelyseuduilla, jossa vesistöjä ja etenkin laajoja vesialueita on rannikkoseutuja lukuun ottamatta vähemmän, pienempikin järviolue voi saavuttaa erikoisaseman, kuten on käynyt esimerkiksi Pitkäsen jäljempänä tarkastelemalla Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevalla Lappajärvellä.

Luonnonmaisemien ohella kylän rakennettu ympäristö ja viihtyisä kylämiljöö ovat keskeisiä kylämökkeilyn vetovoimatekijöitä. Monen vetovoimaisen kyläalueen suosio pohjautuu osittain myös kulttuurimaisemaan kuten Hiltusen kirjoittamassa esimerkissä Pohjanmaalta Isostakyröstä. Useilla vetovoimaisilla kylämökkeilyalueilla on myös merkittäväksi luokiteltuja rakennetun kulttuuriympäristön kohteita. Esimerkin kulttuurimiljööltään houkuttelevasta kylämökkeilyalueesta muodostaa Hiltusen ja Pitkäsen tarkastelema Putikon kylä Punkaharjulla.

2) Yleisesti kaupunkien lähiseuduille muodostuu vapaa-ajan asumisen viikonloppuvyöhyke, joka on erityisen intensiivistä mökkeilyaluetta. Myös tiheimmät kylämökkeilyalueet sijoittuvat usein kaupunkien lähistölle. Kylämökkeilyn näkökulmasta erityisen vetovoimaisia ovat alueet, joissa yhdistyvät kaupunkien läheisyys, rannat ja vesistöt sekä maaseutumainen kulttuuriympäristö. Kaupungin läheinen maaseutu houkuttelee vapaa-ajan asumiseen kuitenkin myös silloin, kun vesistöjä on vain vähän. Etelä-Suomen suurten kaupunkien läheisyydessä tällainen kylämökkeilyn miljöö löytyy Tammelan ylänköalueen kylistä, joissa on varsin niukasti rantapaikkoja tarjolla vapaa-ajan asumiseen. Tammelan kylä on tarkasteltu lähemmin Hiltusen ja Pitkäsen kirjoittamassa kyläesimerkissä.

3) Varta vasten kaavoitetut ja suunnitellut mökkikylät yleistyvät nykyisin eri puolilla Suomea. Perinteisten rantamökkien ohella rakennetaan ympärivuotiseen käyttöön soveltuvia mökkejä, jotka sijaitsevat palveluiden ja yhdyskuntatekniikan äärellä. Mökkikylät voivat sijaita maaseudulla tai taajamien kyljessä.

Esimerkiksi Kopperoisen tarkastelemassa Luopioisissa on rakenteilla mummonmökkikylä, jota markkinoidaan huolettoman vapaa-ajan asumisen kohteena eläköityville ja ikääntyville vapaa-ajan asukkaille. Tämän tutkimuksen aineistossa vetovoimaisina näyttäytyvät myös loma-asuntomessualueille muodostuneet mökkitihentymät.

4) Matkailukeskuksissa ja niiden lähellä tapahtuva mökkeily on monin tavoin muusta mökkeilystä poikkeava ilmiö. Matkailukeskuksille on tyypillistä, että ne tarjoavat sellaisia harrastusmahdollisuuksia, joita ei löydy läheskään jokaisen asutuskeskittymän yhteydestä. Tällaisia ovat esimerkiksi suuret, korkeuseroltaan ja pituudeltaan mittavat laskettelurinteet, laajat latuverkostot ja erämaiset retkeilyreitit. Matkailukeskusten läheinen mökkikanta koostuu pitkälti asunto-/kiinteistöosakeyhtiöpohjaisista ja yritysten lomarakennuksista, vuokramökeistä ja lomaosakkeista. Matkailukeskusten vaikutusalue ja vetovoimaisuus vaihtelevat paikallisten olosuhteiden mukaan. Yleinen piirre on, että mitä kauempana isoista kaupunkikeskuksista matkailukeskus sijaitsee, sitä selvemmin se erottuu omana aluetyyppinään ympäristöstään. Lähellä isoa kaupunkikeskusta olevan matkailukeskuksen vaikutuksen erottaminen muusta kaupunkirakenteesta on vaikeaa kaupunkialueen monipuolisen luonteen vuoksi. Jos matkailukeskus sijaitsee vakituisen asutuksen yhteydessä, on mahdollista, että se näkyy mukana YKR:n taajama- tai kyläaluejaoissa. Näin se voi olla luokiteltu tässä tutkimuksessa kylämökkeilyalueeksi (esimerkiksi Kauppilan kuvaus Kuusamon Rukalta). Monesti nämä keskuksat ovat kuitenkin niin syrjäisiä, ja niiden palvelut sesonkiluonteisia, että niissä ei ole ehkä ollenkaan vakinaista asutusta. Tällöin ne eivät muodosta taajamaa tai edes kylää, vaan luokituttavat kylämäisiksi mökkitihentymiksi.

Kylämäisiä mökkitihentymiä voi kuitenkin olla myös muualla, kun matkailukeskuksissa. Esimerkiksi luonnonolosuhteiden vuoksi mökit voivat keskittyvät tiiviisti jollekin alueelle muodostaen oman kylämäisen rakennustihentymän. Tällainen alue on Rehusen esimerkki saareissa sijaitsevasta kylämökkeilyalueesta Suuresta Jänkäsälöstä Taipalsaarella.

KYLÄMÖKKEILYALUEIDEN KEHITYSSUUNTIA²

Mökkeilyn ja maaseudun erilaisten kehityskulkujen seurauksena mökkeilyn merkitys eri maaseutualueilla vaihtelee. Usein mökkeilyn merkityksen mittarina käytetty mökkimäärä ei välttämättä kerro mökkeilyn painoarvosta alueella, vaan kokonaiskuvan saamiseksi alueen vapaa-ajan asuntopotentiaalista on huomioitava myös tyhjiksi rekisteröidyt asuinrakennukset, joita usein käytetään vapaa-ajan asumiseen (Sikiö ym. 2014). Tämän ohella ratkaisevaa on vakituisten ja vapaa-ajan asutuksen suhde, toisin sanoen miten paljon vapaa-ajan asuntoja on suhteessa mökkeihin ja missä määrin muutokset vakituisten asuntojen rakennuskannassa vaikuttavat alueen mökkien lukumäärään. Kylämökkeilyn kehityssuuntiin vaikuttavat myös sellaiset laajat yhteiskunnalliset trendit kuten kaupungistuminen ja asutuksen keskittyminen, maaseudun autioituminen ja väestön ikääntyminen.

Erilaisten kylämökkeilyalueiden paikallisia eroja kuvaavien tekijöiden perusteella voidaan erotella neljä kylämökkeilyn kehityssuuntaa, joissa mökkien rooli ja merkitys on hyvin erilainen:

- 1) vetovoimaiset ja kehittyvät kylämökkeilyalueet,
- 2) kaupunkiseutujen läheisen maaseudun kasvualueet,
- 3) vähenevän ja ikääntyvän väestön vapaa-ajan asumisen kannalta vetovoimaiset kylämökkeilyalueet,
- 4) autioituvan maaseudun kylämökkeilyalueet.

Monet kylämökkeilyalueet eivät kuitenkaan varsinaisesti edusta yhtä kehityssuuntaa, vaan monilla alueilla on nähtävissä merkkejä useammasta eri kehityssuunnasta.

1) Vetovoimaisilla kylämökkeilyalueilla mökkien määrä on suuri, mökkitiheys korkea ja alueen mökkimäärä on kasvussa. Mökkien määrä on usein moninkertainen vakituiseen asutukseen verrattuna ja mökkeilyn merkitys alueelle on suuri. Vetovoimaisia kylämökkeilyalueita ovat tyypillisesti matkailukeskusten alueet sekä vesistöiset rannikon ja järviolueen mökkitihentymät. Näillä alueilla on usein matkailullista vetovoimaa ja matkailun kehitys sekä tiheä mökki-asutus on saattanut mahdollistaa jopa uusien elinkeinojen synnyn, joka näkyy positiivisena väestönkehityksenä. Näin on käynyt esimerkiksi Kauppilan jäljempänä tarkastelemalla Kuusamon Rukalla. Vakituisten asutuksen merkitys suosituilla alueilla saattaa kuitenkin olla suhteellisen vähäinen. Erityisesti rannikko- ja järviolueilla mökit sijaitsevat usein muusta yhdyskuntarakenteesta irrallaan vesistöjen rannoilla, kun taas varsinainen kyläasutus saattaa olla kauempana sisämaassa. Vetovoimaisilla alueilla mökkirakentaminen on voimakas-

² Kylämökkeilyalueiden kehityssuuntia on käsitelty tarkemmin julkaisussa: Kati Pitkänen 2011. Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies N:o 31.

ta, joskin alueiden täyttymisen tuloksena kiinnostus myös vakituiseen asuin-
käytöstä vapautuvaan asuinrakennuksiin saattaa olla kasvussa.

2) Suurten kaupunkiseutujen kasvualueilla vakituiseen asutukseen voidaan
katsoa jossain määrin syrjäyttävän mökkeilyä. Näille alueille on tyypillistä vaki-
tuisen väestön määrän kasvu, aktiivinen rakentaminen ja suhteellisen tiheä ra-
kennuskanta. Alueelle kohdistuu siis paljon asumispainetta, kyläalue laajenee ja
mökkikantaa saatetaan muuttaa vakituisen asumiskäyttöön. Mökkeily saattaa
tehdä tilaa vakitukselle asutukselle myös maan arvonnousun ja kaavoituksen
myötä. Esimerkkinä tällaisesta alueesta toimii Savonlinna, jota Hiltunen ja Pit-
känen tarkastelevat seuraavassa luvussa. Usein kaupunkiseutuja lähellä olevilla
maisemallisilla ja vetovoimaisilla alueille on jo pitkä mökkeilyhistoria, joten
myös mökkikanta on keskimääräistä vanhempaa.

3) Potentiaalisesti elävöittävä vaikutus mökkeilyllä on ikääntyvän väestön
kylämökkieilyalueilla. Tällä tarkoitetaan alueita, joilla vakituiseen asutuksen mer-
kitys on suuri, mutta alueella on myös paljon vapaa-ajan asuntoja ja mökkikanta
on kasvussa. Alueille tyypillistä on väestön väheneminen, väestörakenteen
ikäntyminen ja tyhjiin asuntojen määrän kasvu. Asuttujen talojen määrä ei
välttämättä vähene samaa tahtia, vaan väestön väheneminen selittyy pääasiassa
lapsiperheiden osuuden pienenemisellä. Etenkin suurempiin taajamiin ja kir-
konkyläihin saattaa suuntautua jopa pienimuutoista muuttoliikettä, kun syrjäkylä-
itä muutetaan lähemmäs palveluja. Näin on käynyt muun muassa Mäntyharjulla,
josta Pyy kirjoittaa tässä raportissa. Väestön vähenemiselle rinnakkaisena ilmiö-
nä alueen mökkikanta lisääntyy sekä uudisrakentamisen että vanhojen asuinra-
kennusten mökkikäyttöön muuntamisen kautta. Myös alueen tyhjiä asuntoja
käytetään loma-asumiseen. Mökkeily on alueelle siten mahdollisuus, joka ylläpi-
tää olemassa olevan rakennuskannan kysyntää ja kytkeytyy siis ainakin osittain
tiivisti alueen muuhun yhdyskuntarakenteeseen. Tällaista kylämökkieilyaluetta
edustaa Pitkäsen tarkastelema Lappajärvi. Alueella voi jossain määrin olla veto-
voimaa myös eläkkeelle jäävien paluumuuttajien keskuudessa. Tällaisten aluei-
den vetovoima mökkeilyn suhteen voi perustua esimerkiksi maisemallisiin eri-
tyispiirteisiin, sopivaan etäisyyteen kaupunkiseuduista ja sopivaan vapaa-
ajankiinteistöjen hinta-laatu -suhteeseen. Hintatasolla voi tulevaisuudessa olla
entistä suurempi merkitys kylämökkieilylle. Mökkikiinteistöjen hinnannousun
myötä mökkien kysyntä siirtynee yhä pohjoisemmaksi ja myös kuivanmaan
kiinteistöihin.

4) Autioituvan maaseudun kylämökkieilyalueilla mökkeilyn rooli on passiivi-
sempi ja mökkikäytössä olevien rakennusten suurta määrää voidaan jopa pitää
indikaattorina alueen negatiivisesta kehityksestä. Tällaisilla alueille väestö ja
asuttujen talojen määrä vähenee ja tyhjiin asuntojen määrä kasvaa voimakkaas-
ti. Vaikka mökkien määrä näillä alueille ei välttämättä muutu, käytetään tyhjiksi
jääneitä taloja usein vapaa-ajan asuntoina, toisin sanoen mökkikäytössä olevien
rakennusten määrä kasvaa. Tuulentie tarkastelee esimerkkikuvauksessaan Ke-

mijärveä, jossa on tapahtunut kuvatus laista kehitystä. Vaikka mökkiläisten määrä alueella on kasvussa, ei mökkeilyn rooli alueella ole välttämättä yhtä elävöittävä kuin vetovoimaisemmillä alueilla. Maaseutualueilla tällaiset tyhjenevät alueet sijaitsevat tyypillisesti syrjäisellä maaseudulla, tällaiset tyhjenevät alueet sijaitsevat syrjäisellä maaseudulla, joilla ei ole edellisen tyyppin kaltaisia vetovoimatekijöitä. Esimerkiksi matka vakituiselta asunnolta saattaa muodostua pitkäksi mikä vähentää mahdollisuuksia vierailta vapaa-ajan asunnolla. Vapaa-ajan asukkaita onkin alueella enemmän vain lomakautena. Väestön vähenemisen myötä tällaiset alueet saattavat tulevaisuudessa muuttua eräänlaisiksi ”pistäytymis”- tai kesäkyliksi, jotka lopulta häviävät eivätkä luokituta enää YKR-kyliksi. Näin on tapahtunut esimerkiksi Rannikon tarkastelemassa Valtimon Sivakan kylässä Pohjois-Karjalassa.

Esimerkkejä kylämökkeilystä maaseudulla ja taajamissa

Tähän lukuun on koottu esimerkkejä kylämökkeilystä eri puolilta Suomea. Esimerkkikylät ja -taajamat on pyritty valitsemaan siten, että ne muodostavat kokonaiskuvan suomalaisen kylämökkeilyn moninaisuudesta. Tavoitteena on havainnollistaa esimerkkien kautta, miten raportissa aiemmin esitellyt keskeiset ilmiöt ja erityispiirteet näkyvät paikallistasolla. Esimerkkikuvausten kirjoittajiksi on pyydetty maaseudun tutkimuksen ja kehittämisen asiantuntijoita, jotka tuovat ilmiön tarkasteluun oman näkökulmansa ja paikallisen asiantuntemuksensa. He nostavat esiin historiallisia kehityskulkuja, kriittisiä huomioita nykykehityksestä ja erilaisia tulevaisuuden kuvia vapaa-ajan asumisesta kylissä ja taajamissa. Esimerkkien kautta hahmottuvat kylämökkeilyn nykytila ja erilaiset kehityspotut, jotka ovat ratkaisevassa asemassa pohdittaessa mökkeilyn merkitystä ja tulevaisuutta.

KYLÄMÖKKEILYÄ LUVIAN VANHOISSA KALASTAJAKYLIS- SÄ ASPISKERI, NIEMENKYLÄ JA LANKOORI³

SIRKKA LEHTO

Satakunnassa vapaa-ajan asuntojen määrä on kasvanut tasaisesti noin viisi prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2008. Suurin osa vapaa-ajan asunnoista, joita on noin 19 200 kappaletta, sijaitsee joko meren, jokien tai järvien rannoilla. Yli puolet niistä sijaitsee rannikkokunnissa Pori, Rauma, Merikarvia, Luvia ja Eurajoki, joten Satakunnan meren rannat ovat varsin tiheään rakennettuja. Satakunnan merenrantojen sulkeutuneisuusaste oli maan korkein (59 %), kun mukaan ei lueta alle hehtaarin saaria (Laurila & Kalliola 2008). Vapaa-ajan asuntojen määrä suhteessa vakituisten asuntojen määrään on suuri, yli 50 prosenttia, juuri Luvialla, Siikaisissa, Merikarvialla ja Pomarkussa.

Luvian kunta sijaitsee Selkämeren rannalla noin 20 kilometriä Porin kaupungin keskustasta etelään vanhan Pori–Rauma -rannikotien varressa. Luvian taajama-aste on 54 prosenttia ja asukastiheys 19 asukasta neliökilometrillä. Lu-

³ Kirjoitus perustuu Satakuntaliiton maakuntakaavoituksen perusselvityksiin sekä Tilastokeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen aineistoihin

vian rannikon merenrantaviiva muodostuu sadoista lahdekkeista, niemistä ja saarista. Alueen eteläosaa peittää epätasainen moreenikerros, jonka vuoksi rannat ja luodot ovat louhikkoisia ja kivikkoisia. Luvia on ollut tunnettu erityisesti merenkulusta, laivanrakennuksesta ja kalastuksesta. Luvian sisäsaaristossa, johon Aspiskerin aluekin luetaan, on säilynyt arvokkaita kalastuselinkeinoon liittyviä entisiä kalastustiloja ja kalastajakulttuurista kertovaa rakennuskantaa, vaikka ympäristö ja elinkeinot ovat muuttuneet. Osa kalastustiloista ja saarista on muuttunut 1900-luvun lopulla vapaa-ajan asunto- ja kesämökkialueiksi.

Luvialla on noin 3300 vakituista asukasta ja runsaat 1200 loma-asuntoa. Rantavyöhykkeellä on useita loma-asutustihentymiä Lankoorissa, Niemenkylän Verkkorannassa, Aspiskerissa ja muissa saarissa. Tässä tarkastelussa olevien alueiden juuret ovat 1800-luvun lopulla kukoistaneissa kalastusta-, veneen- ja laivanrakennusta sekä merenkulkua harjoittaneiden yhteisöjen rakentamissa kylissä (Putkonen 2005). Tarkastelualue jakautuu kolmeen erilaiseen mökkeilykylään: Aspiskerin varsinaiseen saaristokylään, sekä rannikon kahteen vanhaan kalastaja- ja laivaveistämökylään Lankooriin ja Niemenkylään. Lankooriin lukeutuu myös Suntin kylä ja Niemenkylään Verkkorannan rantakylä. Lankoorin asutus oli alun perin ruotsalaista uudisasutusta. Varhaisimmat huvilat rakennettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa yleensä mantereelle muun muassa Lankoorin rantaviivan tuntumaan. Verkkorannan ja Niemenkylän asutus periytyy myöhäiskeskialta.

Luvian kolmen mökkeilykylän tunnusluvut ja niiden kehitys 2000-luvulla

Aspiskeri

Aspiskeri on runsaan hehtaarin kokoinen saari Luvian saaristossa. Aspiskerin kyläsaari on nykyisin liitetty tieyhteydellä mantereeseen. Laaja piensaarten ryhmä on kokonaisuudessaan vähintään maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, jossa on edelleen merkkejä kalastuselinkeinojen harjoittamisen pitkästä perinteestä. Yhdyskuntarakenteeltaan Aspiskeri on selkeästi pienkyläalue. Alueen asutuksen luvuissa on kylän puskurivyöhykkeestä johtuen naapurisaarien Hyviluodon ja Kolmihaaran loma- ja ranta-asutusta. Rajauksen mukaan vuonna 2007 kylämökkeilyalueella oli 116 loma-asuntoa, jolloin loma-asutuksen tiheys on peräti 81 mökkiä neliökilometrillä. Vakituisesti asuttuja rakennuksia oli samaan aikaan 16 ja asukkaita niissä 31. Mökkejä oli 7,3 kertaisesti vakituisesti asuttuihin asuntoihin verrattuna. Kesämökkien lukumäärä oli vähentynyt vain yhdellä vuodesta 2000. Samana aikana vakituisesti asuttujen asuntojen määrä oli kasvanut kuudella asunnolla ja vakituisesti asuvien asukkaiden määrä oli lähes kaksinkertaistunut. Yksi vapaa-ajan asunnosta oli muutettu pysyväksi asunnoiksi ja rakennettu viisi uutta asuinrakennusta. Tilaston mukaan tyhjien asuinrakennusten määrä (7 kpl) ei tarkastelukaudella muuttu-

nut. Mökkien keski-ikä oli 35 vuotta eli Luvian muihin vertailukyliin verrattuna 10–15 vuotta nuorempaa, mikä johtunee elinkeinorakenteen muutoksen ja rakennetun tiheytyden ajankohdasta. Käytännössä kaikki asuin- ja loma-asunnot sijaitsivat rantavyöhykkeellä (200m).

Aspiskerin mökkeily lukuina:

- Rantamökkien määrä 115 kpl eli 100 %.
- Väestön ikärakenne: 30 % väestöstä yli 65 vuotta.
- Palvelurakenne: ei palveluja saarilla, 1 km etäisyydellä on Rakennetun kulttuuriympäristön RKY-alue: "Luvian sisäsaariston kalastustorpat", alue on Porin kaupunkiseudun lähivyöhykettä, jossa on kaksi golf-kenttää ja Yyterin matkailukeskus.
- Kaavoitus- ja rakentamistilanne: Luvian saaristoon on hyväksytty oikeusvaikutteinen rantaosayleiskaava vuonna 2008
- Kaikki mökit sijaitsevat kaava-alueella, mökkirakennusten keskimääräinen koko 49 km², mökeistä 40 % sijaitsee kyläalueella, mökkitontin keskimääräinen koko on vajaat 3900 m².

Lankoori

Toinen tarkasteltava kylämökkeilyalue sijaitsee mantereella noin kymmenen kilometrin etäisyydellä Luvian keskustasta luoteeseen, Lankoorin niemen kalasatamaan ja Säpin majakkasaarelle vievän rantatien molemmin puolin. Lankoorin alue alkaa Niemenkylän rajalta länteen Suntin kylästä Porin-Viasvedentien risteyksestä ja päättyy Lankoorin niemen kärkeen. Tie mutkittellee myös osittain aivan meren rannassa Kravisuun kohdalla niemen lounaisrannikolla. Lankoorin kylämökkeilyalue on 4,4 hehtaarin laajuinen. Maastoltaan ja maisemaltaan alue on pääasiassa metsäinen ja noin kolmannes alueesta on avointa viljeltyä peltoa. Lankoorin läntisimmässä asutustihentymässä on kulttuurihistoriallisilta ominaisuuksiltaan maakunnallisesti merkittäviksi luokiteltuja pihapiirejä, joissa on säilynyt varsin tiivis joukko pieniä rannikon elinkeinojen synnyttämiä asuintupia. Lisäksi Suntin kylässä on neljä rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusryhmää: Kravisuun huvila eli Soode, Villa Wanda, Petrellin huvila ja Sundin eli Suntin maatilalan talouskeskus ja kyläkuvaa osaltaan hallitseva lohkokivinavetta.

Yhdyskuntarakenteeltaan Lankoori on pienkyläalue. Kylän luvuista on puskurivyöhykkeestä johtuen jäänyt ulkopuolelle Landskerin ranta-asemakaava-alueen tiheä loma-asutusvyöhyke. Rajauksen mukaan vuonna 2007 kylämökkeilyalueella oli 29 loma-asuntoa, jolloin loma-asutuksen tiheydeksi on tullut vain seitsemän mökkiä neliökilometrillä. Vakituisesti asuttuja rakennuksia oli alueella 25 ja asukkaita niissä 52. Kesämökkien lukumäärä oli lisääntynyt kolmella vuodesta 2000. Vakituisesti asuttujen asuntojen määrä oli kasvanut kahdella ja asuntojen lukumäärä oli vähentynyt yhdellä. Vakituisesti asuvien asukkaiden

määrä oli lisääntynyt neljällä henkilöllä samana aikana. Tilaston mukaan tyhjien asuinrakennusten määrä oli vähentynyt 12:sta yhdeksään rakennukseen tarkastelukaudella. Mökkien keski-ikä oli 45 vuotta eli Aspiskeriin verrattuna kymmenen vuotta enemmän. Loma-asunnoista suurin osa on nykyisin Luvian oikeusvaikutteisella rantaosayleiskaava-alueella ja rantavyöhykkeellä 200 metrin etäisyydellä rantaviivasta.

Lankoorin mökkeily lukuina:

- Rantamökkien määrä 24 kappaletta.
- Väestön ikärakenne: Noin kolmannes vakituista asukkaista on yli 65 vuotiaita.
- Palvelurakenne: alueella on vesiyhdyskunnan vesijohto, Luvian kunnan alaluokkien koulu on Niemen kylässä noin 5 km:n etäisyydellä, ja lähin kauppa on Luvian kirkonkylän keskustassa. Vaikka alue on meren rannalla, varsinaista kunnan valvoma uimarantaa ei alueella ole. Alue on Porin kaupunkiseudun lähivyöhykettä, jolla sijaitsee kaksi golfkenttää ja Yyterin matkailukeskus.
- Kaavoitustilanne: oikeusvaikutteinen rantayleiskaava, mökkitonttien keskimääräinen pinta-ala on Lankoorissa noin 5500 m², eli Aspiskerin saaren tontteja huomattavasti suurempia. Mökit ovat kerrosaltaan lähes 50 km²:n suuruisia kesäasuntoja. Noin 60 % mökeistä sijaitsee varsinaisella YKR-kyläalueella.

Niemenkylä

Kolmas tarkastelualue sijaitsee myös mantereella noin neljän kilometrin etäisyydellä Luvian keskustasta luoteeseen. Kylän asutus on rakentunut koko niemen yhdyskuntarakenteen kokoavan Lankoorin nokkaan vievän rantatien molemmin puolin. Tieltä erkanevat kylän keskustasta lounaaseen merenrantaan Verkkorannan alueen kokoojatie. Kylämökkeilyalueen määrittelystä ja puskuroinnista johtuen Niemenkylän alueeseen sisältyy myös Sassilan kyläasutusta Aspiskeriin menevän tien varressa. Tarkasteltavan Niemenkylän kylämökkeilyalue on 8,4 hehtaarin laajuinen. Maastoltaan ja maisemaltaan alue on pääasiassa metsäinen ja noin kolmannes alueesta on viljeltyä peltoa pieninä palasina. Kaikki kolme, asutukseltaan historiallista asutustihentymää: Niemenkylä (keskusta), Verkkoranta ja Sassila ovat maakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä.

Yhdyskuntarakenteeltaan Niemenkylän kylämökkeilyalue on asukasmääränsä mukaan melko suuri kylä. Alueen mökkiasutuksen tilastoihin on lukeutunut Sassilan alueen loma-asutus, joka toiminnallisesti yhdistyy Aspiskerin alueeseen yhteisen kokoojatien välityksellä, ja Verkkorannan rantakylän asutus kylän keskuksesta länteen merenrannalla. Rajauksen mukaan vuonna 2007 kylämökkeilyalueella oli 97 loma-asuntoa, jolloin loma-asutuksen tiheydeksi on tullut noin

11,5 mökkiä neliökilometrillä. Vakituisesti asuttuja rakennuksia oli myös 97 kappaletta ja asukkaita niissä 233. Kesämökkien lukumäärä oli vähentynyt kahdella vuodesta 2000. Vakituisesti asuttujen asuntojen määrä oli puolestaan kasvanut viidellä. Eli kaksi kesäasuntoa oli muutettu pysyväksi asunnoksi ja uudisrakennuksia oli rakennettu kolme. Vakituisesti asuvien asukkaiden määrä sen sijaan ei ollut muuttunut samana aikana. Kyläasutuksen tiheyden suhteellinen muutos oli vain yksi prosentti. Tilaston mukaan tyhjien asuinrakennusten määrä 30 kappaletta oli lisääntynyt kuudella. Mökkien keski-ikä oli 52 vuotta eli Aspiskeriin verrattuna lähes 20 vuotta enemmän. Loma-asunnoista noin puolet sijaitsi kaava-alueella ja rantavyöhykkeellä (200m).

Niemenkylän mökkeily lukuina:

- Rantamökkien määrä 61 eli noin 60 % mökeistä.
- Väestön ikärakenne: Noin 10 % vakituisista asukkaista on yli 65 vuotiaita.
- Palvelurakenne, alueella on vesiyhdyskunnan vesijohto, koulu on Niemenkylän keskustassa, kunnan uimaranta on Verkkorannassa ja lähin kauppa on Luvian kunnan keskustassa noin 4–8 km etäisyydellä tarkastelualueen eri osista. Alue on Porin kaupunkiseudun lähivyöhykettä, jolla sijaitsee kaksi golfkenttää ja Yyterin matkailukeskus.
- Mökkien lukumäärän väheneminen johtuu rakennusten käyttötarkoituksen muutoksista.
- Kaavoitustilanne: oikeusvaikutteinen Luvian rantayleiskaava ja oikeusvaikutukseton Niemenkylän (keskustan) osayleiskaava, mökkitonttien keskimääräinen pinta-ala on Niemenkylän tarkastelualueella noin 2800 m², eli Lankoorin tontteja huomattavasti pienempiä. Mökit ovat kerrosalaltaan keskimäärin 45,5 kam²:n suuruisia kesäasuntoja. Mökeistä 50 % sijaitsee YKR-ruutujen alueella, lähes toinen puoli ympärysvyöhykkeellä.

Luvialla tarkastelualueiden kylissä kesämökkien yhteismäärä on pysynyt 2000-luvun alkukymmenellä lähes ennallaan. Sen sijaan asuttujen talojen määrä on lisääntynyt samoin kuin asukkaiden määrä, mikä kuvastanee lähinnä Niemenkylän alueen suotuista sijaintia kunnan keskustaajamaan ja sen palveluihin nähden. Samaan aikaan asuinrakennuksia on jäänyt tyhjilleen vain kolme.

ETELÄ-POHJANMAAN JÄRVISEUDUN ALUEKUVAUS⁴

HANNU KATAJAMÄKI

Järviseudun ydin on Etelä-Pohjanmaan suurin järvi Lappajärvi. Sen altaan synnytti lähes puolen kilometrin levyinen meteoriitti yli 70 miljoonaa vuotta sitten. Lappajärveä luultiin kauan tulivuoren kraatteriksi; vasta 1970-luvulla järven todellinen synty tapa varmistui. Järven pinta-ala on 145 neliökilometriä, suurin pituus on 24 ja suurin leveys 12 kilometriä. Järviseutu on historiallisesti yhtenäisen hallintoalue, sillä se kuului ennen vuosina 1865–1868 toteutettua kuntajakoa kokonaisuudessaan Lappajärven emäseurakuntaan. Nykyinen Järviseutu muodostuu Alajärven, Vimpelin, Lappajärven, Evijärven ja Soinin kunnista. Myös Kauhavaan liittynyt Korttesjärvi ja Alajärveen liittynyt Lehtimäki ovat Järviseudun ydinaluetta.

Järviseutu on muusta Etelä-Pohjanmaasta poiketen maisemaltaan vaihtelevaa ja metsäistä. Lappajärven länsi- ja koillisrannoilla sijaitsevan Lappajärven kunnan pinta-alasta vesialueita on viidennes. Viljelykset ovat keskittyneet järven rantatöyräille. Etäämmällä järvestä maasto on soiden ja kumpareisten metsien karua polveilua. Järviseudun ainoa kaupunki, Alajärvi, kuuluu itäosiltaan Suomenselkään. Maastot ovat metsäisiä, soisia ja mäkiä. Pellot ovat suurten metsien ympäröimiä laikkuja. Länteen päin maisema muuttuu alavammaksi ja pellot suurenevät, mutta Etelä-Pohjanmaalle tyypillistä lakeutta ei Alajärvellä ole. Alajärven nimikkojärven lisäksi kunnassa on useita pieniä jokia ja järviä, joiden ranta-alueet on raivattu pelloiksi. Alajärveen vuonna 2009 liittynyt Lehtimäki kuuluu jo kokonaan Suomenselkään. Soiden ja metsäkumpareiden luonnehtiman Lehtimäen eteläosiin ulottuu Ähtärinjärvi. Suomenselän karulla vedenjakaja-alueella sijaitseva Soini on metsien ja soiden maata. Pellot ovat pieniä lämpäreitä ja maastonmuodot ailahtelevia.

Kauhavaan vuoden 2009 alussa liittyneen Korttesjärven itäosa on pelkistettyä soiden ja kallioiden pilkkomaa moreenialuetta, länsiosa suurehkojen peltoaukeiden laikuttamaa pohjalaismaisemaa. Korttesjärvellä on muutamia pieniä järviä, mutta suuret vedet puuttuvat. Evijärven kunta levittäytyy satasaarisen Evijärven ympärille. Lisäksi kunnassa on useita pieniä järviä ja lampia. Ähtävänjoki virtaa Evijärven kautta. Maisema on keinuvaa, vähäisten peltojen pirstomaa metsämaata. Vimpeli sijaitsee Lappajärven itärannalla. Sen maisema on pääosin loivasti aaltoilevaa kankaremaata. Poikkeuksena on Lakeaharju, jonka huipulta avautuu leveä näköala yli vähäsaarisen Lappajärven. Vimpelin maa-alasta yli puolet on suota ja kunnan itäosat ovat karun erämaisia. Viljelyalueet keskittyvät Lappajärven rantamaille.

⁴ Teksti perustuu Hannu Katajamäen ja Rainer Rajakallion julkaisuun: Itsenäisten kuntien yhteisö. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki (nykyinen Ruralia-instituutti). Julkaisusarja B:10. 1993.

Alueelle tyypilliset suuret suot ja kallioharjanteet ovat maanviljelyn kannalta epäedullisia. Laajat metsät ovat tuoneet toimeentuloa tervatalouden ajoista lähtien. Kalaiset järvet, erityisesti Lappajärvi, ovat kuitenkin matkailullisesti kiinnostavia ja tarjoavat asukkaille monipuoliset vapaa-ajan viettomahdollisuudet. Järviseudulla on Etelä-Pohjanmaan mitassa poikkeuksellisen paljon vapaa-ajan asuntoja. Nykyisin alueen elinkeinot tiivistyvät kolmeen: alkutuotantoon, pienyrittäjyyteen ja julkiseen hallintoon. Alkutuotanto keskittyy lypsykarjatalouteen, turkistarhaukseen ja perunanviljelyyn. Pienyrittäjyyden klassisia esimerkkejä ovat mattokutomot sekä puualan yritykset.

Järviseudun asutusrakennetta luonnehtii lukemattomien pienten kylien muodostama hauras mosaiikki. Yhteydet Järviseudulta lähialueen keskuksiin ovat suhteellisen hankalat. Alueen poikki kulkee Alajärven kautta valtatie 16. Muut tiet ovat pienempiä ja osin huonokuntoisia. Rautatie ei ulotu Järviseudulle eikä siellä ole nykyaikaiseen lentoliikenteeseen soveltuvia lentokenttiä. Palvelut keskittyvät kirkonkyltiin ja erityisesti Alajärven keskustajamaan. Monien kylien asukasmäärä on pikkuhiljaa vähentynyt. Samanaikaisesti vapaa-ajan asuntojen määrä on kuitenkin kasvanut ja monin paikoin rantaviiva on täyteen rakennettu.

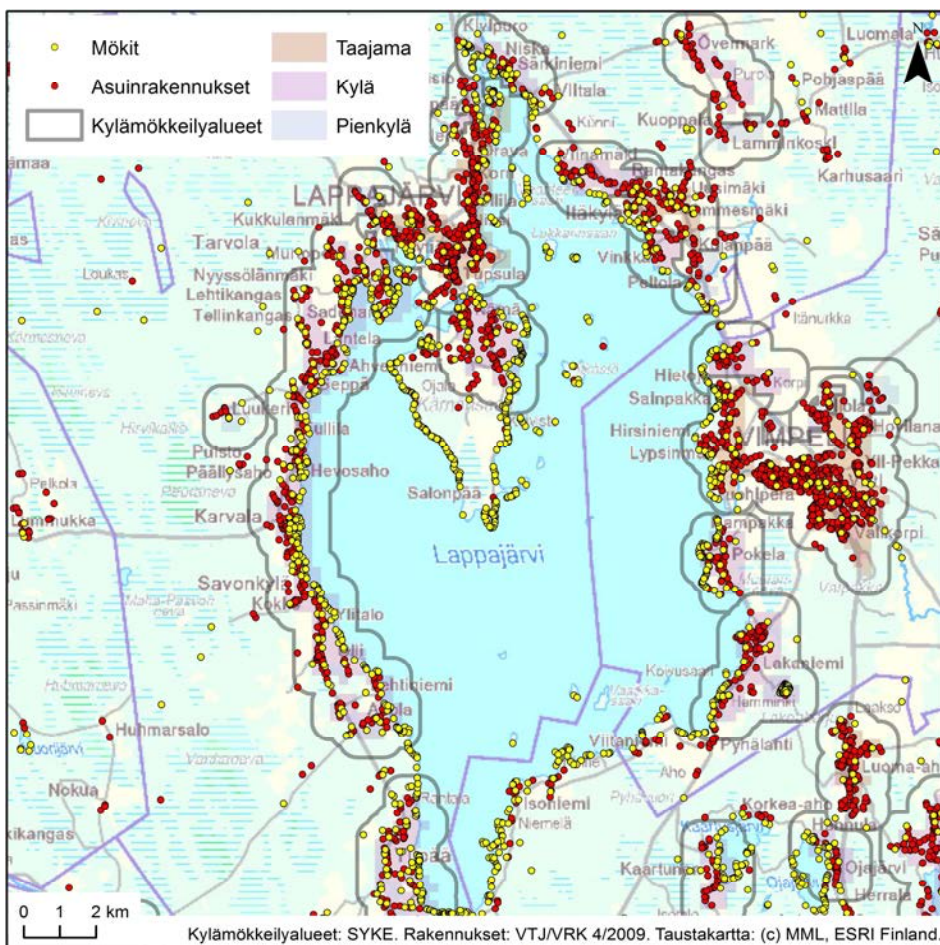
Kylämökkeilyä vetovoimaisella Lappajärvellä

KATI PITKÄNEN

Etelä-Pohjanmaan järviolueella asutus ja maanviljely keskittyvät suurten järvien rantatöyräille. Kun samat alueet ovat myös vapaa-ajan asumisen kannalta vetovoimaisia, reunustaa alueen järviä kylämökkeilyalueiden ketju. Tilanne on siis erilainen kuin itäisessä Suomessa, jossa vakituinen asutus muodostaa usein oman yhdyskuntarakenteensa ja vapaa-ajan asunnot keskittyvät ranta-alueille omiksi tihentymikseen. Eräs suurimmista Etelä-Pohjanmaan Järviseudun kylämökkeilyalueista on Lappajärven länsirannan Tarvolan ja Karvalan alueille ulottuva kylämökkeilyalue (Taulukko 4, Kuva 39). Alueella on kaikkiaan yli 300 mökkiä ja se on eräs maamme mökkirikikkaimmista ja -tiheimmistä kylämökkeilyalueista.

Taulukko 4: Lappajärven länsirannan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Tarvola ja Karvala	2000	2007
Vakituiset asukkaat	907	747
Asutut rakennukset	317	299
Tyhjät asuinrakennukset	47	86
Kaikki mökit yhteensä:	285	307
Mökit (uudisrakentaminen)		294
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		13

Kuva 39: Lappajärveä reunustavien kyläalueiden asutusrakenne

Kylämökkeilyalueen vakituinen asutus on 2000-luvulla vähentynyt ja alueen asukkaista noin viidennes on yli 65-vuotiaita. Myös tyhjen asuntojen määrä on melkein kaksinkertaistunut. Alueella ei ole enää merkittävää palvelurakennetta, vaan palvelut ovat keskittyneet kuntakeskukseen Lappajärvelle. Karvalan kylässä toimii Länsirannan koulu, minkä ohella alueella liikennöi kauppa- ja kirjasto-auto (Lappajärvi 2010, Tarvolan kyläyhdistys 2010).

Väestön vähenemistä on tasapainottanut kasvava vapaa-ajan asuntojen määrä. Pääosin alueen vapaa-ajan asunnot ovat alun perin vapaa-ajan asunnoiksi rakennettuja ja sijaitsevat aivan rannan tuntumassa. Rantaviiva onkin osittain täyteen rakennettu (Hippi & Savola, 2002). Vapaa-ajan asuminen liittyy vakituiseen asumiseen kanssa erityisesti niillä alueilla, joilla peltojen ja teiden mukaan syntynyt asutus ulottuu aivan rantavyöhykkeelle. Vapaa-ajan asuntoja on jonkin verran myös kauempana rannasta ja 13 vanhaa asuinrakennusta on rekisteröity vapaa-ajan asuinkäyttöön. Mitä ilmeisimmin myös osa alueen tyhjäksi rekiste-

röidystä rakennuskannasta on vapaa-ajan käytössä. Pääosin vapaa-ajan asutus keskittyy kuitenkin erilleen muusta asutuksesta aivan Lappajärven rantaviivan tuntumaan.

Alue on vetovoimaista kylämökkeilyaluetta etenkin Pohjanmaan maakuntien asukkaille. Vapaa-ajan asukkaiden keskimääräinen mökkimatka linnuntie-etäisyytenä on noin 100 kilometriä, minkä sisään mahtuvat niin Seinäjoki, Vaasa kuin Kokkolakin. Alueen vapaa-ajan asukkaista 76 prosenttia tulee Lappajärven kunnan ulkopuolelta. Aluetta voidaankin pitää etenkin alueellisesti vetovoimaisena kohteena. Avoimen ja laajan järvimaiseman takia aluetta voidaan pitää vapaa-ajan asumisen kannalta houkuttelevana mukavuusmaisemana. Erityisen houkuttelevaksi alueen tekee kuitenkin se, että se poikkeaa maisematyypiltään ympäröivistä alueista. Tämän vuoksi alue voi myös tulevaisuudessa houkutella vapaa-ajan asukkaita varsin laajalta ympäröivältä alueelta.

KYRÖNMAAN KULTTUURIMAISEMA⁵

KARI LEINAMO

Kyrönmaan eli Laihian, Vähänkyrön ja Isonkyrön kuntien esihistoriaa leimaa alueen myöhäinen nouseminen merestä ensin saaristoksi ja sittemmin rannikoksi. Kyrönmaa rajoittui pronssikaudella länsireunastaan mereen ja tämän takia Laihian ja Vähänkyrön alueilta on löytynyt huomattavan paljon pronssikautisia hautaröykkiöitä. Rautakaudella asutus lisääntyi seudulla niin, että viimeistään ajanlaskun alussa Kyrönmaa oli Etelä-Pohjanmaan tärkein asutusalue. Aluetta halkova Kyrönjoki oli tärkeä reitti meren ja sisämaan välillä. Kyrönmaan kirkollinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen historia on keskittynyt Isonkyröön.

Kyrönmaan maisemakuva koostuu tasaisista jokilaaksoista sekä niiden väliin jäävistä metsä- ja suoalueista. Isonkyrön ja Vähänkyrön kuntien maisemaa hallitsee itä-länsisuuntainen Kyrönjoki ja sitä reunustava yhtenäinen peltolakeus. Vähänkyrön pinta-alasta on noin 40 prosenttia ja Isonkyrön pinta-alasta noin 35 prosenttia peltoa. Yli 200 kilometriä pitkä Kyrönjoki laskee mereen Vaasan pohjoispuolella. Kyrönjokilaakso on valittu myös valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Seudun muista vesistöistä tärkeimmät ovat Isonkyrön pohjoisosasta Kyrönjokeen virtaava Lehmäjoki sekä Suomen vanhin tekojärvi, 1700-luvulla Orisbergin rautaruukkia varten rakennettu Kotilampi Isonkyrön ja Ylistaron rajalla. Isossakyrössä sijaitseva Orisberg on Etelä-Pohjanmaan ainoa kartano.

⁵ Teksti perustuu julkaisuun Leinamo Kari & Hannu Katajamäki (2007). Maaseudun yrittäjyyden mahdollisuuksien tunnistaminen. Menetelmällinen kokeilu Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. Julkaisu 125. 77 s.

Laihian tärkein vesiväylä on Laihianjoki, joka laskee mereen Vaasan eteläpuolella. Kirkonkylän alueella jokea ympäröivä useiden kilometrien levyinen savi- ja hiesualue muodostaa tasaisen viljelylakeuden. Laihian pinta-alasta on 20 prosenttia peltoa ja kunnan asutus sijaitsee pääosin tiiviinä nauhakylinä Laihianjokilaaksossa. Tämän alueen ulkopuoliset, pääosin kunnan reunaosissa sijaitsevat metsäiset seudut ovat harvaan asuttuja tai kokonaan asumattomia. Kunnan eteläosassa sijaitseva Levanevan luonnonsuojelualue koostuu puuttomista nevoista ja se tunnetaan merkittävänä erämaa-alueena.

Kyrönmaan jokivarsimaisemia leimaavat vanhoista pohjalaistaloista ja uudesta rakennuskannasta muodostuneet nauhakylät. Kapeahkot jokilaaksot hallitsevat maisemakuva vahvasti, sillä niin asutus kuin tiestökin seurailevat jokea säännönmukaisesti ja katkeamatta. Vaikka viljelyaukeat ovat laajimmillaan vain muutaman kilometrin levyisiä, ovat ne alueelle ehdottoman tunnusomaisia. Etenkin Kyrönjokivarressa pohjalaismaiseman parhaat piirteet yhdistyvät: seudulla on peltoa, vesistöä, kulttuurihistoriaa ja palveluja tasapainoisessa suhteessa.

Kyrönmaa on leimallisesti oma erityinen seutukuntansa kahden maakunnan eli Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan rajalla. Sen sijainti Vaasan ja Seinäjoen välissä vaikuttaa jokapäiväiseen elämään monella tavalla. Alue on nykyisen Pohjanmaan maakunnan ainoa suomenkielinen seutukunta. Koska Kyrönmaalle on tunnusomaista voimakas pendelöinti keskuksiin, yrittäjyys ja viljanviljely, voi sitä pitää perustellusti vakituisen asumisen seutuna. Kyrönmaa onkin yksi vähiten vapaa-ajan asuntoja sisältävistä seutukunnista Suomessa. Kyrönmaa tarjoaa kuitenkin vaihtoehdon niille vapaa-ajan asukkaille, jotka eivät kaipaa ympäristökseen merta tai järveä.

Kylämökkeilyä jokivarren maisemissa Isossakyrössä

MERVI J. HILTUNEN

Pohjanmaan jokivarsikyliä luonnehtii nauhamainen asutusrakenne. Isokyrö on tyypillinen pohjalainen jokivarsikunta, jossa vapaa-ajan asutus on sekoittunut vakituisen asutuksen lomaan joen rantatormille ja jokea reunustaville peltolakeuksille. Kunnassa on vakituisia asukkaita lähemmäs viisituhatta ja niin asukkaiden kuin asuttujen rakennustenkin määrä on lisääntynyt 2000-luvulla. Kunnan hallinto-, sosiaali-, kulttuuri- ja kaupalliset palvelut ovat monipuoliset ja keskittyvät kirkonkylään.

Isokyrö on hyvä esimerkki paikkakunnasta, jota ei yleensä mielletä vapaa-ajan asumisen kunnaksi. Kylämökkeilyn näkökulma asettaa tämän käsityksen kuitenkin uuteen valoon. Kun tarkastellaan lähemmin Isonkyrön kirkonkylän kylämökkeilyaluetta (Taulukko 5, Kuva 40), oli alueella vuonna 2007 yhteensä 1080 asuinrakennusta, joista vakituisesti asuttuja oli 852 ja vapaa-ajan asuinra-

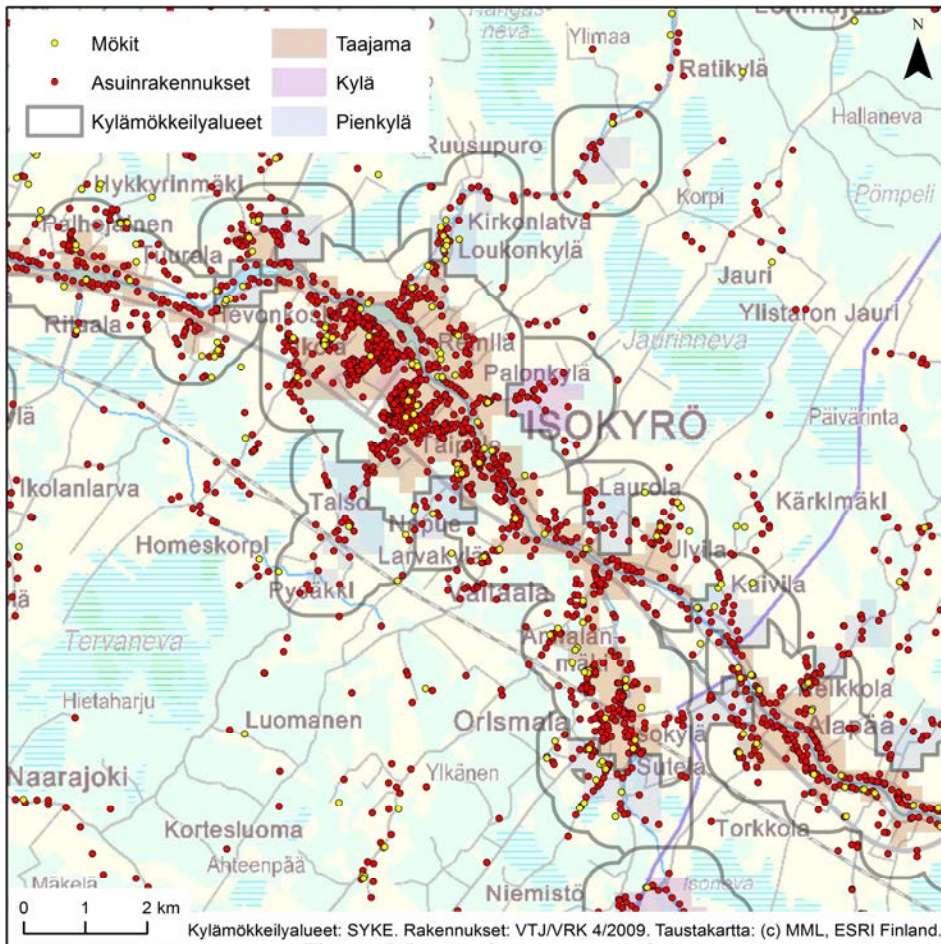
kennuksia 83. Vapaa-ajan asumiseen rekisteröityjen rakennusten määrä on 2000-luvulla hieman laskenut, mikä voi osittain johtua siitä, että mökkejä on muutettu vakituiseen asuinkäyttöön. Vapaa-ajan käytössä olevien rakennusten määrä on todennäköisesti ilmoitettua suurempi, sillä kylämökkeilyalueella on paljon tyhjilleen jääneitä asuinrakennuksia, joista ainakin osan voi olettaa olevan vapaa-ajan käytössä. Isonkyrön kylämökkeilyalueella oli vuonna 2007 yhteensä 145 tyhjäksi rekisteröityä asuinrakennusta eli noin 13 prosenttia kylämökkeilyalueen koko asuinrakennuskannasta. Yhteensä vapaa-ajan asuinrakennusten ja tyhjien asuinrakennusten osuus on noin viidennes (21 %) koko kylämökkeilyalueen asuinrakennuskannasta.

Kuten vesistöt yleensäkin, on joen läheisyys vetovoimainen vapaa-ajan asumisen ympäristö. Isonkyrön kylämökkeilyalueen 83 mökistä lähes kolmannes sijaitsee korkeintaan 200 metrin etäisyydellä rannasta. Monen vapaa-ajan asukkaan sukujuuret lienevät paikkakunnalla, sillä ulkopaikkakuntalaisten vapaa-ajan asukkaiden osuus on suuri (67 %). Mökeille tullaan myös melko pitkän matkan takaa, sillä mökinomistajien keskimääräinen mökkimatka on suhteellisen pitkä, noin 63 kilometriä. Lähimpiin kaupunkeihin Vaasaan ja Seinäjoelle on molempiin matkaa noin 40 kilometriä. Kylämökkeilyalueen mökkikanta on kohtalaisen vanhaa, sillä vapaa-ajan asuinkäytössä olevien rakennusten keski-ikä on 65 vuotta, eikä 2000-luvulla ole rakennettu yhtään uutta mökkiä. Vuonna 2007 mökeiksi rekisteröidyistä 83 rakennuksesta uudisrakennuksia eli varta vasten mökeiksi rakennettuja rakennuksia oli 61 ja vanhoja asuinrakennuksia 23. Kun huomioidaan tyhjiksi rekisteröityjen asuinrakennusten suhteellisen suuri määrä, perustuu Isonkyrön vapaa-ajan asutus paljolti myös vanhojen asuinrakennusten käyttöön vapaa-ajan asuntolina.

Taulukko 5: Isonkyrön kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Isokyrö	2000	2007
Vakituiset asukkaat	2594	2670
Asutut rakennukset	793	852
Tyhjät asuinrakennukset	133	145
Kaikki mökit yhteensä:	89	83
Mökit (uudisrakentaminen)		61
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		23

- Mökkien keski-ikä 65 vuotta.
- Mökkejä 200 metrin etäisyydellä rannasta 24 kpl.
- Ulkopaikkakuntalaisten mökkiläisten osuus 67 %.
- Keskimääräinen mökkimatka 63 km.
- 2000-luvulla rakennettujen mökkien osuus 0.
- Asukkaista yli 65-vuotiaita noin 12 %.
- Vuokramökkejä 10.

Kuva 40: Isonkyrön kylämökkeilyalue

PUNKAHARJUN PUTIKKO – KYLÄMÖKKEILYÄ VANHASSA KULTTUURIMAISEMASSA JA TEOLLISUUSMILJÖÖSSÄ

MERVI J. HILTUNEN JA KATI PITKÄNEN

Putikon kylä on esimerkki vanhasta teollisuusyhdyskunnasta, jossa on nykyisin vakituisen asutuksen lomassa myös vapaa-ajan asuntoja. Kylä sijaitsee Punkaharjun kansallismaiseman kupeessa, Saimaan Pihlajaveden rannalla viitisen kilometriä Punkaharjun keskustasta etelään. Lähimpään kaupunkiin Savonlinnaan on matkaa noin 35 kilometriä ja Parikkalan kuntakeskukseen alle 20 kilometriä. Putikon kyläalue on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetun ympäristön kohteeksi (Museovirasto 2009). Kylä rakentui vuonna 1775 perustetun sahan ympärille, ja vuonna 1908 valmistuneen Elisenvaara-Savonlinna-radon varteen. Vuodesta 1897 nykyisellä paikallaan toiminut Putikon saha on Suomen vanhimpia sahoja, jossa edelleen harjoitetaan jonkin verran puuteollisuutta. Putikko valittiin vuonna 1992 valtakunnalliseksi vuoden kyläksi, ja kylän kulttuurihistoriallisesti arvokas puutaloarkkitehtuuri on noteerattu myös kansainvälisesti (Putikko 2010, Kuva 41).

Rakennusperinnöltään ja kulttuurimaisemaltaan Putikko edustaa aikaa viime vuosisadan vaihteesta 1930-luvulle, mutta kylälle on vähitellen rakentunut myös uudempaa rakennuskantaa (Bonnet 1997; Vihreän kullan kulttuuritie 2010). Lisäksi alueen halki kulkee vanha 1600-luvulla rakennettu Viipuri-Savonlinna-maantie, Taipaleen tie (Museovirasto 2009).

Kuva 41: Putikon kylä hiljaisena talvipäivänä (Kuva Mervi J. Hiltunen 2010)

Putikko oli 1900-luvun alkupuolella vireä kylä, jossa oli sahan lisäksi neljä kauppaa, pankki ja myös suuri maatila kartanoineen. Kylän koulu toimi vanhan Punkaharjulle vievän tien varressa vuodesta 1890 vuoden 2006 kevääseen, ja samoihin aikoihin lopetti myös viimeinen kyläkauppa toimintansa (Markkanen 2009). Kylän asukasluku on vähentynyt nykyiseen 280 asukkaaseen mutta asuttujen rakennusten lukumäärä on vähentynyt asutokuntia vähemmän. Kylällä on nykyisin 118 asuttua asuinrakennusta ja noin parikymmentä tyhjillään olevaa taloa (Taulukko 6, Kuva 42).

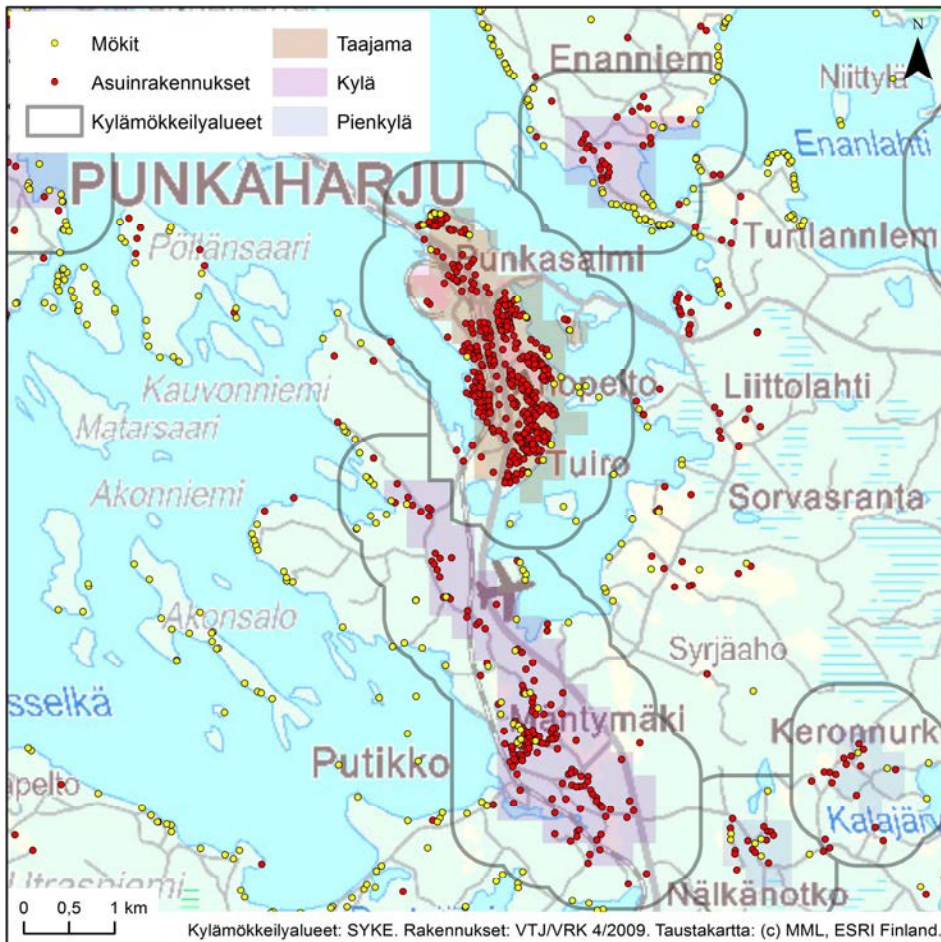
Putikon kylän kehitys kertoo siitä, että väestön ikärakenne on vanhentunut ja asuinrakennusta kohden on aiempaa vähemmän asukkaita. Toisaalta asuinrakennuksia on otettu myös muuhun käyttöön. Mökkejä kylällä on viitisen kymmentä ja huolimatta kylän sijainnista vesistöalueiden ympäröimänä, on alueen mökkikannasta kuivanmaanmökkejä jopa kolmannes (yhteensä 17). Näistä suurin osa on vanhoja asuinrakennuksia, joita käytetään vapaa-ajan asumiseen.

Monesta aikaisemmin vakituudesta asukkaasta on tullut kylälle kesäasukas, kun moni kylän vanhuksista on joutunut muuttamaan Punkaharjun keskustajamaan tai kaupunkiin, mutta oma koti on haluttu silti säilyttää kesäkotina. Tyyppillistä on myös, että mökkikäytössä olevat vanhat rakennukset ja asunnot ovat perikuntien omistuksessa ja siten oletettavasti koko suvun käytössä (Heiskanen 2010). Monet asuinrakennukset ovat siis säilyneet suvussa, ja useilla vapaa-ajan asukkailla on juuret kylässä tai lähiseudulla.

Hiipumisen merkeistä huolimatta Putikko on säilyttänyt suosionsa vapaa-ajan asumisen ympäristönä. Putikon suosioon kylämökkeilyalueena vaikuttavat jatkossakin sukuyhteydet sekä vahvat imagotekijät kuten vanha idyllinen kylämiljö ja pienen teollisuusyhdyskunnan yhteisöllinen leima ja vaiherikas menneisyys. Lisäksi perinteikäs Punkaharjun kulttuuri- ja matkailuympäristö monine nähtävyyksineen sekä järvimaiseman ja vesistön läheisyys ovat Putikon vetovoimatekijöitä.

Taulukko 6: Putikon kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Putikko	2000	2007
Vakituiset asukkaat	322	280
Asutut rakennukset	122	118
Tyhjät asuinrakennukset		
Kaikki mökit yhteensä:	51	51
Mökit (uudisrakentaminen)		
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		

Kuva 42: Putikon kylämökkeilyalue

Elämää Putikon kylällä varjostavat vakituisten asukkaiden ikääntyminen ja väheneminen, tyhjenevä rakennuskanta, lähipalvelujen hiipuminen ja vapaa-ajan asumisen kausiluonteisuus. Kylätaajaman kehitys on viimeisen vuosikymmenen aikana polkenut paikallaan, eikä Putikkoon ole, muutamaa vapaa-ajan asuntoa lukuun ottamatta, suuntautunut juurikaan uutta rakennus- tai yritys-toimintaa (Heiskanen 2010). Putikossa toimii kuitenkin joitakin vireitä yrityksiä, muun muassa hoitokoti, savipaja, entisöintiliike ja parturi-kampaamo. Putikon suurimmalla maatilalla, perinteikkäässä Putikon Hovissa, on nykyisin tarjolla kartanomajoitusta, taidenäyttelyitä ja museotoimintaa. Koko Punkaharjua tarkasteltaessa alueelle on syntynyt viime vuosina uutta yritys-toimintaa matkailu-, hyvinvointi- ja hoivapalvelujen aloilla. Lähistölle, Kruunupuiston ja Retretin alueille on lisäksi ollut suunnitteilla merkittäviä kylpylä- ja matkailuinvestointeja. Alueelle syntyvät uudet työpaikat voivat houkutella uusia vakituksia asukkaita Punkaharjulle ja myös Putikon kylälle. Ympärivuotiset vapaa-ajan asukkaat

ovat jo nyt osaltaan edesauttamassa elinkeinotoiminnan vilkastumista alueella. Myös Venäjän rajan läheisyydellä voi olla merkitystä. Vaikka Putikosta venäläisomistukseen on siirtynyt toistaiseksi vain yksittäisiä kiinteistöjä, on koko Punkaharjun mittakaavassa kauppoja tehty useita kymmeniä. Myös luovien alojen pienyritystoiminnan kasvu, etätyökulttuurin edistyminen ja eläköityvien suurten ikäluokkien maallennuuttoinnokkuus luovat mahdollisuuksia kylälle.

Putikko on syntynyt hyvien tie-, raide- ja vesiliikenneyhteyksien varrelle, mutta nykyisin taajamajuna Parikkalan ja Savonlinnan välillä ei pysähdy Putikon asemalla: ”Saamme radan haitat, emme hyötyjä” putikkolaiset harmittelevat (Markkanen 2009). Lähin rautatieasema on nyt Punkaharjulla, mutta ehkäpä jonain päivänä Putikon vapaa-ajan asukkaidenkin on mahdollista matkustaa suoraan mökilleen ekotehokkaasti junalla.

KUIVAN MAAN MÖKKEILYÄ TAMMELAN KYLISSÄ

MERVI J. HILTUNEN JA KATI PITKÄNEN

Kuivanmaan kylämökkeilyalueilla tarkoitetaan alueita, joiden leimallinen piirre on vesistöjen vähäisyys ja suuri, ilman rantayhteyttä oleva mökkien osuus. Kuivanmaan kylissä mökkirakentamista on ohjannut vesistöjen sijaan jokin muu tekijä ja usein mökkikannasta suuri osa on aiemmin ollut vakituksessa asuinkäytössä. Suuressa osassa kuivanmaankyläiä vapaa-ajan asumisen merkitys jää hyvin vähäiseksi. Kuivanmaan kyläiä, joissa on jonkin verran vapaa-ajan asuntoja, on kuitenkin paljon etenkin Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla ja Hämeessä. Kuivanmaan kylät eivät kuitenkaan tyypillisesti erotu erityisen vetovoimaisina kylämökkeily-ympäristöinä.

Hyviä esimerkkejä kuivanmaan kylämökkeilyalueista, joilla on myös merkittävästi vapaa-ajan asutusta ovat Tammelan ylänköalueen kylät, Letku ja Sukula. Molemmissa kylissä peltomaiseman osuus on huomattava ja vesialueen osuus pieni. Letkussa noin 80 prosenttia mökeistä sijaitsee vähintään 200 metrin päässä rannasta ja Sukulassa kaikki mökit sijaitsevat kuivalla maalla. Molemmilla kylämökkeilyalueilla mökkejä on lähes saman verran kuin vakituksia asuntoja. Mökkien määrä ei ole 2000-luvulla muuttunut, sen sijaan molemmilla alueilla on ollut pientä väestönkasvua. Kylien vetovoimaisuuden voi ajatella perustuvan niiden keskeiseen sijaintiin, rauhalliseen maaseutumiljööseen, perinteikkääseen kulttuurihistoriaan ja yhteisölliseen kylätoimintaan.

Tammelan kunta on yli 6600 asukkaan lounaishämäläinen maalaiskunta, josta on noin tunnin ajomatka niin Helsinkiin, Turkuun kuin Tampereellekin. Lähimmät kaupungit ovat Forssa ja Somero. Kunnan kautta kulkee Suomen varhaishistorian merkittävin kauppa- sotilas- ja hallintoreitti, Turun ja Hämeen linnat yhdistänyt Hämeen härkätie. Härkätien varrella sijaitsee useita vireitä

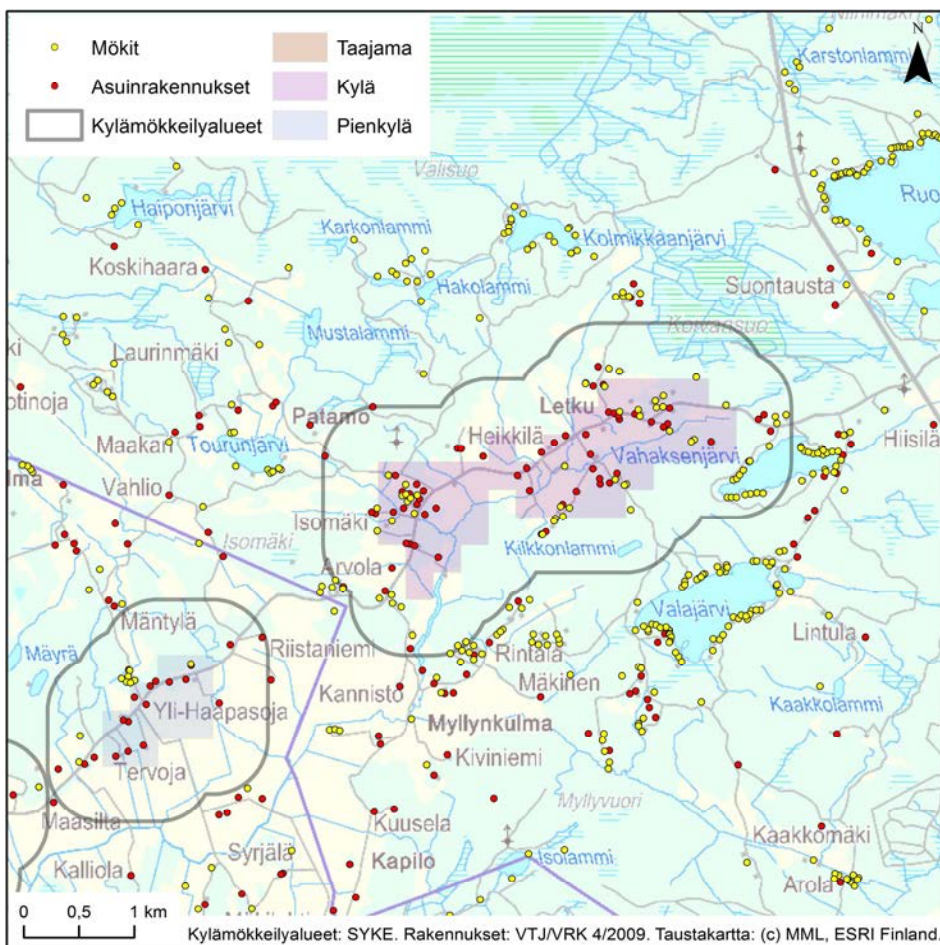
maalaiskyliä, joiden historiaan kuuluvat kestikievarit, majatalot ja postitalot. Sekä Sukula että Letku onkin luokiteltu maakunnallisesti arvokkaiksi kylämaiseiksi. Nykyisin kylien perinnemaisemaa värittävät vanhat maalaistalot, laajat peltoaukeat, niityt, metsät sekä pienet järvet tai lammet. Tammelan ylänköalue on tunnettu maisemistaan, jossa harju- ja kangasmaastot kohoavat ympäristön viljely- ja järviolueiden yläpuolelle. Kesämökkien yleistymistä Tammelan seudulla ovat rajoittaneet maanomistusolot, sillä suuri osa metsä- ja järviolueista on ollut yhtiöiden omistuksessa (Vuoristo & Vesterinen 2009, 205). Keskittyneet maanomistusolot yhdessä laajojen kansallispuistoalueiden kanssa ovat ohjanneet vapaa-ajan asutusta kyliin ja niiden lähistölle.

Letkun kylä

Letkun kylämökkeilyalue käsittää noin viiden kilometrin mittaisen osuuden Hämeen härkätien varrella sijaitsevaa asutusta. Kylän toiminnallinen keskus sijaitsee alueen itäosassa, jossa kyläläisiä palvelevat kauppa, asiamiesposti ja satavuotias kyläkoulu. Karttakuvan 42 osoittamalla kylämökkeilyalueella on asukkaita 142, asuttuja rakennuksia 51, tyhjiä rakennuksia 8 ja mökkejä 61 (Taulukko 7). Alueen vakituinen asutus käsittää noin parikymmentä aktiivista maatilaa, jotka sijoittuvat pääosin tienvarteen ja ovat peltoalueiden ympäröimiä. Muut vakituisesti asutut rakennukset sijoittuvat kiinteämmäksi ryppääksi Letkun toiminnallisen keskuksen ympäristöön sekä Korsunpellon alueelle kylämökkeilyalueen länsiosaan. Letkun kylämökkeilyalueen tihein mökkikeskittymä sijaitsee alueen itäosassa Vahaksenjärven rannalla irrallaan muusta asutusrakenteesta mutta muuten mökit sijaitsevat pääosin asuttujen talojen lomassa. Alueella on kahdeksan vakituisesta asuinkäytöstä mökiksi muunnettua rakennusta mutta todennäköisesti myös moni mökkirakennukseksi merkitty on alun perin ollut vakituisessa asuinkäytössä. Tästä kertoo muun muassa mökkien suhteellisen korkea keski-ikä, 41 vuotta. Mökkikäyttöön tai tyhjäksi on rekisteröity etenkin pienempiä torppia ja maatiloja, jotka sijaitsevat vähän syrjempänä kuin Hämeen härkätien varren isommat asutut tilat. Alueen mökinomistajista 94 prosenttia onkin ulkopaikkakuntalaisia ja mökinomistajien vakituisen asuinpaikan etäisyys Letkusta on keskimäärin 56 kilometriä.

Taulukko 7: Letkun kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Letku, Tammela	2000	2007
Vakituiset asukkaat	129	142
Asutut rakennukset	44	51
Tyhjät asuinrakennukset	7	8
Kaikki mökit yhteensä:	60	61
Mökit (uudisrakentaminen)		53
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		8

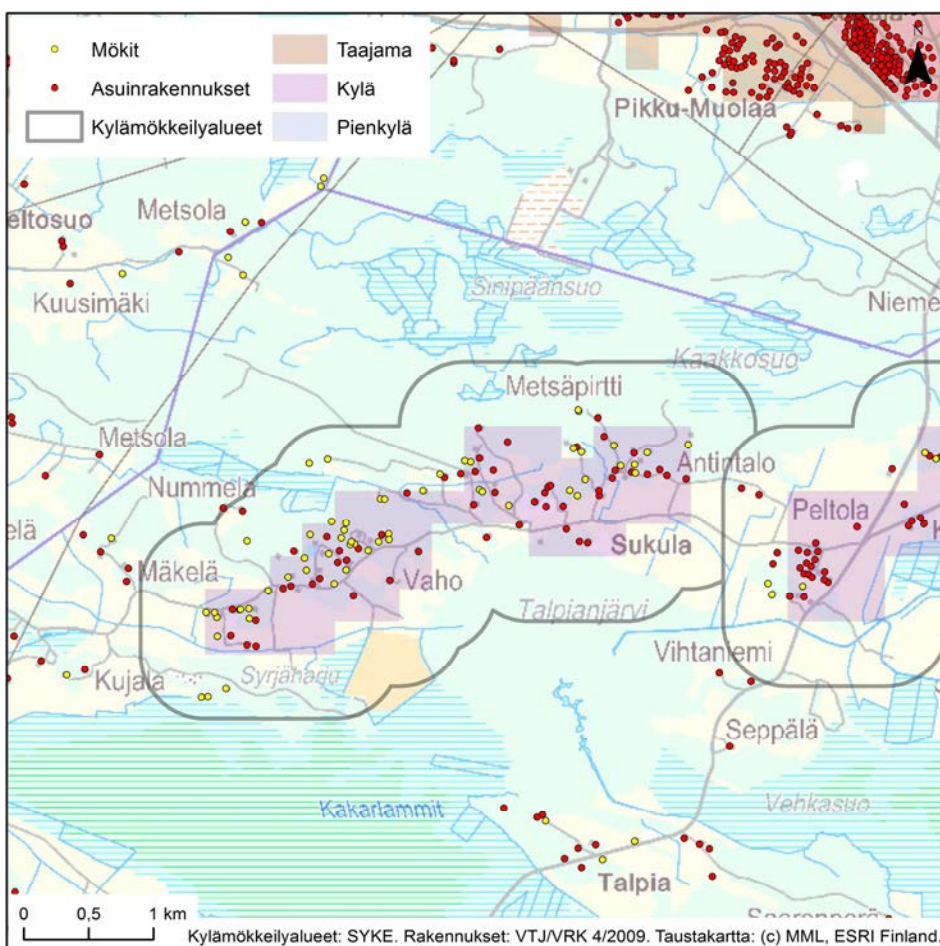
Kuva 43: Letkun kylämökkeilyalueen asutusrakenne

Sukulan kylä

Sukulan kylä sijaitsee Tammelan kunnan länsilaidalla vain runsaat 10 kilometriä Forssasta etelään. Kaupungin läheisyys näkyy positiivisena kehityksenä kylän asukasluvussa, mutta toisaalta vaikuttaa negatiivisesti kylän palvelutarjontaan. Kylä syntyi aikoinaan 1500-luvun alkupuolella silloisen Talpianjärven pohjoisrannalle (Jaakkola 2006). Järvenlaskujen seurauksena lähes täysin umpeenkasvanut Talpianjärvi on nykyisin valtakunnallisesti tärkeä lintuvesialue, Natura-alue ja osa Torrjonsuon kansallispuistoa. Sukulan kylämökkeilyalue käsittää viitisenkymmentä asuttua rakennusta ja kesämökkiä noin viiden kilometrin mittaiselta alueelta ryhmittyneenä Sukulantien varteen (Taulukko 8, Kuva 44).

Taulukko 8: Sukulan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Sukula, Tammela	2000	2007
Vakituiset asukkaat	114	134
Asutut rakennukset	47	52
Tyhjät asuinrakennukset	10	6
Kaikki mökit yhteensä:	51	54
Mökit (uudisrakentaminen)		
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		5

Kuva 44: Sukulan kylämökkeilyalueen asutusrakenne

Sukulan toiminnallisessa keskuksessa, alueen itäreunalla, sijaitsevat entinen kaupparakennus ja koulu, joka lopetti toimintansa jo vuonna 1969. Mökit ja vakituisesti asutut rakennukset limittyvät kylämökkeilyalueella. Kylän keskustan alueella mökeiksi rekisteröidyt rakennukset lienevät usein vanhoja asuinraken-

nuksia – pieniä maatiloja tai metsätorppia, mistä kertovat esimerkiksi talojen nimet. Lisäksi itäpuolella kylämökkeilyaluetta on kuusi tyhjää asuinrakennusta sekä neljä vanhaa asuinrakennusta, jotka on rekisteröity mökkikäyttöön. Samassa pihapiirissä saattaa olla useampi rakennus, joiden käyttötarkoitus on merkitty erilaiseksi. Länsipuolella kylämökkeilyaluetta on myös uudempaa pienimuotoista mökki- ja asuinrakentamista metsäisellä alueella, jota värittävät pienet lammet. Kaiken kaikkiaan mökkien keski-ikä nousee kuitenkin lähelle Letkun vastaavaa, eli noin 35 vuoteen. Sukulassa mökkeilevien keskimääräinen mökkimatka on noin 51 kilometriä ja ulkopaikkakuntalaisia vapaa-ajan asukkaita on 88 prosenttia.

LUOPIOISEN KIRKONKYLÄ

LEENA KOPPEROINEN

Pälkäneen kuntaan vuoden 2007 alusta liitetyn Luopioisten asutus on sijoittunut monimuotoisen, yli 300 saaren ja luodon täplittämän Kukkia-järven ympärille. Kukkia-järvi on kokonaisuudessaan Natura 2000 -aluetta, koska se on harvinaisen järvisaniansiin kuuluvan ormion ainoa esiintymispaikka Suomessa (Kukkia 2010). Kauneudestaan ja puhtaasta vedestään tunnettu Kukkia on suosittua mökkeily- ja virkistyskalastusaluetta ja on ollut jo vanhastaan kesänviittäjien suosiossa. Luopioisissa sijaitsee myös osa Laipanmaan 15 000 hehtaarin erämaisestä metsäalueesta, johon on rakennettu 20 kilometriä opastettuja polkuja, kaksi nuotiopaikkaa ja laavuja retkeilijöitä varten (Pirkanmaan virkistysalueyhdistys 2010). Alue on UPM Kymmenen omistamaa talousmetsää.

Luonnon kauneuden lisäksi Luopioisten suosioon mökkipaikkakuntana on vaikuttanut hyvä sijainti: Tampereelle ja Hämeenlinnaan on vain 60 kilometriä ja Helsinkiin 160 kilometriä. Luopioisten kirkonkylä kuului Museoviraston 1993 julkaistussa selvityksessä valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin, mutta uudessa, vuonna 2009 julkaistussa inventoinnissa alue on jätetty pois listalta (Museovirasto 2010). Idyllinen kylänraitti jää sopivasti sivuun ohi kulkevasta valtatiestä, mikä luo raitille rauhallisen tunnelman. Raitin varrella sijaitsevat lähes 200-vuotias suojeltu puukirkko, vanha kunnantalo, kaksi päivittäistavarakauppaa ja muutama muu kauppa, apteekki, ravintola, metsänhoitoyhdistyksen toimitalo, seurakuntatalo kirpputoreineen ja autokorjaamo tankkauspisteineen. Koulu, kirjasto ja kunnan uimaranta jäävät raitilta lähtevän sivutien varteen, jonka molemmin puolin vuorostaan sijaitsee pääosa kirkonkylän asutuksesta. Myös kylänraitin varrelle on koko pituudeltaan rakennettu mummonmökkityyppisiä asuintaloja, joista monet ovat siirtyneet tai ovat siirtymässä vapaa-ajan käyttöön sukupolven vaihtuessa. Luopioisten taajama on ollut paikoin tyypillistä mäkitupa-aluetta, jolla asuivat maaseudun vähäväkiset.

1980-luvulla Luopioinen tuli suomalaisille tutuksi televisiosarjan lastenohjelman Röllipeikon maisemana. Röllä asusteli Luopioisten Vohlisaassa heti kirkonkylän pohjoispuolella. Ohjelman kullassa toimineet mökit ja niiden väliset polut muodostivat omaleimaisen virkistysalueen kyläläisille.

Jo 1900-luvun alkupuolella oli Luopioisissa varakkaamman väen kesähuvilatyyppejä vapaa-ajan rakennuksia, mutta vasta sodan jälkeisellä vaurastumisen kaudella tuli kesämökkien rakentaminen mahdolliseksi laajemmillekin kansanosille. Ensimmäiset mökit olivat usein hyvin vaatimattomia, sillä 1950-luvulla vaivasi vielä materiaalipula eikä mökkeihin muutenkaan ollut varaa sijoittaa liikoja. 1960-luvulta lähtien kesämökkirakentaminen alkoi laajeta (Luopioisten Vastamäki 2007).

Luopioisten kylämökkikulttuuria selittävät paljolti sukusiteet alueelle. Yli 60 vuotta Luopioisissa kesänsä viettäneiden vapaa-ajan asukkaan mukaan hänen vanhempansa olivat ensimmäisiä varsinaisesti vapaa-ajan viettoon tarkoitettua kesämökin rakentajia Luopioisten taajamassa. Äiti oli kotoisin Luopioisista ja kesänviettoon vanhalle kotitalolle tultiin sodan jälkeen aina heti koulun päätyttyä. Perheen oma mökki rakennettiin vanhan kotitalon tuntumaan vuonna 1948. Aikuistuttuaan useat perheen lapsista rakensivat omat mökkinsä alueelle; haastateltu mökkeilijä omine perheineen osti kesämökiksi vanhan mäkitupalaisasumuksen, joka oli viimeksi ollut suutarin kotina. Parhailaan on menossa uusi kierros, kun jälleen uusi sukupolvi ostaa autioituvia "mummonmökkejä" kesämökeikseen. Saman suvun jäsenet muodostavat tällä tavoin vapaa-ajan sukukylää. Esimerkiksi Seppälän ja Toivosen sukujen maat ovat pysyneet sukujen omistuksessa sukupolvesta toiseen (Kopperoinen 2010).

Luopioisissa on harjoitettu aktiivista elinkeinopolitiikkaa, minkä ansiosta työpaikkaomavaraisuus on ollut noin sata prosenttia (Kunnet.net 2010). Pk-yritykset ovat kunnan suurin työnantaja. Niiden osuus kaikista työpaikoista on noin 42 prosenttia. Teollisuuden ja rakennusalan osuus on noin 29 %, maa- ja metsätalouden 16,5 % ja julkisen sektorin 12,5 %. Hyvä työpaikkaomavaraisuus ja Tampereen läheisyys aiheuttaa alueelle myös rakentamispainetta. Sen vuoksi Luopioisten taajamassa on pyritty asemakaavoittamaan uusia omakotialueita.

Tässä yhteydessä kunta on halunnut asemakaavoittaa myös kylämökkialueita. Luopioisten taajamassa sijaitsevan niin sanotun Vastamäen alueen vapaa-ajan asukas teki kaavaesityksestä valituksen, koska kaavan mahdollistama suuri rakennusoikeus uhkasi pilata yhtenäisen kylämökkialueen luonteen ja kaava olisi pakottanut vapaa-ajan asukkaat myös liittymään vesi- ja viemäriverkostoon (Kopperoinen 2010). Valitus siirtyi Museovirastoon, jonka esityksestä asemakaavoitettavalla alueella tehtiin uusi inventointi. Museoviraston inventoinnin perusteella todettiin, että Vastamäen alueen ilme ja luonne tulisi säilyttää ja että korjausrakentamisessa on painopisteen oltava säilyttävässä korjaamisessa. Samoin todettiin, että uudessa rakentamisessa voitaisiin hyödyntää niin sanotun mummonmökkihankkeen tuloksia, jotta alueen luonne säilyisi. Museoviraston

lausunnon perusteella kylämökkialue rajattiin asemakaava-alueen ulkopuolelle ja uusien omakotitonttien ja vapaa-ajan asuntojen väliin jätettiin viheralue.

Luopioinen valittiin Suomen luovimmaksi kunnaksi vuonna 2005 (Kunnat.net 2010). Valinnan perusteena olleiden innovatiivisten hankkeiden joukossa olivat Kynnys matalaksi – Maallemuutto helpoksi eli mummonmökki-hanke sekä seutukunnan yhteistyöhanke Terve Talo maaseudulla. Molempien hankkeiden tarkoituksena oli edistää ja kehittää luonnonmukaista, ekologisesti kestävää ja terveellistä asumista maaseudulla. Alkuperäisenä ideana oli rakentaa yksin asuvalle sopivia, kooltaan pieniä (40–50 m²) mökkejä, jollaisia alueen vanha rakennuskanta paljolti on ja joille oli alueella kysyntää. Mummonmökkien rakentaminen alkoi Luopioisten Kostialan alueella ja levisi sieltä muille kylille. Mummonmökkihanke pääsi aikanaan koko EU:n alueelta kerättyjen hankkeiden *best practises* -listalle. Hanke onkin herättänyt kiinnostusta myös ulkomailla. Vuonna 2007 Pälkäneen kunta sai Leader+-rahoitusta Mummonmökkit maailmalta -hankkeeseen (Pälkäneen kunnan verkkosivut 2010). Hankkeen tavoitteena oli turvata Luopioisista käyntiin lähtenyt mummonmökkien rakentaminen sekä laajentaa mummonmökkien rakentamista koko uuden Pälkäneen kunnan alueelle ja sitä laajemminkin. Tavoitteena oli myös saada taloteollisuus mukaan mummonmökkien rakentamiseen.

Luopioisten eri kylämökkeilyalueita leimaavat sekä kesämökkien että vakituisesti asuttujen talojen määrän kasvu ja suuri mökkitiheys (esimerkiksi taajamassa 23 mökkiä/km² ja Holjassa 32 mökkiä/km²). Perinteisten rantamökkien lisäksi etenkin Luopioisten taajamassa on paljon kuivan maan mökkejä, jotka ovat pitkälti edellä mainitussa suvuissa siirtyneitä mummonmökkejä tai suvun maille rakennettuja vapaa-ajan asuntoja. Määritettävissä olevien mökkimatkojen mediaani (taajama 106 km, Holja 68 km, Haltia 44 km ja Holjan eteläpuolen kylämökkialue 46 km) ylittää kaikilla neljällä kylämökkialueella koko maan medianin (31 km), mikä kertoo siitä, että mökille tullaan lähiseudulta. Noin kolme neljäsosaa mökkeilijöistä asuu vakituisesti oman kunnan ulkopuolella. Suurin osa mökin omistajista asuu Helsingin seudulla (noin 160 omistajaa), mutta myös Tampereelta tulee monta mökkiläistä (70). Hämeenlinnassa, Riihimäellä, Hyvinkäällä ja Lahdessa asuu yhteensä 60 mökin omistajaa, Pälkäneellä ja Valkeakoskella noin 25 ja itse Luopioisissa noin 50. Lisäksi yksittäisiä omistajia on muun muassa Oulussa ja Itä-Suomessa.

POHJOISEN MATKAILUKESKUKSET VAPAA-AJAN ASUMISEN YMPÄRISTÖINÄ: ESIMERKKINÄ KUUSAMON RUKA⁶

PEKKA KAUPPILA

Valtakunnallisessa matkailustrategiatyössä korostetaan matkailukeskusvetoista kehittämistä (Valtakunnallinen matkailustrategiatyöryhmä 2006). Valtaosa matkailukeskuksista, attraktioiden ja palveluiden keskittymistä, sijaitsee Pohjois-Suomessa (ks. Vuoristo 2002), joten niillä on tärkeä rooli harvaan asuttujen, periferisten alueiden matkailun edistämisessä. Julkisuudessa on tuotu esille Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten – Levin, Rukan, Saariselän ja Ylläksen – historian suurimmat investointisuunnitelmat lähivuosille (ks. Hellman 2006).

Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten kehitysprosessi on ollut yritys-toiminnalla, työpaikoilla ja väestöllä mitattuna myönteinen viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi vuosina 1993–2006 Rukalle syntyi uusia yritystoimipaikkoja liki 60, vuosina 1980–2005 uusia työpaikkoja miltei 250 ja vuosina 1970–2007 vakituisten väestön määrä kasvoi lähes 200 asukkaalla. Kaikkiaan Rukalla oli vuonna 2006 yritystoimipaikkoja 80, vuonna 2005 työpaikkoja 356 ja vuonna 2007 vakituista väestöä 347 asukasta (Kauppila 2004; Häkkinen & Kauppila 2009a, 2009b). Matkailukeskuksista on muodostunut monipuolisten toimintojen keskuksia, joihin kasautuu matkailupalveluiden lisäksi vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden tarvitsemia arkielämän yksityisiä ja julkisia palveluita (ks. Kauppila 2008a). Esimerkiksi keskuksista löytyy sekä päivittäistavara- että erikoiskauppoja. Hiljaisella kesäkaudella osa palveluista on kuitenkin kiinni.

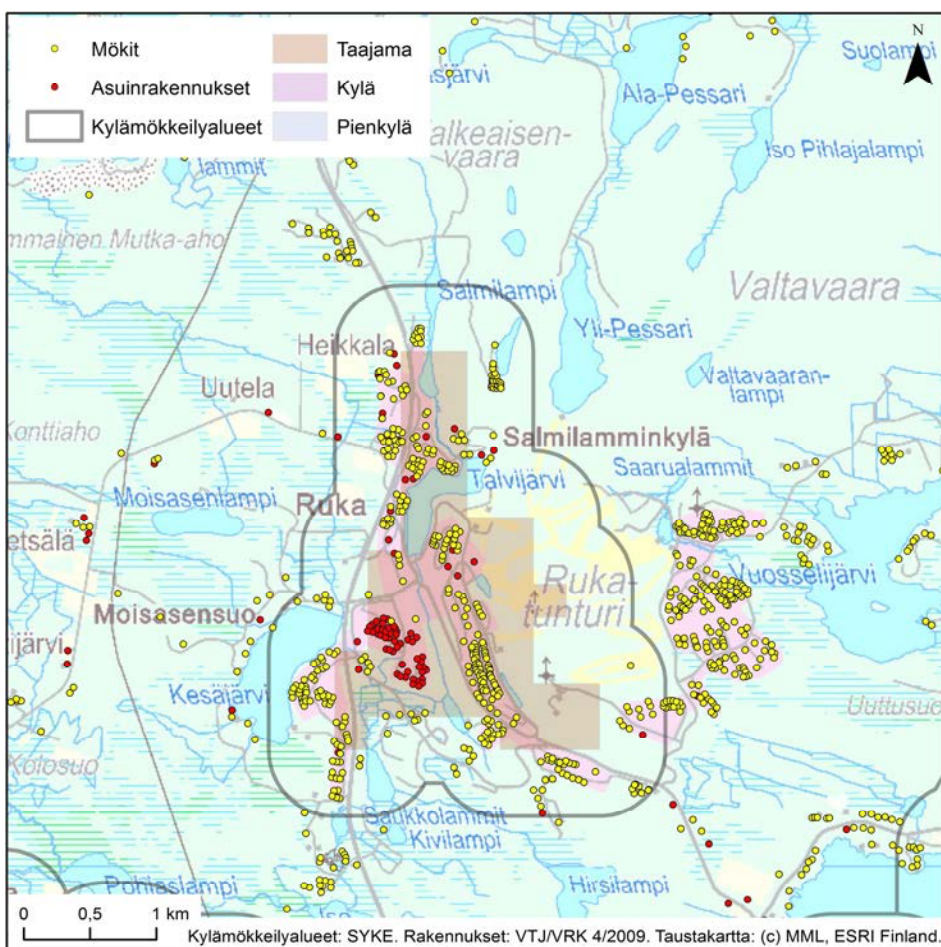
Ruka sijaitsee noin 30 kilometriä Kuusamon keskustajamasta pohjoiseen 5-tien varrella. Se on rakentunut Salmilammin kylän pohjalle Rukatunturin sekä Kesäjärven ja Talvijärven ympäristöön. Rukan matkailun historia alkoi 1800-luvun lopulla, kun alueella vierailivat erityisesti luonnontieteilijät. Varsinainen kehittäminen käynnistyi toisen maailmansodan jälkeen. Kuusamo menetti veto-voimaisimmat kohteensa, Nuoron-tunturin ja Paanajärven, Neuvostoliitolle, ja paikallistasolla Ruka valittiin matkailun kehittämiskohteeksi. Ensimmäiset matkailupalvelut, hiihtohissit sekä majoitus- ja ravitsemispalvelut, rakennettiin Rukalle 1950–1960-luvun taiteen molemmin puolin. Alue on käynyt läpi nopean elinkeinorakenteen muutoksen alkutuotantovaltaisuudesta kohti palveluelinkeinoja ja täyden palvelun matkailukeskusta (ks. Kauppila 1995, 2004, 2009a).

Mökkien rakentaminen on sidoksissa Rukan kehitysprosessiin. Ensimmäiset vapaa-ajan asunnot valmistuivat Rukalle jo 1960-luvulla, mutta varsinainen rakentaminen alkoi 1970-luvulla. Vuonna 2007 kuvan 45 ja taulukon 9 mukaisesti Rukan alueella oli 380 rekisteröityä vapaa-ajan asuinrakennusta.

⁶ Matkailukeskuksia on tarkasteltu laajemmin artikkelissa: Kauppila, Pekka (2010). Resorts, second home owners and distance: a case study in northern Finland. *Fennia* 188: 2, 163–178.

Taulukko 9: Rukan kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Ruka	2000	2007
Vakituiset asukkaat	224	238
Asutut rakennukset	54	71
Tyhjät asuinrakennukset	7	5
Kaikki mökit yhteensä:	270	380
Mökit (uudisrakentaminen)		379
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		1

Kuva 45: Rukan kylämökkeilyalueen asutusrakenne

Todellisuudessa vapaa-ajan asuntojen määrä on matkailukeskuksissa aina ti-
lastoitua suurempi, koska yhdessä rekisteröidyssä rakennuksessa sijaitsee usein
useampi vapaa-ajan asunto (pari- ja rivitalot). Yksinään omalla tontillaan sijait-

sevien mökkien tonttien mediaanikoko on 1 200 neliömetriä, mikä on pieni verrattuna koko maan mediaaniin (noin 5 000 m²). Vapaa-ajan asunnot kasautuvat Kuusamossa kiihtyvällä tahdilla Rukalle. Esimerkiksi vuosina 2000–2004 Rukan osuus Kuusamoon rakennetuista mökeistä oli 40 prosenttia ja huippuvuonna 2003 lähes puolet. Vuonna 2004 Rukalla oli noin viidennes Kuusamon vapaa-ajan asunnoista (Kauppila 2006, 2007).

Matkailukeskusten mökit syntyvät uudisrakentamisen kautta, mistä johtuen niiden keski-ikä on alhainen ja varustelutaso korkea. Rukan vapaa-ajanasuntojen omistusmuoto poikkeaa muusta maasta, sillä se jakautuu kolmeen yhtä suureen luokkaan: yksityiset henkilöt/perikunnat, asunto-/kiinteistöasakeyhtiöt ja yksityiset yritykset. Koko maassa ensiksi mainitut tahot omistavat yli 90 prosenttia vapaa-ajanasunnoista. Rukan mökit ovat pinta-alaltaan suuria verrattuna muuhun maahan (Kauppila 2006, 2007, 2009b).

Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten vapaa-ajan asuntojen omistajat asuvat lähinnä Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen kaupunkikeskuksissa, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Mökkimatkat ovatkin Rukalle pitkiä, keskimäärin lähes 400 kilometriä (Kauppila 2008b, 2009b, 2009c). Rukan vapaa-ajan asumisessa painottuu matkailullinen elementti vetovoimatekijöinä luonnonympäristö, harrastusmahdollisuudet ja palveluvarustus. Matkailullinen elementti korostuu myös siinä, että Rukalla on runsaasti keskusvaraamon kautta vuokrattavia vapaa-ajan asuntoja. Vuonna 2007 kuvan 45 mukaisella Rukan alueella oli 160 vuokramökkiä eli neljännes kyseisen alueen vapaa-ajan asunnoista.

Rukalla mökit muodostavat tiiviitä ryhmiä matkailukeskuksen ytimen, palvelukeskittymän, läheisyyteen. Palvelukeskittymä on syntynyt Rukatunturin länsipuolelle ja 5-tien risteykseen. Vanhemmat mökit sijaitsevat lähempänä Rukatunturin palvelukeskittymää kuin uudemmat. Edellisestä on poikkeus hiihtostadionin ympäristö, jonne on rakennettu 2000-luvulla uusia mökkejä. Matkailukeskustyyppisessä vapaa-ajan asuntoympäristössä läheinen sijainti palvelukeskittymään on tärkeä kiinteistöhintaan vaikuttava tekijä. Aluerakenteessa vuokrattavat ja yksityiset mökit ovat sekoittuneet keskenään, mutta kaavoituksella on ohjattu erilleen vakituisten ja vapaa-ajan asumisen alueet. Vuokrattaville vapaa-ajan asunnoille on tehty aluevarauksia läheltä Rukatunturin palvelukeskittymää, kun taas yksityisille mökeille on kaavoitettu alueita erityisesti Rukatunturin itä- ja lounaispuolelle.

Tulevaisuudessa pohjoisen matkailukeskuksia kehitetään ympärivuotiseksi kohteiksi esimerkiksi golfin avulla. Harrastusmahdollisuuksia korostava vapaa-ajanasuminen voi osaltaan tasoittaa keskusten kausivaihteluita. Monipuoliset harrastusmahdollisuudet ja palvelut mahdollistavat vapaa-ajan asumisen pitkät viipymät. Vapaa-ajan asujien, vuokraajat mukaan lukien, etäällä kohdealueista sijaitsevat lähtöalueet painottavat matkailullista elementtiä, joten syrjäisten matkailukeskusten mökkien käytössä saavutettavuus on keskeisessä asemassa. Tällä on vaikutusta mahdollisten ulkomaalaisten vapaa-ajan asuntojen omistajien

määrään. Kaikkiaan pohjoisen matkailukeskuksille on hahmoteltu tulevaisuudessa vahvistuvaa roolia harvaan asuttujen, perifeeristen alueiden aluekehityksessä ja -rakenteessa (ks. Ympäristöministeriö 2006).

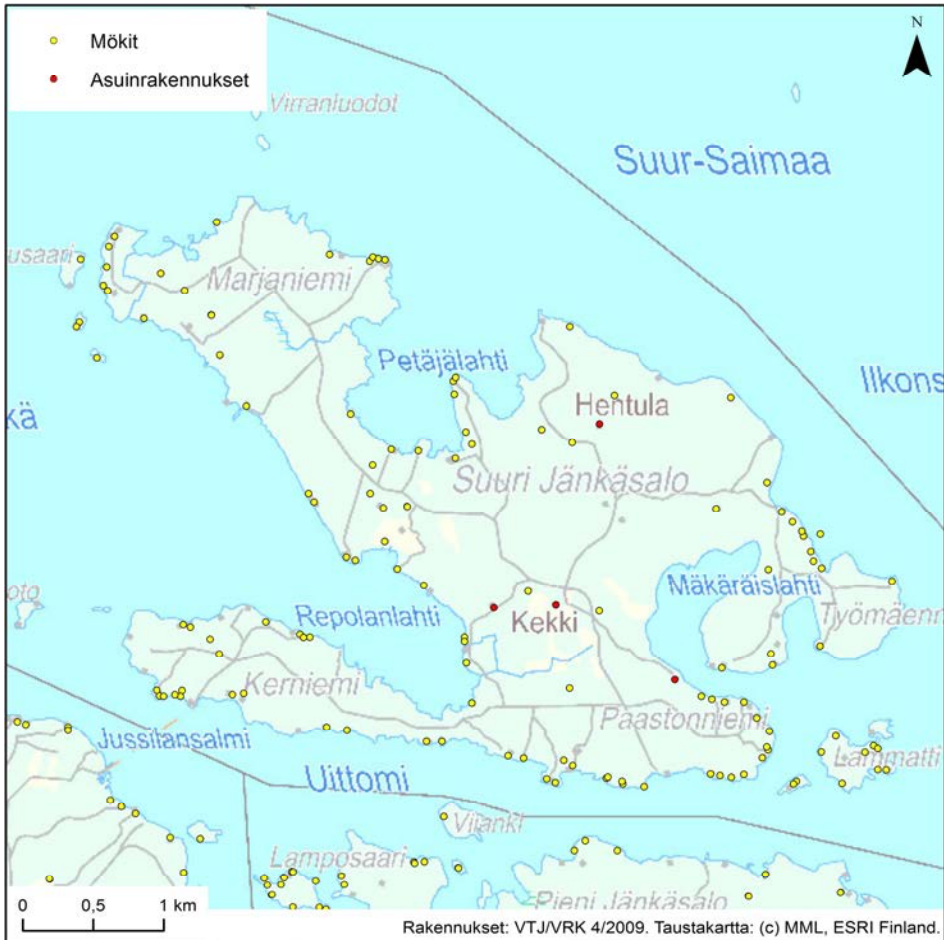
TAIPALSAAREN SUURI JÄNKÄSALO: MÖKKIEN MUODOSTAMA KYLÄ

ANTTI REHUNEN

Mökit itsessään muodostavat monia rakennustiheydeltään kyliin verrattavia alueita. Maaseudun muista mökeistä kuin kylämökeistä huomattava osa sijaitsee tällaisissa kylämäisissä mökkitihentymissä. Pääosa mökkitihentymistä sijoittuu vesistöjen rannoille, joilla ne saattavat muodostaa pitkiä, monien kilometrien mittaisia nauhoja. Lähellä toisiaan sijaitsevilla mökeillä maisema ja lähiympäristö ovat usein yhdistävänä tekijänä. Tiiviyden lisäksi myös erilaiset rajaavat ja yhdistävät maantieteelliset tekijät voivat synnyttää mökkialueelle kylämäistä luonnetta. Esimerkiksi sijainti saarella, saman järven rannalla ja saman kulkuyhteyden varrella voi lisätä yhtenäisyyden tunnetta. Monet mökkiläiset ovat tekemisissä naapureidensa kanssa, mutta yhteyksiä lähistön muihin mökkiläisiin ei välttämättä synny. Kylämäisyys on usein toiminnallinen kysymys. Kylämökkeilyalueilla vakituiseen asutukseen liittyvät palvelutarjonta, yhdistystoiminta ja tapahtumat tarjoavat toiminta- ja osallistumismahdollisuuksia myös vapaa-ajan asukkaille. Alueilla, joilla on pääasiassa vain mökkejä, toiminnallisuus ja yhteisöllisyys lähtevät enemmän mökkiläisistä itsestään. Seuraavassa tarkastellaan Taipalsaaren kunnasta esimerkkiä mökkiasutuksesta, jolla on kylämäistä luonnetta usealtakin kannalta.

Taipalsaari sijaitsee Etelä-Karjalassa, Lappeenrannan pohjoispuolella, Saimaan järviolueen kainalossa. Kunnassa on mökkejä enemmän kuin vakituisesti asuttuja rakennuksia, ja se kuuluukin kahdenkymmenen kaikkein runsasmökkisimmän kunnan joukkoon Suomessa. Suuri Jänkäsalo on noin 11 neliökilometrin kokoinen saari, yksi kunnan suurimmista saarista. Jänkäsalo sijaitsee Suur-Saimaalla, noin 20 kilometrin linnuntie-etäisyyden päässä Lappeenrannan kaupungin keskustasta. Saaren erottaa mantereesta 600 metrin levyinen salmi. Saarella on ollut 1900-luvun alkupuolella toista sataa vakituista asukasta, ja tuohon aikaan liikkuminen perustui pitkälti laiva- ja veneliikenteeseen (Jänkäsalo 2010). 1900-luvun jälkipuoliskolla vakituisten asukkaiden määrä väheni alle kymmeneen, mutta kesämökkirakentaminen alkoi samaan aikaan vilkastua. Mökkejä on saareen kertynyt noin 120 kappaletta. Mökkitiheydeltään saari ei ole kokonaan mökkitihentymäaluetta, mutta kokonaisuudessaan mökkejä on kuitenkin melko tiheässä, yli 10 kappaletta neliökilometrillä. Mökkitontit ovat saarella vanhojen

maatilojen kiinteistöjen pohjalta melko suuria mediaanikoon ollessa noin 1,5 hehtaaria. Myös rantaviivaa mutkaisessa saarella on paljon (Kuva 46).

Kuva 46: Suuren Jänkäsalon mökit. Kuvassa eivät näy kaikki uusimmat mökkitiet

Jänkäsalon mökkimatkat on taitettu vuosikymmenien ajan veneellä ja talvisin jäätietä pitkin. Kulkuväylinä saaren sisällä toimivat aiemmin pääasiassa vain traktori- ja kärrytiet, mutta 1980- ja 1990-luvulla alettiin rakentaa kattavaa metsäautotietieverkoston. Liikkumisen ja mökkielämän mullisti lossiyhteyden ja sähköverkon saaminen saareen vuonna 2005. Mökille kulku helpottui, kun pihaan pääsi autolla eikä tarvinnut huolehtia säistä ja suurten selkien aallokoista. Muutoksen myötä käyntitaajuus mökeillä on noussut, ja mökillä saatetaan pistäytyä päiväseltäänkin. Myös ympärivuotisen mökkeilyn ja vakituisen asumisen mahdollisuudet parantuivat huomattavasti. Lossiyhteyden myötä autoliikenne on lisääntynyt ja veneily vähentynyt, mikä on rauhoittanut vesialueita. Tiestön

rakentaminen on myös muuttanut maisemia saaren sisällä. Kun melkein jokaiselle mökille on tehty tie, on teitä tämän seurauksena erittäin tiheässä, keskimäärin jopa 3,5 kilometriä tietä yhdellä maaneliökilometrillä. Valtaosa mökkiläisistä on kokenut muutokset hyvin myönteisiksi, mutta osan mielestä luonnonrauhan tunne on kuitenkin vähentynyt. Uusia kesämökkejä on rakennettu saareen edelleen 2000-luvulla ja myös pysyvästi asuvien määrä on hieman kasvanut (Rehunen 2008).

Tapahtuneet muutokset ovat saaneet paikallisen yhdistystoiminnan virkomaan vuosikymmenten tauon jälkeen suurelta osin juuri mökkiläisten toimesta. Osa mökinomistajista on saarella aikanaan syntyneitä vapaa-ajan asukkaita, ja yhdistysten juuria etsittiinkin vuosikymmenten takaa. Vanha urheiluseura herätettiin henkiin, ja lisäksi saarelle perustettiin kyläyhdistys ja metsästysseura. Yhteisöllisyyden herääminen perustui osittain lossin ja tiestön rakentamisen tuomaan organisoitumistarpeeseen ja yhteishenkeen. Kulkuyhteyden valmistuttua yhteistoimintaa on suunnattu esimerkiksi yhteisiin tapahtumiin sekä muun muassa urheilukentän ja kotarakennuksen rakentamiseen. Vuosittain on alettu järjestää esimerkiksi kesätapahtumia, pilkkikilpailuja ja hirvipeijaisia. Osallistumisaktiivisuus on ollut melko suurta, ja kesätapahtumassa on kävijöitä ollut toistasataa.

Tie- ja lossiyhteys on osaltaan lisännyt kylämäisyyttä ja yhteisöllisyyttä myös kanavoimalla ihmisten liikkumista. Tiellä nähdään usein muita mökkiläisiä. Metsäteitä pitkin käydään myös ulkoilemassa useammin kuin vaikkapa poluilla (Rehunen 2008). Lossi toimii saarelle kuljettaessa porttina, jonka luona kohdataan muita mökkiläisiä tai vaihdetaan pari sanaa lossikuskin kanssa. Lossirannassa sijaitsee tätä nykyä myös itsepalvelukioski ja jätehuoltopiste.

Lossin toiminta saa valtion tukea noin 80 prosenttiin kustannuksista, ja tuki on yhteydessä vakituiseen asutukseen. Lossiyhteyden jatkuminen on alkanut huolestuttaa Suuren Jänkäsalon asukkaita. Pitemmällä tähtäimellä vakituisten asukkaiden määrä uhkaa vähentyä, sillä uusille vakituksille asuinrakennuksille ei ole osoitettu paikkoja tai annettu lupia. Yhteiskunnan maankäyttöön ja liikenteeseen liittyvä ohjaus- ja tukipolitiikka ovat keskenään tässä tapauksessa ristiriitaisia, kun alueelle myönnetään ensin tukea vakituiseen asumisen yhteyksiin, mutta tämän jälkeen vakituista asumista ei saa yhtään lisätä,

Kylämäinen mökkiasutus on oma mielenkiintoinen tutkimuskohteensa. Siihen liittyy melko intensiivistä maankäyttöä ja usein myös tiivis tieverkko. Toisaalta mökkitihentymät voivat jättää muita alueita vähemmälle käytölle. Niillä alueilla, joilla mökkiasutus muodostaa pitkiä ja jatkuvia vyöhykkeitä melkein kaikille rannoille, jää kuitenkin niukasti tilaa virkistyskäytölle ja luonnonrauhalle. Kylämäinen mökkiasutus voi tietyissä tapauksissa helpottaa ja rikastuttaa mökkiarkea, kun palveluja, kuten tienhoitoa, voidaan järjestää isomman joukon voimin, ja yhteistoiminnan kautta voidaan saada aikaan tapahtumia, sosiaalista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Kuten Taipalsaaren Jänkäsalon osoittaa, pel-

kän mökkitiheyden lisäksi kylämäisyyteen vaikuttavat alueen rajautuminen, kulkuyhteydet, yhdistystoiminta ja tapahtumat.

Saaret edustavat yhtä tyyppiä kylämäisistä mökkitihentymistä. Suomessa on noin 8 000 saarta, joissa sijaitsee mökkitihentymien mökkejä. Näistä saarista noin 420 on sellaisia, joissa mökkejä on vähintään 20 kappaletta. Vesistöjen rantojen lisäksi mökkien muodostamia kyliä on myös esimerkiksi matkailukeskuksissa ja siirtolapuutarha-alueilla.

SAVONLINNA – KAKKOSASUMISTA LUONNONLÄHEISESSÄ PIKKUKAUPUNGISSA

MERVI J. HILTUNEN JA KATI PITKÄNEN

Eräs huonosti tunnistettu vapaa-ajan asumisen muoto on urbaani mökkeily (Pitkänen & Vepsäläinen 2008). Pohjois-Amerikassa on haja-asutusalueiden maa-seutuväestön keskuudessa ollut perinteistä omistaa ”sunnuntaitalo” kaupungissa kirkossa käyntiä ja sosiaalista elämää varten. Myös nykyisin maalla vakituisesti asuvat amerikkalaiset saattavat omistaa kaupunkiasunnon, nauttiakseen paremmasta palvelu- ja kulttuuritarjonnasta (Timothy 2004). Myös meillä Suomessa kaupunkiarjen vastapainoksi ei välttämättä haluta mökkiä maaseudulta, vaan mieluummin hakeudutaan pikkukaupunkien rauhaan tai vaihtoehtoisesti suurempien kaupunkien sykkeeseen. Urbanin kakkosasunnon hankkimisen motiivit voivat olla monet. Pikkukaupunkimökkeilyn taustalla voidaan nähdä postmodernin elämäntavan kiireettömyyttä, paikallisuutta ja elämänhallintaa korostavat ”slow life” -liikehdinnät (Eriksen 2003; Snellman 2009). Vastapainoksi suurkaupungille hakeudutaan vetovoimaiseksi ja hallittavammaksi koettuun pikkukaupunkiympäristöön. Kakkosasunto voidaan myös hankkia eläkepäiviksi ja vanhuuden varalta tai sijoitusasunnoksi ja kiinnekohdaksi kotiseudulle. Toisinaan työ voi viedä toiselle paikkakunnalle, josta joudutaan hankkimaan kakkosasunto. Tällainen kakkosasunto voi toimia kotipaikkakunnalle jääneelle muulle perheelle vapaa-ajan asuntona. Kaupunkiasunto voidaan myös saada perintönä, ja se halutaan mahdollisesti säilyttää suvussa.

Tässä yhteydessä tarkastellaan lähemmin kakkosasumista pienissä kaupungeissa. Kaupunkimiljöön vetovoimatekijöitä voivat olla hyvä sijainti, vahva kulttuurinen perinne, hyvät edellytykset harrastukselle tai maisemallisesti kauniit puitteet asumiselle. Suomen pikkukaupungeista suhteellisen paljon vapaa-ajan asuntoja on esimerkiksi Hangossa, Loviisassa, Maarianhaminassa, Orivedellä, Hämeenkyrössä, Viialassa, Lapualla, Kauhavalla, Alajärvellä, Iissä ja Muhoksella. Nämä kaupungit sijaitsevat suurelta osin lähellä suurempia kaupunkiseutuja sekä maisemallisesti vetovoimaisella meren rannikolla. Eräs pikkukaupunkien vetovoiman valtti Suomessa on rakennusperintö. Monissa rannikkoalueidemme

kaupungeissa on säilynyt paljon vanhaa ja tunnelmallista puutaloarkkitehtuuria sekä rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita huvilakulttuurin ajoilta. Parhaimmillaan puutalomiljööt ovat korttelien ja katujen muodostamia eheitä kokonaisuuksia tai puistomaisia pientaloalueita. Sisämaan kaupungit sen sijaan ovat valitettavan usein entisiä idyllisiä puukaupunkeja, joissa 1960- ja 1970-luvun voimakkaan kaupungistumisen myötä hävitettiin puutaloja aikansa eläneinä, modernien kerrostalojen ja betonielementtirakentamisen tieltä, ja vain siellä täällä on säilynyt rippeitä kaupunkikuvaa rikastuttavista puutaloista. Sisämaan kaupunkien vetovoimaisuus vapaa-ajan asumisen ympäristönä kytkeytyykin usein rakennettua miljöötä enemmän luonnonympäristöön ja harrastusmahdollisuuksiin.

Tässä esimerkissä luodaan katsaus Savonlinnan kaupunkitaajamaan, jossa on vapaa-ajan asumisen suhteen tapahtumassa mielenkiintoisia kehityskulkuja. Savonlinna on tyypillinen Sisä-Suomen kaupunki, joka kamppailee vähenevän ja ikääntyvän väestön mukanaan tuomien kuntataloudellisten haasteiden parissa. Erityistä Savonlinnassa ovat luonnonläheinen, järvimaiseman sävyttämä kaupunkikuva, keskiaikainen Olavinlinna ja kesäiset festivaalit, etenkin perinteikkäät Savonlinnan oopperajuhlat, jotka luovat kaupungille kulttuurikaupunki-imagoa. Kaupungin elämänrytmi myötäilee monille matkailukaupungeille ominaista sesonkivaihtelua. Talvinen Savonlinna on hiljainen ja arkinen paikkakunta, joka saa vuodenvaihteen tienoilla kuitenkin osansa venäläisturismista. Kesällä elämä vilkastuu ja kaupunki täyttyy seudulla mökkeilevistä kesäasukkaista ja lomailijoista, oopperajuhlien ja palvelualueiden kausityöntekijöistä sekä kansainvälisistä festivaalivieraista ja matkailijoista.

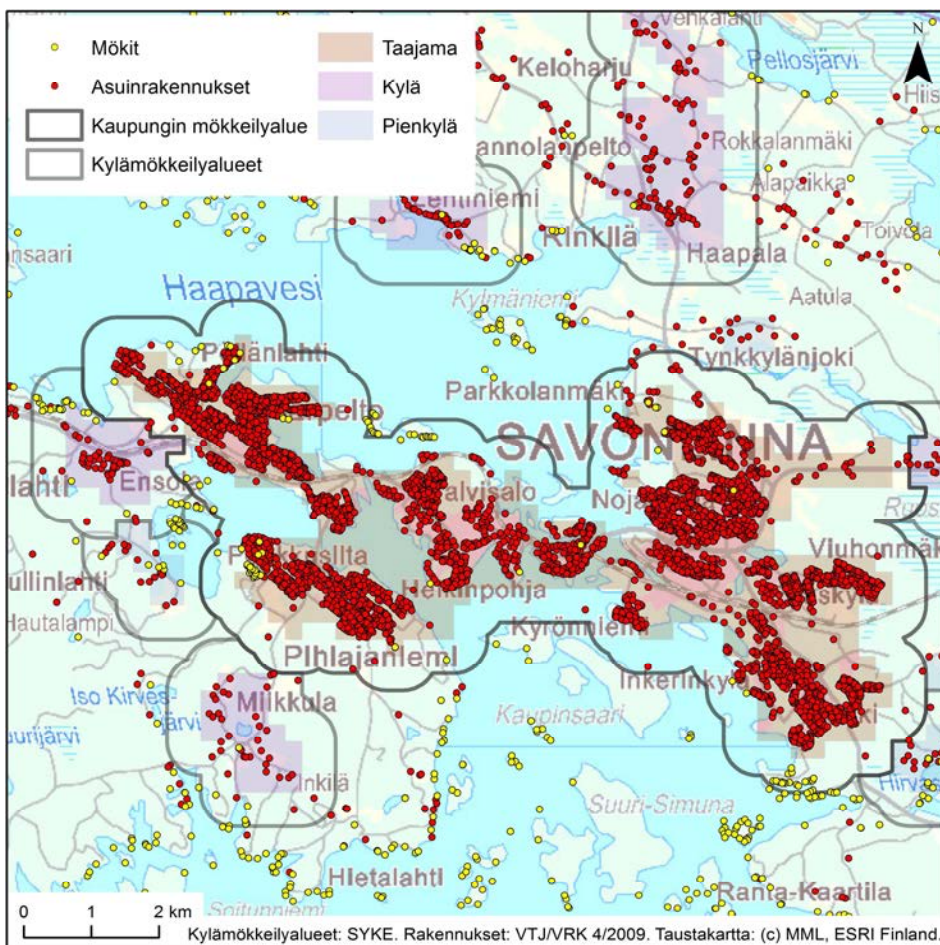
Saimaan rannat ja saaristo Savonlinnan seudulla ovat tiiviisti rakennettua ja suosittua kesämökkeilyaluetta. Perinteisiä rannoille sijoittuvia kesämökkejä sijaitsee jonkin verran myös kaupunkitaajaman kylämökkeilyalueella, esimerkiksi kaakkoislaidan Suutarniemen ja Mutalahden mökkialueella sekä kaupungin pohjoispuolisilla saarilla. Kaupunkialueella on kuitenkin myös muunlaista mökkirakentamista. Viime vuosina Savonlinnassa on aktiivisesti houkuteltu kaupunkiin ympärivuotisia vapaa-ajan asukkaita. Loma-asuntomessut Pihlajaniemen kaupunginosan Ritalan alueella vuonna 2002 esittelivät kaupunkimaisen loma-asumisen koko kirjon pienistä siirtolapuutarhamökeistä ympäri vuoden asuttaviin suuriin huviloihin (Savonlinnan loma-asuntomessut 2002, Kuva 47, Ritala sijaitsee kylämökkeilyalueen lounaiskulmassa). Nykyisin suurin osa Ritalanniemeen rakennetuista mökeistä ja huviloista on vakituisesti asuttuja, ja alueille on rakennettu lisää omakotitaloja. Savonlinnan kaupunkialue houkuttelee myös ulkomaalaisia vapaa-ajan asukkaita. Erityisesti venäläiset ovat ostaneet ja rakentaneet kaupunkialueelle taloja, jotka ovat pääosin lomakäytössä. Moskovan ja Pietarin kokoisista suurkaupungeista katsottuna vapaa-ajan asunto Savonlinnan keskustassa sijaitsee ”maaseudun rauhassa”.

Kaikkiaan Savonlinnan keskustan kylämökkeilyalueella on 90 rekisteröityä mökkiä, joista 60 sijaitsee rannalla. Vuokramökkejä on 13 ja 11 mökillä on rekisterissä merkintä aiemmasta käytöstä vakituisena asuinrakennuksena. Vakituisesti asuttuja vapaa-ajan asuinrakennuksia on 50, suurin osa Ritalan lomasantomessualueella (Taulukko 10). Mökkikäyttöön rekisteröityjen rakennusten määrä ei kuitenkaan Savonlinnan tapauksessa kerro koko totuutta kaupunkimökkeilyn potentiaalista. Ensinnäkin, tyhjiilleen jääneet omakotitalot muodostavat oman mielenkiintoisen vapaa-ajan asumisen potentiaalin. Suomen ympäristökeskuksen ja Savonlinnan kaupungin tekemän selvityksen mukaan vuonna 2004 koko Savonlinnan alueella tyhjiilleen rekisteröidystä 434 omakotitalosta yli puolet eli 230 taloa oli kaupungin toimesta luokiteltu loma- tai tilapäiseen asumiseen (Peltonen 2008). Paikkatietoaineistossa vuoden 2007 tilanteen mukaan tyhjiä, mutta mahdollisesti vapaa-ajan käytössä olevia omakotitaloja on kunnan alueella arvioitu olevan 217. Näistä 26 taloa sijaitsee keskustaajaman kylämökkeilyalueella (Kuva 47), 52 taloa kaupunkialueen muilla kylämökkeilyalueilla ja 139 taloa muualla maaseudulla. Toisin sanoen, kaupungin keskustan kylämökkeilyalueen tyhjiä asuinrakennuksista noin viidennes on vapaa-ajan asuinkäytössä.

Toinen merkittävä kylämökkeilyn muoto Savonlinnassa on rivi- ja kerrostaloasuntojen käyttö vapaa-ajan asuntoina. Tyhjiä asuntoja koskevan selvityksen mukaan Savonlinnassa vakituisen asuinkäytön ulkopuolella (tilapäinen asuminen, tyhjä, muu) oli 609 kerros- ja 38 rivitaloasuntoa (Peltonen 2008). Vaikka näistä suuri osa on opiskelija-asuntoja, on joukossa epäilemättä myös asuntoja, joita käytetään vapaa-ajan asuntoina tai tukikohtana oopperajuhlavierailuja varten. Kaupunkialueen vapaa-ajan asuntojen kysynnästä kertoo, että useat kaupunkilaiset muuttavat oopperajuhlien ajaksi pois kaupunkiasunnostaan, joka vuokrataan oopperavieraille tai lomailijoille. Savonlinnan keskusta-alueella tontteja kaavoitetaan myös aktiivisesti loma-asuntokäyttöön. Kylpyläsaarina tunnetuille Kasinonsaarille on jo noussut luksusluokan rivitaloasuntoja (Kuva 48) ja nykyisen kirjastorakennuksen paikalle, kulttuurihistoriallisesti arvokkaalle Näлкälinnanmäelle on suunniteltu lomaosake-konseptiin perustuvia vapaa-ajan asuntoja.

Taulukko 10: Savonlinnan keskustaajaman kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Savonlinna	2000	2007
Vakituiset asukkaat	23917	23187
Asutut rakennukset	3767	3985
Tyhjät asuinrakennukset	121	139
Kaikki mökit yhteensä:	92	90
Mökit (uudisrakentaminen)		8
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		11

Kuva 47: Savonlinnan keskustaajaman kylämökkeilyalueen asutusrakenne

Kehitystä ei ole kaupunkilaisten taholta nähty pelkästään positiivisena. Loma-asuntojen rakentaminen kaupungin puisto- ja virkistysalueille on herättänyt kriittistä keskustelua paikallislehdissä ja nostattanut myös kansalasiaktiivisia järjestäytyneen toiminnan ja asemakaavavalitusten muodossa (Nälkälinnanmäki... 2010). Kaupungissa on herännyt huoli siitä, että vapaa-ajan asutus syrjäyttää vakituisten asukkaiden intressejä. Kaupunkialueen laidalla tapahtuu myös toisen suuntaista kehitystä, kun vanhoja kesämökkialueita kaavoitetaan vakituiseen asumiseen. Karttakuvassa esitetyn kylämökkeilyalueen kaakkolaidalla on Suutarniemen ja Mutalahden mökkialue, joka on nyttemmin kaavoitettu omakotialueeksi. Pienet lautamökit on aikanaan rakennettu kaupungin vuokratonteille. Mökinomistajat ovat saaneet etuosto-oikeuden vuokratontteihinsa, mutta tonteille on viiden vuoden kuluttua niiden ostamisesta rakennettava omakotitalo. Kaikilla mökkiläisillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta lunastaa tonttia, saati rakentaa tontille omakotitaloa (Itä-Savo 2008).

Kuva 48: Uutta vapaa-ajan asumista Savonlinnan ydinkeskustan tuntumassa Kasinonsaarilla (Mervi J. Hiltunen 2010)

Savonlinnassa tapahtuva vapaa-ajan asumisen kehitys kertoo mökkeilyn monimuotoisuudesta kaupunkialueella. Kehitystä luonnehtii yhtäältä kaupungin toimeliaisuus loma-asumisen suhteen, kun uusia loma-asuntoalueita rakennetaan ja kaupunkirakennetta tiivistetään. Toisaalta vanhaa mökkikantaa myös katoaa kaupunkialueelta uusien omakotitalojen alta. Kehitys kertoo kaupunkirakentamisen konflikteista, vapaa-ajan asumisen syrjäyttävästä vaikutuksesta ja muuttumisesta ympärivuotiseksi kakkosasumiseksi. Savonlinnan esimerkki paljastaa myös piilevän, mutta todennäköisesti monissa suomalaisissa kaupunkitaajamissa yleisen vapaa-ajan asumisen muodon eli tyhjiilleen rekisteröityjen asuinrakennusten ja asuntojen käytön vapaa-ajan asuntolina.

MÄNTYHARJU – KYLÄMÖKKEILYÄ KUNTATAAJAMASSA⁷

ILKKA PYY

Mäntyharjun keskustaajama on rakentunut kahdesta suunnasta. Vanha kirkonkylä on syntynyt suojaisaan salmipaikkaan aikoinaan vesitse hyvin saavutettavaksi ja asemankylä siitä muutama kilometri Mikkeliin päin Savon radan varteen. Mäntyharjun pitkänomainen, erillisistä asuinalueryypäistä koostuva, keskustaajama muistuttaa saarta, jota kapeat vesireitit ympäröivät. Yksin taajaman kaava-alueella on puolentoista sataa mökkiä ja lähitienoilla toinen mokoma lisää (Taulukko 11, Kuva 49). Kaikkiaan kunnassa on lähemmäs 5 000 mökkiä, asukasluukuun (noin 6 700) suhteutettuna eniten Suomessa.

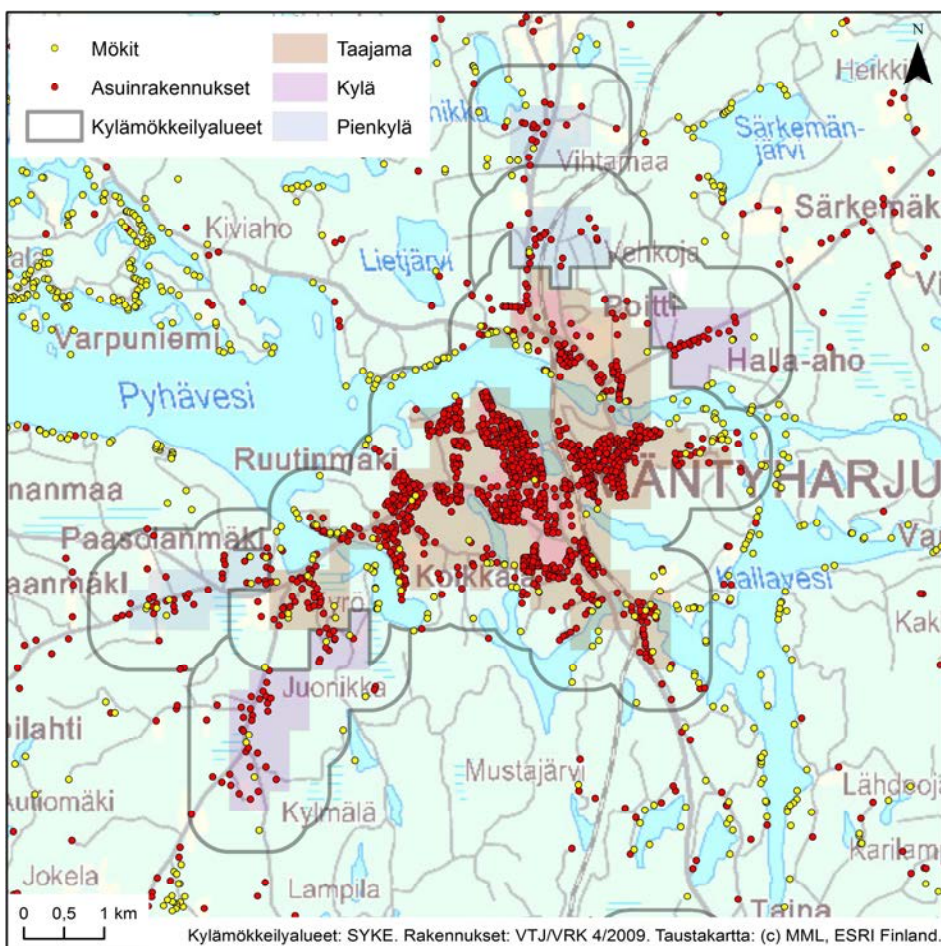
Kunnan elinkeinotoimi perusti ensimmäisenä mökkiasiamiehen toimen 1990-luvulla ja asettui aktiivisesti kehittämään mökkeilyn edellytyksiä ja mainetta. Osoituksena työn päämääristä ja tuloksista Pyhäkosken alueella, kymmenisen kilometriä taajamasta, järjestettiin loma-asuntomessut vuonna 2011. Vapaa-ajan asumisen historia Mäntyharjulla juontuu Savon radan avaamiseen 1880-luvulla. Herrasväki saattoi tulla entistä vaivattomammin kesänviettoon paikkakunnalle, jonne oli sukulaissiteitä. Taajaman liepeille, Kallalahteen, Simunaan ja Varpuniemeen syntyi huvilamiljöitä, joista on luetteloitu valtakunnallisesti merkittäviä, kansallisromantiikkaa ja uusklassismia edustavia rakennusperintökohteita (Mustonen 1998, 42, 46–47).

Näkyvimmin historia ja huvila-aika ovat kuitenkin esillä vanhan kirkonkylän puuarkkitehtonisessa kokonaisuudessa, johon kuuluu kirkon, tapulin ja pitäjän-tuvan ohella entisaikain liike- ja käsityöläisrakennuksia, virkataloja, makasiineja ja huviloita. Kirkonkylän säilymistä on ratkaisevasti edesauttanut liikekeskustan ja hallinnon siirtyminen asemankylälle sotien jälkeen. Lisäksi alue on sykkinyt uutta eloa vuodesta 1990, jolloin entinen pitäjätupa/kunnantalo muuttui Taidekeskus Salmelaksi. Taidekeskuksen toiminnot ovat jatkuvasti monipuolistuneet, näyttelyalueet laajentuneet ja kävijämäärät kasvaneet.

⁷ Mäntyharjun mökkeilyä ja kehityshaasteita on tarkasteltu laajemmin julkaisussa: Pyy, Ilkka (2014). Mökkeily, mökkeily, mökkeily – Mäntyharjun kehittämisen haasteet. Maaseudun Uusi Aika 2(22), 56–65-

Taulukko 11: Mäntyharjun kuntakeskuksen kylämökkeilyalueen tunnuslukuja

Mäntyharjun kuntakeskus	2000	2007
Vakituiset asukkaat	4369	4162
Asutut rakennukset	935	985
Tyhjät asuinrakennukset	98	107
Kaikki mökit yhteensä:	143	150
Mökit (uudisrakentaminen)		125
Mökit (vanhat asuinrakennukset)		25

Kuva 49: Mäntyharjun kuntakeskuksen asutusrakenne

Jos aiemmin Mäntyharjulla haluttiin tuoda vaurautta esiin poikkeuksellisen suuren kirkon ja pappilan avulla, niin sittemmin vauraus on edellyttänyt urbaaninoloista taajamaa. Asemanseudun rakentaminen kiihtyi heti sotien jälkeen.

Tontteja lohkottiin, vaikka vain teiden paikat olivat jotenkin selvillä. Ensimmäiset katuvalot ilmestyivät vuonna 1953 ja jalkakäytävä Kompanmäeltä rautatien ylikäytävällä 1959. Samaa aikaan alkoi myös teiden asvaltoiminen. Vuonna 1963 avattiin radan ylittävä leveä maantie, joka vilkastutti koko pitkän raitin Poitista Paasolanmäelle ja ennen muuta asemanseudun. Sinne rakennettiin yli 20 kerrostaloa 1960-luvun lopun 1980-luvun alun välillä. Kun saman verran nousi liiketaloja ja kaksi kertaa enemmän rivitaloja, alkoi maalaispitäjän vaikutelma kadota. Kunnallistekniikka laajeni kaupunkimaisiin puitteisiin, kun vedenpuhdistuslaitos valmistui 1975 ja vesitorni kohosi 1978 (Favorin 1983, 340–341).

Nopean kehityksen vuoksi monia maaseudun taajamia, Mäntyharju mukaan lukien, leimaa rakennetun miljöön särkyminen (ks. esim. Ranta 1999, 291). Aiemmin liikekeskustana toiminut Kauppaticien osa muodostaa arkkitehtonisesti monipuolisen mutta melkein autioituneen pienoismiljöön. Liikekeskusta jäi mottiin korkean penkereen sivuun kun rautatien ylitys rakennettiin. Alueella on muun muassa suojeltua osuuskauppafunkkista ja Terijoelta tuotu suuri puuhuvila/kaupparakennus. Uusi liikekeskusta on kohonnut rautatien toiselle puolelle. Monet liikerakennukset ovat matalia ja tasakattoisia. Ne on sijoitettu keskelle parkkipaikkoja. Se tuo avaruutta ja mittakaavattomuutta, jota ennen rajattiin sijoittamalla kiinteistöt lähelle katulinjaa. Lisäksi hallintokortteli ja pari muuta kohdetta ovat aikansa yrityksiä luoda notkoiseen maastoon betonikansien, -kaiteiden ja -portaikkojen urbaania näyttämöä.

Keskustan uudistukset ja siirtymiset ovat tapahtuneet käytännöllisyyden ja teknologian sekä kauppojen ja pankkien sijoittumisen ehdoilla. Maa- ja metsätalouden sekä teollisuuden arvottamassa päätöksenteossa viihtyisyys ja houkuttelevuus ovat olleet toissijaisia. Mökkikunnan taajamassa vesi onkin aliarvostettu resurssi, kun yhtäältä onkipaikat ja uimarannat ovat vähissä (Rytteri 2006, 2) ja toisaalta Asemanlampi puistoalueineen sivussa keskustatoiminnoista.

Maaseutukuntien taajamien kasvu on taittunut ja Mäntyharjun keskustassakin on alun toista sataa tyhjää omakotitaloa. Osa niistä lienee perillisten vapaaajan käytössä, mutta puolityhjiin asuntokantaan sisältyy potentiaalia. Mäntyharjulla mökkeily ja kakkosasuminen on saavutettavissa junalla, tai vastaavasti mökkimatka on lyhyt pysyväksi asukkaaksi ryhtyvälle. Varauksen asettaa se, että kaava-alueen asukkaista melkein viidennes on jo nyt yli 65-vuotiaita.

Vetovoimaisen vapaa-ajan taajaman visio on Mäntyharjulla realistinen, sillä asemakaavassa on valmiina satoja asuintontteja ja kymmeniä mökkitontteja. Maanomistajien keskuudessa on tosin ilmennyt haluttomuutta myydä tontteja ainakaan parhailta paikoilta (Tapio-Biström ym. 2006, 183). Uuden vaihtoehdon tarjoavat myös palvelujen lähellä sijaitsevat (lomaosake)mökkialueet, jotka on suunnattu perinteisiä maalaistaitoja hallitsemmattomille ihmisille. Tämäkään ei ole ongelmatonta, josta kertoo kunnan ja Pyhäveden pohjoispuolen mökkiläisten vuonna 2008 alkanut kiista osa-yleiskaavan matkailu-aluevarauksesta. Alueva-

rauksen poistamisesta on hovioikeuden päätös ja siitä puolestaan kunnan päätös jatkaa prosessia ja konfliktia.

Mökkien määrä kunnassa joka tapauksessa kasvaa. Siihen liittyy runsaasti käyttämättömiä mahdollisuuksia erikoistuneille mökkipalveluille, lähiruuan tuotannolle ja kyläyhdistyksien toiminnalle. Vastaavasti mökkikunnan kehittäjille ja päättäjille riittää haasteita, sillä Mäntyharjun on mainoslauseensa – yrittävä kulttuurikunta – mukaisesti otettava nimenomaan kulttuuri- sekä maisema- ja ympäristökysymykset tosissaan.

KEMIJÄRVI, KAKKOSASUMISTA KAUPUNGISSA – TUNTURIEN TUNTUMASSA

SEIJA TUULENTIE

Kemijärvi on Suomen pohjoisin kaupunki. Historiallisesti se on ollut merkittävä liikenteen risteyskohta vesiväylien vuoksi. Viimeaikaisen kehityksen kannalta olennaisimmiksi asioiksi ovat muodostuneet toisaalta teollisuuden alasajo ja toisaalta liikenneyhteydet ja matkailu. Kemijärven kehityksen kannalta 1960-luvun puoliväli oli tärkeää aikaa: niihin aikoihin järveen rakennettiin ensimmäinen voimalaitos, Veitsiluodon sellutehdas rakennettiin ja Suomen matkailukeskus sai ensimmäisen hissien ja laskettelurinteet. 2000-luvulla suunta kääntyi jyrkästi: Sellutehdas lopetettiin vuoden 2008 alussa. Samoin kävi Salcompin elektroniikkatehtaalle vuonna 2004. Salcompista tuli eräänlainen ”Kiina-ilmion” mannekiini, kun tehtaasta tuotanto siirrettiin Kiinaan (Kemijärvi 2010).

Kaiken kaikkiaan Itä-Lapin seutukunta, johon Kemijärvi kuuluu, on menettänyt väestöstään peräti 30 prosenttia 1980-luvun alkupuolelta 2000-luvun lopulle (Kemijärven kaupungin ja... 2008). Vuonna 2010 Kemijärven kaupungin väkiluvuksi ilmoitettiin 8500, kun se vielä 1980-luvun alussa oli yli 12000 (Kemijärvi 2010; Kemijärven kaupungin ja...2008.) 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Kemijärvi on noussut julkisuuteen monenlaisen kansalaistoiminnan ansiosta: niin sanottu massaliike ajoi pontevasti sellutehtaan jatkoa, ”junakapina” vaati uhattuna olleen yöjunayhteyden säilyttämistä ja kemijärveläislähtöinen näyttelijä-ohjaaja Kari Väänänen ohjasi ”Taivaan tulet” televisiosarjan, joka koettiin merkittävänä paikkakunnan identiteetille. Sellutehdasta liikehdintä ei onnistunut säilyttämään, mutta junakapina oli tuloksellisempi ja yöjunayhteys Kemijärvelle säilyi.

Suomutunturin alueen kehitys pysähtyi 1980- ja 1990-luvuilla, mutta sen jälkeen alueelle on tehty uusia kehityssuunnitelmia, muun muassa talviliikuntakeskus, jonka merkittävimpänä osana on lentomäki (Kemijärven kaupungin ja... 2008). Lisäksi lähellä sijaitseva Pyhä-Luoston matkailukeskus ja kansallispuisto sekä etäämmällä olevat Sallatunturi ja Ruka ovat tärkeitä matkailun ja kak-

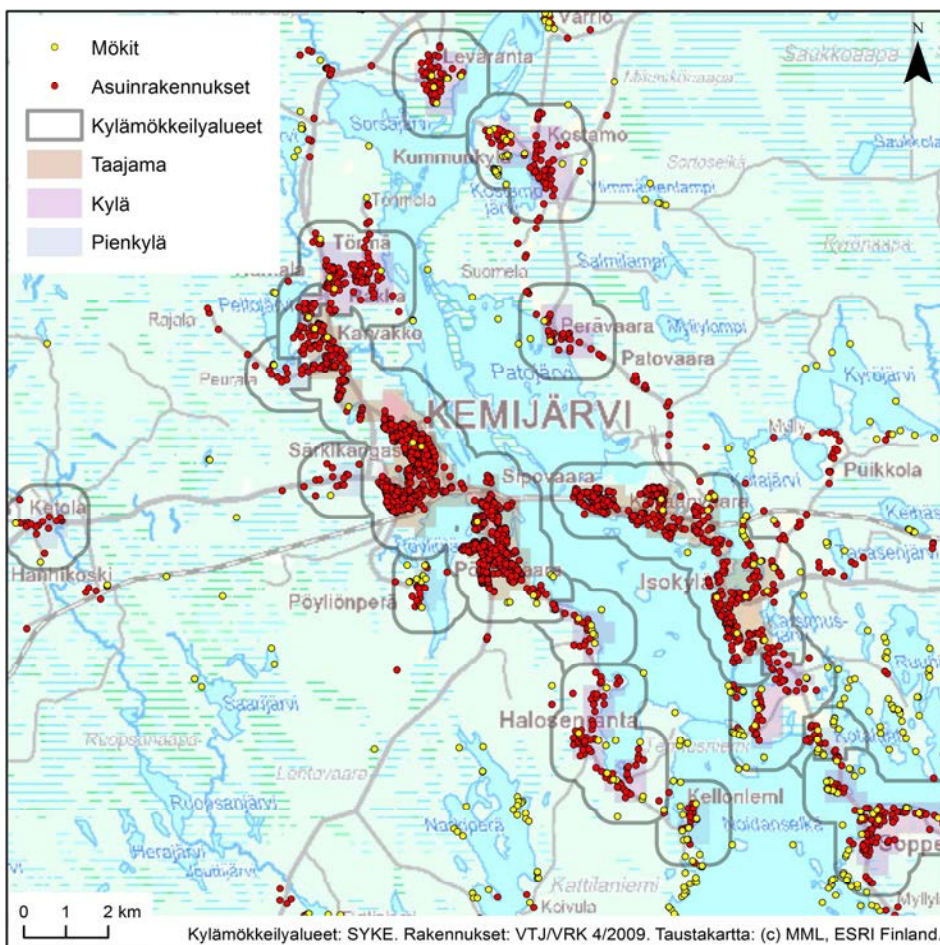
kosasumisen kannalta. Kemijärven kaupunki on myös investoinut Pyhätunturin matkailukeskukseen (Kemijärven kaupungin ja ... 2008).

Kesämökkejä koko Kemijärven kaupungin alueella oli vuonna 2007 Tilastokeskuksen mukaan kaikkiaan 1935. Näistä vain hieman yli 200 sijaitsee keskustan tuntumassa (Kuva 50, Taulukko 12). Perinteistä kesämökkeilyä kiinnostavampaa Kemijärven tapauksessa onkin paikkakunnalla paljon julkisuutta saanut vanhojen kerrostalo- ja rivitaloasuntojen kunnostaminen ja myynti kakkosasunnoiksi lähinnä eteläsuomalaisille. Kemijärvellä tyhjien vuokra-asuntojen myynti aloitettiin jo vuonna 1994, mutta ensimmäiset varsinaiset niin sanotut kakkosasunnot myytiin vuonna 2002. Asuntoja on myyty pääasiassa keskustan tuntumassa olevista kerrostaloista Särkikankaalta (108 asuntoa) ja Kallaanvaarasta (59 asuntoa). Rivitaloasuntoja on myyty Tapionniemestä (13), Kostamosta (11), Luusuasta (24) ja Suomulta (28). Asuntojen hintataso on vaihdellut kunnosta riippuen. Remontoimaton asunto on maksanut 180–250 euroa neliöltä ja kevyesti remontoitun asunnon myyntihinta on ollut 280–500 euroa neliöltä.

Suurin osa näistä asunnoista on myyty kakkosasunnoiksi ja ostajat ovat pääosin Tampereen eteläpuolelta. Osa ostajista muuttaa eläkepäiviä viettämään pohjoiseen ja osa käyttää asuntoa loma- asuntona (Varrio 2010). Kakkosasunnon ostajille Kemijärven asunto on toisenlainen tukikohta kuin perinteinen kesämökki. Perinteistä kesämökkiä luonnehditaan usein paikaksi, jossa ollaan ja josta ei juurikaan lähiympäristöä kauemmaksi liikuta. Kakkosasunto Lapissa on sen sijaan paikka, josta lähdetään tutkimaan ympäristöä – se on tukikohta, josta on helppo kiertää laajallakin alueella. Suomen Akatemian hankkeessa *Kodin paikantaminen* tehdyssä haastattelututkimuksessa eräs asunnon ostanut luonnehtii Kemijärven asuntoaan huoltopisteeksi ja tukikohdaksi, kun taas 40 kilometrin päässä vakituisesta asuinpaikasta sijaitseva perinteinen kesämökki on paikka, jossa saunotaan ja uidaan ja ollaan vain (Tuulentie 2010).

Taulukko 12: Kemijärven keskustaajaman ja Kallaanvaara-Isokylän kylämökkeilyalueiden tunnuslukuja

Kemijärvi, keskustaajama	2000	2007	Kemijärvi, Kallaanvaara /Isokylä	2000	2007
Vakituiset asukkaat	5680	4942	Vakituiset asukkaat	1346	1088
Asutut rakennukset	1091	1077	Asutut rakennukset	363	349
Tyhjät asuinrakennukset	68	79	Tyhjät asuinrakennukset	53	67
Kaikki mökit yhteensä:	16	15	Kaikki mökit yhteensä:	20	18
- Mökit (uudisrak.)		11	- Mökit (uudisrak.)		12
- Mökit (vanhat as.rak.)		4	- Mökit (vanhat as.rak.)		6

Kuva 50: Kemijärven kylämökkeilyalueiden asutusrakenne

Rauhallisen ja luonnonkauniin seudun lisäksi asunnon hinta, junayhteys ja mukavuudet ovat olleet tärkeitä kriteereitä ostopäätöstä tehdessä. Kuitenkin myös kaupungin kulttuuritarjonta, kuten kirjasto, ja palvelut ovat vaikuttaneet päätökseen (Tuulentie 2010). Myös hiihtobussi tunturikeskuksiin on paikan etu (Kasurinen 2010). Joistain asunnoista pääsee tosin suoraankin hiihtoladulle.

Ostajien aiempi suhde Kemijärveen vaihtelee. Jotkut ovat muuttaneet aikoinaan pois Lapista ja seudulla on sukulaisia, mutta monilla ei ole tällaisia siteitä. Sen sijaan monet haastatellut kertovat, että he ovat matkustaneet paljon Lapissa ja etsineet tukikohtaa sieltä. Tunturikeskusten hinnat ovat kuitenkin tuntuneet liian kalliilta. Monia yhdistää myös eläkeikä tai sen läheisyys ja suunnitelmissa on viettää alueella enemmän aikaa (Tuulentie 2007; Kasurinen 2010).

Kemijärven internetsivuilla kakkosasuntoja markkinoidaan tilaisuutena ”sinulle Lapin ystävä, joka olet luontoihminen, harrastat talvella laskettelua, hiihtoa tai moottorikelkkailua tai kesäisin metsästystä, kalastusta, marjastusta, pati-

kointia, veneilyä tai arvostat rauhallista elämäntyyliä kauniissa Kemijärven kaupungissa” (Kemijärvi 2010).

Vaikka lähiömäiset kerrostalot eivät paikallisten silmin näytä luontomatkailijan unelmalta, kiinnostus myytäviä vuokrakerrostaloasuntoja kohtaan on pysynyt korkeana. Vuoden 2010 aikana valmistuvan Kallaantie 25:n asunnoista kolme oli varaamatta remontin alkamisen aikoihin (Kemijärvi 2010). Alueella on paljon vastaavanlaista tyhjää rakennuskantaa, jota voisi kehittää loma-asumista silmällä pitäen. Kemijärven vuokrataloyhtiön Roikka Oy:n toimitusjohtaja Kari Varrion mukaan vuoden 2010 lopussa kaupungin omistamia tyhjiä asuntoja on noin 190, mutta päätöksiä jatkosta ei ole tehty (Kasurinen 2010). Edellytyksenä tulevalle kiinnostukselle on kuitenkin, että hintataso pysyy alhaisena. Kysyntää on edelleen pienistä asunnoista, jotka sijaitsevat hyvien kulkuyhteyksien päässä joko keskustassa tai rautatieaseman lähellä (Varrio 2010).

SIVAKKA, VALTIMO. POHJOISKARJALAISEN METSÄTYÖMIES-PIENVILJELIJÄKYLÄN MUUNTUMINEN PISTÄYTYMISKYLÄKSI⁸

PERTTI RANNIKKO

Sivakan kylä on esimerkki entisestä metsätyömiestä-pienviljelijäkylästä, joka on menettänyt tuotannolliset tehtävänsä ja muuttunut vapaa-ajan kyläksi, jossa muualla asuvat pistäytyvät virkistäytymässä. Alueella ei ole juuri kesämökkejä, jotka lomalaiset olisivat rakennuttaneet varta vasten lomakäyttöä varten. Kesämökkiläisiksi itseään kutsuvat lomailevat autioiksi jääneillä pientiloilla (Kuva 51). He ovat pääasiassa kylästä pois muuttaneita tai heidän jälkeläisiään, joilla on alueelle vahvat sukulaissiteet. Näitä autioituneilla pientiloilla lomailevia suurempi ryhmä ovat kuitenkin tilapäisemmät pistäytyjät, joilla ei ole alueella omaa loma-asuntoa. Heihin kuuluvat Hiidenportin kansallispuistossa retkeilevät, Peurajärven retkeilykalastusalueella majoittuvat, Murtovaaran talomuseossa kävijät, valtionmailla metsästävät, alueella sienä ja marjoja poimivat sekä järvillä kalastavat (Rannikko 2008).

⁸ Aihetta on tarkasteltu lähemmin julkaisussa: Rannikko, Pertti (2014). Maaseudun näkymätön väestö. Maaseudun Uusi Aika 2(22), 34–42.

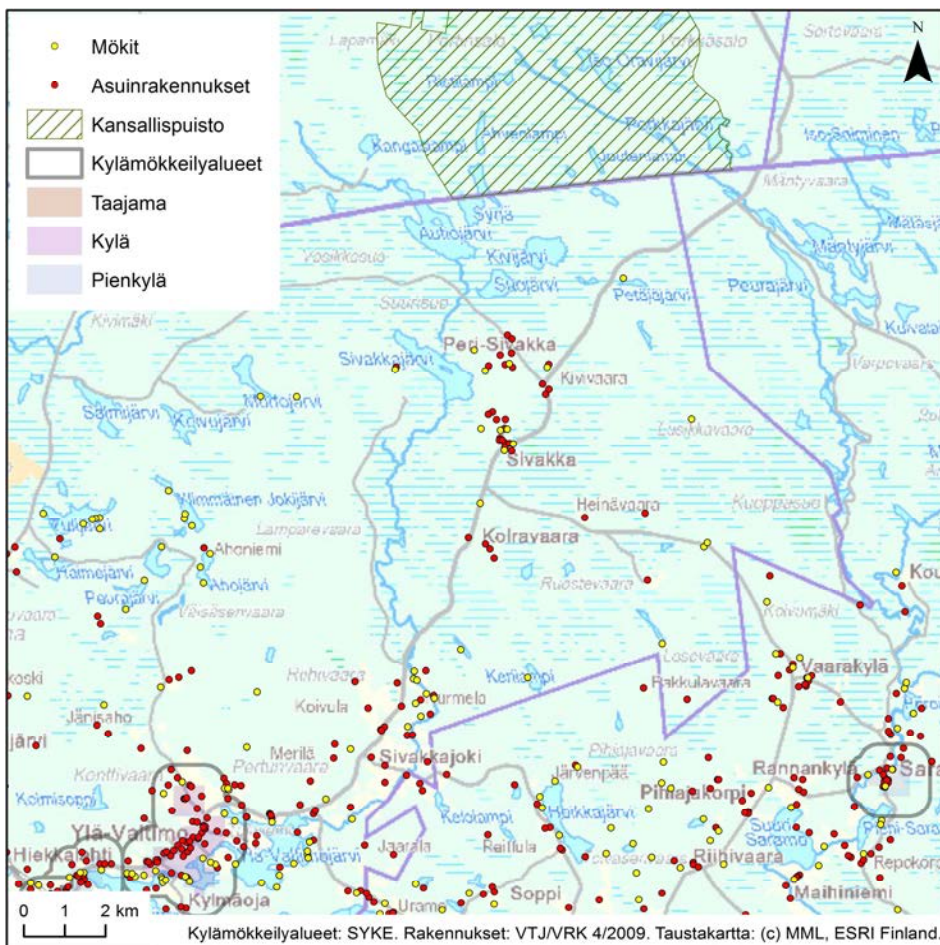
*Kuva 51: Sivakan talot sijaitsevat metsän keskelle raivattujen pienten peltotilkku-
jen äärellä. Kuvan ottamisen jälkeen nämäkin pellot ovat metsittyneet ja talon
ostaneet tukikohdakseen metsästyksen harrastajat (Kuva: Jukka Jänis 1983)*

Sivakka sijaitsee Karjalan ja Kainuun rajalla, Valtimon kunnassa. Kylä eli ja kehittyi vuosikymmeniä metsätöiden varassa, mutta metsätöiden loppumisen seurauksena alueen väkiluku on romahtanut vuoden 1960 noin 400 asukkaasta kolmeenkymmeneen. Olemme tutkineet Joensuun yliopistossa Sivakkaa toisen Valtimolla sijaitsevan kylän, Rasimäen, ohella yli 30 vuotta. Kesällä 2003 kiersivät Joensuun yliopiston opiskelijat Marjaana Väisänen ja Matleena Pekkanen heinäkuun ajan polkupyörällä ja autolla kylä etsien kesämökkiläisiä haastateltaviksi. Heidän keräämiensä tietojen mukaan Sivakassa, alueella, joka käsitti Peri-Sivakan ja Sivakan lisäksi Koiravaaran ja Tikun, oli yhteensä 39 asuinrakennusta. Niistä 14 oli vakituisesti asuttuja. Pelkästään lomalaisten käytössä rakennuksista oli 21 ja täysin tyhjillään oli neljä (Väisänen 2008). Alue on hie-
man suppeampia kuin kuvan 52 ja taulukon 13 käsittämä alue. Vertailu kertoo kuitenkin, että rekisteriluvuissa on selvä virhe: enemmistö tyhjiksi asuinrakennuksiksi luokitelluista taloista on todellisuudessa mökkeilykäytössä. Virhe lie-
nee systemaattinen ja vaikuttanut myös siihen, ettei autoiksi jääneissä kotita-

loissaan lomaileviin ole mökki- ja lomailututkimuksissa kiinnitetty viime aikoi-
na juurikaan huomiota. Myös uusien mökkien määrä on rekisteritiedossa liian
suuri (vrt. Väisänen 2008).

Taulukko 13: Sivakan alueen tunnuslukuja

Sivakka	2000	2007
Vakituiset asukkaat	41	25
Asutut rakennukset	18	13
Tyhjät asuinrakennukset	15	20
Kaikki mökit yhteensä:	17	18
Mökit (uudisrakentaminen)	12	12
Mökit (vanhat asuinrakennukset)	5	6

Kuva 52: Sivakan asutusrakenne

Entisten pientilojen käytön ohella Sivakan loma-asutukselle on luonteenomaista se, että järvien rannoilla ei ole kesämökkejä. Tämä johtuu paitsi rantojen suoperäisyydestä myös maanomistusoloista. Melkein kaikki vesistöjen rannat omistaa valtio. Metsähallituksen rantatonttien myyntihanke ei ole vielä ulottunut Valtimolle saakka.

Valtion suuri maanomistusosuus selittää myös Hiidenportin kansallispuiston ja Peurajärven retkeilykalastusalueen perustamisen Sivakan ympäristöön. Valtion maita oli helpompi saada suojelukäyttöön kuin yksityismaita ja yhtiöiden maita. Suojelu- ja retkeilyalueiden virkistys- ja matkailukäyttö on voimakkaasti lisääntynyt. Metsähallitus on rakennuttanut Peurajärven retkeilyalueelle polkureitistön laavuineen ja puuseeneineen, asuntovaunu- ja telttailupaikkoja sekä 1990-luvulla vielä kuusi hirsimökkiä kalastajien ja metsästäjien vuokrattavaksi (mökkit näkyvät oheisen kartan oikeassa laidassa, Kuva 52). Luonnossa liikkuminen ei kuulu kaupunkilaistuneiden suomalaisten normaaliin arkeen, joten vaatimukset liikkumisympäristöjä kohtaan ovat kasvaneet. Kansallispuistot ja retkeilyalueet ovat takuu luonnon vetovoimaisuudesta, turvallisista reiteistä ja palvelurakenteista.

Sivakan väestön väheneminen ja ikääntyminen ovat supistaneet metsien, soiden ja järvien paikallista hyötykäyttöä, ja tilalle on tullut luonnon turistin käyttö. Tällä hetkellä ei alueen vahvin yhteisö muodostu ympärivuotisesta asukkaasta, vaan Petäjätjärven kämppää tukikohtanaan pitävistä kuopiolaisista metsästäjistä (Rannikko 2008). Kuopiolaisten metsästysseura osti kämpän 1990-luvulla Metsähallitukselta, joka oli rakentanut sen 1950-luvulla metsätyömiesten tilapäiseksi asuinpaikaksi. Samoihin metsiin sieltä edelleenkin mennään kuin aikaisemmin, mutta nyt ei enää töihin vaan viettämään vapaa-aikaa. Metsästysseuran 30 jäsentä perheineen onkin se ryhmä, joka aktiivisimmin liikkuu Sivakan metsissä ja järvillä. Toinen aktiivinen metsästysseura alueella on sivakka-laisten metsätyömiesten ja pienviljelijöiden 1960-luvulla perustama Sivakan Erä-Veikot, jonka jäsenistä nykyään lähes kaikki asuvat muualla kuin kylässä. Vastaavalla tavalla myös kalastus ja marjastus ovat alueella vuosikymmenten varrella muuttuneet paikallisten kotitarvekäytöstä ulkopuolisten virkistäytymiseksi.

Sivakalla näyttää olevan takanaan paikallinen menneisyys, sillä siitä on tullut luonnon virkistyskäyttöön nojaava pistäytymiskylä. Tämän transformaatioprosessin aikana on kylän käsite ehtinyt jo muuttua. Sivakka ei ole enää kyläyhteisö vaan se muodostuu eriaikaisten polkujen kohtauspaikoista, joissa eri asioilla liikkuvien ja toisistaan tietämättömien ihmisten jäljet menevät ristiin. Nykyistä Sivakkaa ympäristöineen voi ehkä luonnehtia käsitteellä moderni erämaa, sillä sen löytää retkeilyreiteiltä, pitkospuilta, laavuilta, järviltä, metsästäjien kodasta ja talomuseosta. Kuntarajoilla ei ole enää merkitystä Sivakan määrittelyssä, sillä toiminnallinen alue levittäytyy laajana metsä- ja erämaa-alueena myös naapurikuntien puolelle.

Kylämökkeilyn merkitys ja vaikutukset

KATI PITKÄNEN, MERVJ. HILTUNEN, MIA VEPSÄLÄINEN JA ANTTI REHUNEN

Tässä tutkimuksessa on pyritty luomaan yleiskuva kylämökkeilyilmiöstä, ilmiön laajuudesta, alueellisista eroista ja kehityssuunnista. Tutkimus osoittaa, että mökkeily kylissä, taajamissa sekä niiden lähivyöhykkeellä on Suomessa merkittävä ilmiö ja poikkeaa perinteistä vapaa-ajan asumisesta. Tässä luvussa nivotaan yhteen raportin eri osioiden keskeisiä johtopäätöksiä. Tuloksiin nojaten pohditaan kylämökkeilyn kehitysmahdollisuuksia ja potentiaalia sekä ilmiön ekososiaalisia vaikutuksia muun muassa yhdyskuntarakenteen ja -suunnittelun, maaseudun kehittämisen sekä vapaa-ajan asumisen trendien ja tulevaisuuden näkökulmista. Johtopäätösten lopuksi nostetaan esille tutkimusaineistoon liittyviä ongelmia ja tutkimuksen aikana heränneitä jatkotutkimustarpeita.

KYLÄMÖKKEILY POIKKEAA MUUSTA MÖKKEILYSTÄ

Suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa vapaa-ajan asuminen mielletään ensisijaisesti haja-asutusalueiden ilmiöksi. Kun puhutaan mökkeilystä, mieleen nousee ensimmäisenä kuva omarantaisesta mökistä, joka sijaitsee rauhallisella paikalla, kaukana muusta asutuksesta, metsäisen mökkitiien päässä. Tämä perinteinen mielikuva mökkeilystä heijastuu myös alueiden ja maaseudun kehittämiseen liittyvään poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon, jossa vapaa-ajan asumista pidetään usein lähtökohdiltaan harvaan asutun maaseudun ja haja-asutusalueiden ilmiönä. Myös vapaa-ajan asumisen tutkimuksessa mielenkiinto on pääasiassa kohdistunut haja-asutusalueilla ja rannoilla sijaitseviin kesämökkeihin.

Tässä tutkimuksessa on nostettu esiin vapaa-ajan asuminen kylissä ja taajamissa, jota voidaan perustellusti pitää Suomessa varsin laajana ja useimpia maaseutualueita sekä kaupunkiseutuja koskettavana ilmiönä. Reilu neljännes (27 %) vapaa-ajan asunnoista sijaitsee kylissä, taajamissa tai kaupungeissa sekä niiden lähialueilla. Vaikka vapaa-ajan asukkaan näkökulmasta voi toisinaan olla mahdollonta vetää rajaa kylä- ja muun mökkeilyn välille, poikkeaa kylämökkeily muusta mökkeilystä merkittävästi, kun ilmiötä tarkastellaan paikkatietoaineis-

toihin perustuen alueellisella tasolla. Kylissä ja taajamissa sijaitsevat mökit poikkeavat muista mökeistä paitsi sijaintinsa myös esimerkiksi kiinteistöjen ominaisuuksien, mökkimatkojen ja palvelujen saavutettavuuden suhteen.

Kylämökkien alueellinen jakautuminen painottuu luonnollisesti niihin osiin maata, joissa taajama- ja kyläalueita on tiheimmässä. Salpausselkä toimii tässä suhteessa eräänlaisena vedenjakajana. Suurimmat kylämökkeilyn keskittymät jäävät Salpausselkien eteläpuolelle, erityisesti Pirkanmaalle, Varsinais-Suomeen ja Uudellemaalle, kun taas muiden mökkien suurimmat keskittymät sijaitsevat Salpausselkien pohjoispuolella. Kylämökkeily onkin muuta mökkeilyä harvemmin rantamökkeilyä ja kuivanmaan mökkien osuus kylämökeistä on muuta mökkeilyä korkeampi. Kylämökkien osuus kaikista mökeistä on pienin Etelä-Savossa, joka on maamme suosituin rantamökkeilyn maakunta.

Paitsi sijainnilisesti, kylämökkeily poikkeaa muusta mökkeilystä jossain määrin myös mökkikiinteistöjen ja mökinomistajien ominaisuuksien perusteella. Kylämökit ovat muita mökkejä useammin alkuperäiseltä käyttötarkoitukseltaan vakituisia asuinrakennuksia. Osittain tämän vuoksi kylämökkien keski-ikä on Lappia lukuun ottamatta yleensä muita mökkejä korkeampi. Lisäksi tonttikoko on kylämökeissä muita mökkejä pienempi niin, että mitä suuremmasta kylästä tai taajamasta on kyse, sitä pienempi on mökin tontin koko. Näin ollen kylämökkeily vie vähemmän luontoalueita ja sulkee vähemmän rantaviivaa kuin maaseudun muu mökkeily.

Mökinomistajatietoja tarkasteltaessa kylämökkeily poikkeaa muusta mökkeilystä etenkin vakituisen asunnon sijainnin ja mökkimatkan pituuden suhteen. Kylämökkeily on muuta mökkeilyä useammin lähiseutumökkeilyä, huomattava osa, noin 14 prosenttia kylämökin omistajista asuu alle kahden kilometrin säteellä mökistään ja noin 39 prosenttia alle 20 km säteellä. Kylämökkeilyä leimaakin erityisesti hyvä saavutettavuus. Lyhyen mökkimatkan ohella kylämökit sijaitsevat muita mökkejä useammin yleisten teiden ja julkisten liikenneyhteyksien äärellä. Lisäksi kylämökkien etäisyys kauppapalveluihin on muita mökkejä pienempi ja usein myös kunnallistekniikka, kuten vesihuolto, on helpompi järjestää kylämökille.

VETOVOIMAISET KYLÄMÖKKEILYALUEET

Edellä kuvatut piirteet kertovat kylämökkeilyn yleisen kuvan. Alueellinen ja pienipiirteinen vaihtelu on kuitenkin kylämökkeilylle tunnusomaista. Tämä käy ilmi tutkimuksen vetovoimaisia kylämökkeilyalueita koskevasta tarkastelusta. Kylämökkeilyalueiden vetovoimaisuudesta kertovat korkea mökkien määrä ja tiheys, mökkimäärän kasvu sekä mökkien suuri määrä suhteessa vakituisen asuntokantaan. Vetovoimaisuudesta kertoviin maisemallisiin tekijöihin vaikuttaa erityisesti vesistöjen läheisyys. Rakennus- ja kylämökkitiheyden yhteys ker-

too siitä, että samat alueet ovat vetovoimaisia sekä vakituisen asumisen että kylämökkeilyn suhteen. Lisäksi kaavoitetuilla alueilla mökkien määrä ja tiheys ovat kaavoittamattomia alueita suurempia. Mökkien määrä on kasvanut etenkin sellaisilla alueilla, joilla mökkejä on jo entuudestaan runsaasti suhteessa asuttuihin taloihin. Suurelta osin tämä selittyy matkailukeskusmökkien rakentamisella. Kylämökkeilyn vetovoimaisuuteen vaikuttavat myös hyvä saavutettavuus ja asutuskeskusten läheisyys.

Aluekohtaisessa tarkastelussa havaittiin, että useimmiten alueen suosiolle ei löydy pelkästään yhtä selittävää tekijää, vaan usein vetovoimaisuudessa on kyse monen tekijän summasta. Kylämökkeilyalueet voidaan kuitenkin karkeasti jaotella vetovoimaisuuden suhteen neljään eri aluetyyppiin. Kylämökkeily suuntautuu erityisesti mukavuusmaisema-alueille, kaupunkien lähialueille, mökkeilyä varten suunnitelluille alueille ja matkailukeskuksiin.

Vetovoimaisia kylämökkeilyalueita leimaa voimakkaasti sijoittuminen erilaisiin kauneus- ja viihtyvyyssarvoja omaaviin *mukavuusmaisemiin*. Kylämökkit, samoin kuin muut vapaa-ajan asunnot keskittyvät vesistöjen äärelle aina, kun se vain on mahdollista. Kylämökkeilyn mukavuusmaisemaa leimaa luonnonmaiseman ohella myös kulttuuriympäristö. Kylämiljöö lienee vetovoimaisinta vapaa-ajan asumisen ympäristönä silloin, kun sekä rakennettu kulttuuriympäristö että luonnonympäristö ovat vetovoimaisia ja viihtyisiä.

Kylämökkien alueellinen jakautuminen painottuu luonnollisesti niihin osiin maata, joissa taajama- ja kyläalueita on tiheimmässä ja suuntautuu eritoten *kaupunkien lähialueille*. Kylämökkeilyn suhteen aineistosta nousevat esiin kaupunkien läheiset ranta-alueet tihentymänä, joihin on muodostunut vapaa-ajan asutusta, usein pysyvän asutuksen lomaan.

Varta vasten *mökkeilyyn suunniteltuja alueita*, kuten lomakylä ja mökkikylä ryhdyttiin rakentamaan erityisesti toisen maailmansodan jälkeen ja kiinnostus vapaa-ajan asumiseen mökkikylissä on jälleen kasvussa. Tästä kertovat eri puolille maata nousevat valmiit kakkosasunnot, modernit mummonmökkikylät ja monipuolisiin palvelu- ja harrastusmahdollisuuksiin perustuvat ympärivuotiset mökkikylät. Suosiotaan kasvattavat myös osaomistukseen perustuvat mökit ja mahdollisuus (osa)omistaa useita mökkejä erilaisissa vapaa-ajan asumisen ympäristöissä.

Usein matkailukeskuksissa sijaitsevat mökit itsessään tai yhdessä muun yhdyskuntarakenteen kanssa muodostavat tiiviitä kylämäisiä tihentymiä. *Matkailukeskusmökkeilyä* voidaankin pitää omana kylämökkeilyn muotonaan, joka poikkeaa monin tavoin muusta mökkeilystä.

MAASEUDUN VAPAA-AJAN ASUMISEN MUUTOSDYNAMIIKKA JA VAPAA-AJAN ASUMISEN MERKITYS

Maaseudun vapaa-ajan asumiseen käytetty rakennuskanta voi lisääntyä uusien mökkien rakentamisen, vakituudesta asuinkäytöstä muuntamisen ja vakituisten asuntojen tyhjiksi jäämisen myötä. Vastaavasti vapaa-ajan asuinkäytössä olevat rakennukset voivat vähentyä, kun mökkejä muunnetaan vakituiseen asuinkäyttöön tai kun ne jäävät autoiksi tai niitä puretaan. Yksittäisen rakennuksen elinkaari voi sisältää useampiakin näistä vaiheista ja käyttötarkoituksista. Mökkikannan muutokset kytkeytyvät maaseudun yhdyskuntarakenteeseen erityisesti käyttötarkoituksimuutosten kautta, kun taas uudisrakentaminen voi suuntautua myös erilleen muusta yhdyskuntarakenteesta.

Suurin merkitys mökkeilyllä on *vetovoimaisilla alueilla*, joissa mökkien määrä suhteessa vakituiseen asutukseen on suurin. Toisaalta erittäin vetovoimaisilla alueilla vakituisen asutuksen määrä saattaa olla niin vähäinen, että aluetta voidaan pitää kylämökkeilyalueen sijasta omana mökkitihentymänään. Potentiaalisesti elävöittävin vaikutus mökkeilyllä on vetovoimaisilla *vähenevän ja ikääntyvän väestön kylämökkeilyalueilla*, joilla vakituisen asutuksen asema on merkittävä. Näillä alueilla mökkiasutus paikkaa väestön vähenemistä esimerkiksi palveluiden käytössä ja ylläpitää rakennuskannan kysyntää. Toisen suuntaista muutosta tapahtuu sen sijaan *kaupunkiseutujen läheisillä alueilla*, joilla mökkien määrä vähenee vakituisen asutuksen levittäytyessä alueelle. Näillä alueilla mökkejä saatetaan muuttaa vakituiseen asuinkäyttöön. Tyhjenevä asuntokanta leimaa erityisesti *autioituvan maaseudun kylämökkeilyalueita*. Näillä alueilla vakituinen asuntokanta tyhjenee, ja mökkien määrä pysyy suunnilleen ennallaan, kun alueella ei ole erityisiä vetovoimatekijöitä, jotka houkuttelisivat mökinrakentajia. Osaa tyhjenneistä rakennuksista käytetään todennäköisesti lomakäytössä, mutta vetovoimatekijöiden puuttuessa käyttö ei ole yhtä intensiivistä kuin vetovoimaisemmillä alueilla.

Koko Suomen mökkikannan muutos 2000-luvulla liittyy voimakkaasti kylämökkeilyilmiöön. Mökkien määrä on 2000-luvulla lisääntynyt erityisesti vetovoimaisilla kylämökkeilyalueilla. Mökkikanta on myös vähentynyt eniten kylämökkeilyalueiksi luokituvilla alueilla, kun vakituinen asutus on korvannut vapaa-ajan asuntoja. Myös tyhjen asuntojen problematiikka koskettaa erityisesti kylämökkeilyalueita. Liki puolet tyhjästä asuinrakennuksista sijaitsee kylämökkeilyalueilla ja tyhjen asuinrakennusten määrän kasvu on näillä alueilla 2000-luvulla ollut huomattavasti mökkien määrän kasvua nopeampaa.

KYLÄMÖKKEILYN YMPÄRISTÖ- JA YHTEISÖVAIKUTUKSIA

Pohdittaessa kylämökkeilyn ympäristöllisiä ja yhteisöllisiä (ekososiaalisia, ks myös Hiltunen ym. 2013) vaikutuksia, sen keskeisenä etuna voidaan nähdä mahdollisuus kylien ja taajamien olemassa olevan rakennuskannan uusiokäyttöön vapaa-ajan asumisessa. Ympäristön kannalta tämä johtaisi toivottavaan tiiviimpään yhdyskuntarakenteeseen, uudisrakentamisen tarpeen vähenemiseen ja rantojen säästymiseen rakentamiselta. Vaikka tutkimuksessa esille nostetut kylämökkeilyn yleiset piirteet tekevät siitä monilla tavoin muuta mökkeilyä vähemmän hajauttavaa, voidaan kylämökkeilyn yhdyskuntarakennetta eheyttävät vaikutukset kuitenkin myös kyseenalaistaa.

Tutkimuksesta käy ilmi, että kylämökkeily ei automaattisesti tarkoita kivanmaan mökkeilyä ja rakennuskannan uusiokäyttöä. Osa kylämökeistä on perinteisiä rantamökkejä, jotka sijaitsevat erillään varsinaisesta kylä rakenteesta tai kyläalueiden reunoilla. Erityisesti vetovoimaisimmilla kylämökkeilyalueilla mökkiasutus muodostaa pikemminkin oman mökkitihentymänsä. Matkailukeskuksissa on jopa havaittavissa vakituisen asutuksen siirtymistä niiden yhteyteen, mikä puolestaan voi aiheuttaa väestön vähenemistä olemassa olevissa alueen yhdyskunnissa. Lisäksi erityisesti mökkeily kaupunkien lähialueella pikemminkin hajauttaa kaupunkiasutusta ja sen aiheuttamia ympäristövaikutuksia, kun ihmiset oleskelevat mökeillään yhä pidempiä aikoja ympäri vuoden ja tekevät mökiltä käsin pitempiä työ- ja asiointimatkoja kuin vakituksessa asuinpaikassaan. Vapaa-ajan asunnon hankinta kaupungin lähistöltä voi myös johtaa muuttamiseen mökille pysyvästi, mikä hajauttaa kaupunkirakennetta.

Eheyttävin vaikutus kylämökkeilyllä on alueilla, joilla mökit sijaitsevat muun yhdyskuntarakenteen lomassa. Mökkirakentaminen on Suomessa kuitenkin voimakkaasti suuntautunut rannoille, kun taas kyläasutus on usein rakentunut liikenneyhteyksien äärelle tai peltoalueiden lomaan. Tämän tutkimuksen perusteella myöskään kylämökkeilyssä ei ole nähtävissä mitään rantojen läheisyyteen verrattavaa vetovoimatekijää. Monella kyläalueella kulttuuriympäristön veto voima verrattuna vesistöihin on toistaiseksi ollut vähäisempää, mutta rantojen täytyessä kulttuuriympäristöä voitaneen kuitenkin pitää yhtenä tulevaisuuden mahdollisuutena, kun vapaa-ajan asumista halutaan kehittää.

Kylämökkeilyn eheyttävä vaikutus liittyy myös voimakkaasti asuntovauraman ja erityisesti tyhjenevän rakennuskannan uusiokäyttöön. Monilla Suomen maaseutu- ja kyläalueilla on väestön ikääntymisen seurauksena odotettavissa merkittävää asuinrakennuskannan tyhjenemistä. Perikuntien käsiin jäävistä asuinrakennuksista osa voi päätyä vapaa-ajan asumisen käyttöön. Monet tyhjäksi rekisteröidyt asunnot ovatkin jo tällä hetkellä todellisuudessa vapaa-ajan asuinkäytössä ja kylämökkeilyalueilla vakituisten asuinrakennusten muuntaminen mökkikäyttöön on hieman muuta mökkeilyä yleisempää.

Yhdyskuntarakenteen eheyttämiseen liittyvien vaikutusten ohella kylämökkeilyllä voidaan nähdä olevan myös muita positiivisia vaikutuksia. Mökkien sijoittuminen kyliin lisää esimerkiksi mahdollisuuksia käyttää vielä olemassa olevia julkisen liikenteen yhteyksiä, joka puolestaan voi osaltaan edesauttaa yhteyksien säilymistä ja on yksityisautoilua ympäristöystävällisempää.

Paikallisen rakennuskulttuurin ylläpito ja autioituvan rakennuskannan uusiokäyttö voidaan nähdä myös yhteisöllisyyttä ylläpitävinä. Mökkiläisten oleskelu ”keskellä kyläyhteisöä” voi edesauttaa ja rohkaista osallistumista ja tuoda näin uutta osaamista maaseutuyhteisöjen käyttöön (esim. Rinne ym. 2014). Kylämökkeilijät hyödyntävät todennäköisesti muita vapaa-ajan asukkaita enemmän paikallisia palveluita, koska asuvat niiden äärellä. Heidän voikin katsoa tukevan sekä yritysten että julkisten palveluiden säilymistä alueella. Toisaalta käytön kausiluonteisuus voi aiheuttaa ongelmia palveluiden ympärivuotiselle säilymiselle. Joka tapauksessa mökkiläiset lisäävät alueen elinvoimaisuutta ja monipuolistavat sen sosiaalista rakennetta, joskin heidän paikallisista asukkaista poikkeavat elämäntapansa ja asenteensa voivat myös herättää ristiriitoja eri toimijoiden kesken (esim. Pitkänen ym. 2014). Erityisen suosituiksi mökkeilyalueiksi muodostuvissa kylissä ongelmaksi voi nousta vakituisen asumisen syrjäytyminen ja rakennusten jääminen autioiksi lomakausien ulkopuolella.

Keskeisiksi kysymyksiksi kylämökkeilyn suhteen nousevat sen todellinen potentiaali ja alueellinen jakautuminen. Kaiken kaikkiaan kylämökkeilyn kysyntä näyttäisi suurelta osin suuntautuvan matkailukeskusten ja kaupunkiseutujen lähistön kaltaisille alueille ja hyvin varusteltuihin rakennuksiin, mikä edellyttää paljolti uudis- ja korjausrakentamista. Vanhoja asuinrakennuksia vapautuu puolestaan käytettäväksi vapaa-ajan asumisessa väestöään menettävillä alueilla, jotka kaipaisivat elävöittämistä, mutta jotka eivät kaikki ole vetovoimaisimpia kylämökkeilyalueita. Vapaa-ajan asumisen merkitys erityisesti kaupunkien lähi-alueilla ja syrjäisemmällä maaseudulla on siis hyvin erilaista ja kylämökkeilyn mahdollisten elävöittävien vs. syrjäyttävien ja eheyttävien vs. hajauttavien vaikutusten arviointi edellyttää ilmiön erilaisten muotojen ja erityyppisten kylämökkeilyalueiden tunnistamista.

KYLÄMÖKKEILY MAASEUTUALUEIDEN SUUNNITTELUSSA JA KEHITTÄMISESSÄ

Tutkimuksessa havaittiin, että vapaa-ajan asuminen muodostaa vakituisen asutuksen lomaan omia kylämäisiä tihentymiään tai laajentaa kyläalueita toiminnallisesti. Joillain alueilla vapaa-ajan asuntojen määrä on myös vakituista asutusta suurempi. Jos vapaa-ajan asutus huomioitaisiin esimerkiksi kylä- ja taajamarajauksissa, jotka nykyisin perustuvat yksinomaan vakituiseseen asutukseen, tulisi kyläalueista huomattavasti nykyistä laajempia. Vapaa-ajan asukkaat ovat

näin ollen eräänlaista maaseudun näkymätöntä väestöä (esim. Pitkänen ym. 2015; Pitkänen & Tuulentie 2014; Rannikko 2014; Müller ym. 2011). Tässä tutkimuksessa on pyritty tuomaan näkyväksi erityisesti maaseudun kyliin ja taajamiin sijoittuvaa vapaa-ajan asumista, mutta myös laajemmalle koko vapaa-ajan asumisen kirjoa käsittelevälle tarkastelulle olisi tarvetta.

Toisaalta tutkimus tuo monella tapaa esille tällaisten laajojen aineistojen ongelmallisuuden yksilöiden asuin- ja elämänvalintojen tarkastelussa. Aiemmissä tutkimuksissa on esitetty, että vapaa-ajan asumisen merkitys ihmisten elämässä saattaa olla jopa vakituista asuinpaikkaa suurempi (esim. Matarrita-Cascante 2011; Pitkänen 2011; Pitkänen 2008; Stedman 2006, Kaltenborn 1998) Liikkuvuuden ja työelämän joustavuuden lisääntymisen myötä, monet suomalaiset elävät itse asiassa monipaikkaista elämäntapaa, jossa useammat merkitykselliset paikat ja niiden välillä tapahtuva liikkuminen muodostavat yksilön arkisen elämänpiirin. Rekisteri- ja tilastoaineistoissa tällaiset elämäntavalliset valinnat eivät kuitenkaan näy, vaan yksilöt ovat sidottuja virallisesti asumaan vain yhdessä paikassa Adamiak ym. 2015; Pitkänen ym. 2015; Pitkänen 2013).

Valtakunnallisten tarkastelujen ohella vapaa-ajan asumisen merkityksen ymmärtäminen vaatiikin alueellisia tarkasteluja, joissa päästään kiinni pienipiirteisempään tietoon ja ilmiön alueellisiin ja paikallisiin eroihin. Rakennustiheyteen ja asukasmäärään perustuvan rajauksen lisäksi voi olla tarvetta tarkastella kylämökkeilyä toiminnalliselta kannalta. Tämä edellyttää usein paikallista näkökulmaa. Kylän toiminnallista piiriä pystytään parhaiten arvioimaan kylästä itsestään käsin. Paikallisella, kylien ja pienten taajamien tasolla kylämökkeilyn näkeminen aktiivisena osana aluetta voi tukea alueen kehittämistä (Pyy 2014). Mökkeilijät tarvitaan mukaan miettimään yhteisiä tavoitteita ja paikallisia arvoja, osallistumaan yhdistyksiin ja järjestämään paikallista ympäristönhoitoa (Rinne ym. 2014; 2015). Huolenpito mökkiympäristön paikoista, reiteistä ja maisemista on osaltaan myös mökkeilyn vetovoimatekijä. Laajemmassa alueellisessa viitekehelyksessä toiminnallisten alueiden tarkastelussa keskiöön nousevat liikkuminen ja saavutettavuus, joista tarvitaan lisätietoja.

Rekisteripohjaiset aineistot eivät myöskään pysty huomioimaan vapaa-ajan asumisen ja asuntojen suurta kirjoa (ks. myös Adamiak ym. 2015). Tutkimuksesta käy ilmi, että esimerkiksi rivi- ja kerrostalomökkeilyn yleisyyttä on mahdollista selvittää valtakunnallisten aineistojen pohjalta. Tätä ilmiötä voidaan pitää merkittävänä etenkin suhteessa kylämökkeilyyn ja kylämökkeilyn todellinen volyyymi lieneekin tässä raportissa esitettyjä lukuja huomattavasti suurempi. Lisäksi merkittävä aineiston puutteellisuuteen liittyvä tekijä ovat tyhjät asuinrakennukset, joista monet ovat todellisuudessa vapaa-ajan asuinkäytössä. Näin ollen vapaa-ajan asuinkäytössä olevia rakennuksia lienee todellisuudessa paljon valtakunnallisia tilastotietoja enemmän (Sikiö ym. 2014). Tämän tutkimuksen mukaan maassamme oli vuonna 2007 noin 160 000 tyhjää asuinrakennusta. Kylämökkeilyalueilla tyhjien asuinrakennusten määrä on 2000-luvulla lisääntynyt

nopeammin kuin vapaa-ajan asuntojen. Maaseudun väestön ikääntyessä tyhjen talojen määrä kasvaa entisestään. Ilmiö on merkittävä etenkin suurten kaupunkiseutujen ulkopuolella pienissä taajamissa ja kirkonkylissä. Näiden alueiden tulevaisuus kytkeytyykin osaltaan kysymyksen siitä, millainen on alueen veto-voima vapaa-ajan asumisen ympärillä.

Kylämökkeily ei toisaalta kuulu vain asumisen ja asuinrakennusten saralle, vaan se liittyy myös matkailuun ja majoituspalveluihin. Esimerkiksi matkailukeskusmökkeilyssä mökkeilyn ja matkailun rajapinta on hämärtynyt. Varsinkin suunnitelluilla mökkialueilla mökkeilyä voidaan ajatella majoituspalveluna, jonka järjestämiseen kunta osallistuu muun muassa kaavoittamalla. Yhteiskunnan normiohjaus ja alueelliset kehittämistoimet eivät kuitenkaan ole täysin tunnistaneet vapaa-ajan asumisen roolia ja erilaisia muotoja.

Kaiken kaikkiaan vapaa-ajan asumisen kehittämiseen tarvitaan enemmän strategista näkemystä, uusia lähestymistapoja ja alueellista suunnitelmallisuutta. Kylämökkeilyn tarkastelu tuo lisätietoa taajamien ja kylien tulevan kehityksen ennakkointiin ja auttaa tunnistamaan alueellisia eroja. Maaseutu muuttuu ja muutokset ovat eri alueiden välillä varsin erilaisia. Suurten kaupunkiseutujen lähialueilla haasteet ovat hyvin erilaisia kuin harvaan asutulla maaseudulla. Tämän vuoksi myös suunnittelun ja ohjauksen tarpeet kylämökkeilyalueilla vaihtelevat hyvin paljon sijainnin mukaan.

Lähteet

- Adamiak, C., Vepsäläinen, M., Strandell, A., Hiltunen, M. J., Pitkänen, K., Hall, C. M., Rinne, J., Hannonen, O., Paloniemi, R., & U. Åkerlund (2015). Vapaa-ajan asuminen Suomessa. Asukas- ja kuntakyselyn tuloksia vapaa-ajan asumisen nykytilasta ja kehittämistarpeista. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2015. Saatavana: www.syke.fi/julkaisut | helda.helsinki.fi/syke.
- Bonnet, F. (1997). Putikko, kulttuurimaisema kaavojen puristuksessa. Teoksessa Beuker, E. ym. (toim.). Punkaharju, palanen maat' isien. Punkaharjun luonnonsuojeluyhdistys ry, 61–71.
- Eriksen, T. H. (2003). Hetken tyrannia. Johnny Kniga Kustannus, Juva.
- Favorin, M. (1983). Mäntyharjun historia II. Mäntyharjun kunta, Mikkeli.
- Heiskanen, J. (2010). Puumalan rakennustarkastajan puhelinhaastattelu 4.2.2010.
- Hellman, H. (2006). Tunturipurojen raikausta. Helsingin Sanomat, kuukausiliite lokakuu, 74–80.
- Helminen, V. & M. Ristimäki (2008). Kyläasutuksen kehitys kaupunkiseuduilla ja maaseudulla. Suomen ympäristö 24/2008.
- Hiltunen, M. J. (2007). Environmental Impacts of Rural Second Home Tourism. Case Lake District in Finland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7(3), 243–265.
- Hiltunen, M. J., Pitkänen, K., Vepsäläinen, M. & C. M. Hall (2013). Second home tourism in Finland: current trends and eco-social impacts. Teoksessa Roca, Z. (toim.), *Second home tourism in Europe: lifestyle issues and policy responses*. Ashgate, Farnham.
- Hiltunen, M. J., Pitkänen, K., Vepsäläinen, M., Rehunen, A. ja P. Shemeikka (2014). Kylämökkeily-ympäristöt maaseutualueilla. *Maaseudun Uusi Aika* 22(3), 68–80
- Hippi, S. & E-M. Savola (toim. 2002). Tarvolan kyläsuunnitelma. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 70/2002. Saatavana: <http://www.lappajarvi.fi/kylat/tarvola/kylayhdistys/2002/index.htm>, luettu 27.5.2010.
- Häkkilä, H. & P. Kauppila (2009a). Matkailukeskusten määrittäminen paikkatietotekniikalla ja kehityksen seurantaan soveltuvat paikkatietoaineistot: esimerkkeinä Hiekasärkät, Ruka, Syöte ja Levi. Pohjois-Pohjanmaan liitto, julkaisu B: 56. 25 s.
- Häkkilä, H. & P. Kauppila (2009b). Rukan ja Vuokatin matkailukeskusten sosioekonomiset piirteet paikkatietonäkökulmasta. Oulun yliopisto, Lönnrot-instituutin julkaisuja n:o 13. 53 s.
- Itä-Savo 20.10.2008. Suutarniemen ja Mutalahden kaavaluonnos valmis. <http://www.ita-savo.fi/Uutiset/8544992.html>.
- Jaakkola, A. (2006). Sukulan kylä Talpianjärven rannalla. Omakustanne.
- Jänkäsalon (2010). <http://www.ekarjala.fi/kylat/jankasalo/>, luettu 18.5.2010.
- Kaltenborn, B. P. (1998). The alternate home: Motives of recreation home use. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 52(3), 121–134.

- Kasurinen, S. (2010). "Tämä on meille unelmien täyttymys"/Kemijärven kakkosasunnot menevät edelleen kaupaksi kuin kuumille kiville/"Tyhjät asunnot kohta myyty, talous korjaantumassa". Koillis-Lappi 4.3.2010.
- Kauppila, P. (1995). Matkailukeskuksen elinkaari – esimerkkinä Kuusamon Ruka. *Nordia Geographical Publications* 24(1), 1–130.
- Kauppila, P. (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33(1), 1–260.
- Kauppila, P. (2006). Matkailukeskukset, vapaa-ajanrakennukset ja kehitysprosessi: tarkastelussa Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämisspalvelut, tutkimuksia* 1/2006, 69–109.
- Kauppila, P. (2007). Tilastokeskuksen kesämökkitilasto: matkailukeskusnäkökulma. *Matkailututkimus* 3(1), 94–108.
- Kauppila, P. (2008a). Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten monet toiminnot: asukkaiden ja työllisten näkökulma. *Terra* 120(1), 22–29.
- Kauppila, P. (2008b). Missä asuvat Levin ja Rukan mökkirakennusten omistajat? Maantieteellisestä jakautumisesta etäisyyksille. *Matkailututkimus* 4(2), 25–48.
- Kauppila, P. (2009a). The development process of Ruka tourist resort, Finland. Teoksessa Hall, C. M., Müller, D. K. & J. Saarinen (toim.): *Nordic tourism. Issues and cases*, 226–229. Channel View Publications, Clevedon.
- Kauppila, P. (2009b). Perifeeristen matkailukeskusten vapaa-ajanasunnot: pohjoismainen näkökulma. *Alue ja Ympäristö* 38(1), 41–48.
- Kauppila, P. (2009c). Resorts' second home tourism and regional development: a viewpoint of a Northern periphery. *Nordia Geographical Publications* 38(5), 3–12.
- Kauppila, P. (2010). Resorts, second home owners and distance: a case study in northern Finland. *Fennia* 188(2), 163–178.
- Kemijärven kaupungin ja Pelkosenniemen kunnan kuntajakoselvitys (2008). Loppuraportti. Kuntajakoselvittäjä Pekka Myllyniemi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 21/2008, Helsinki.
- Kemijärvi (2010). Kemijärven kaupungin kotisivut. www.kemijarvi.fi, luettu 12.4.2010.
- Knuutila, S., Rannikko, P., Oksa, J., Hämynen, T., Itkonen, H., Kilpeläinen, H., Simula, M., Vakimo, S. & M. Väisänen (2008). Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia* 1167.
- Kopperoinen, Esteri. Haastattelu 4.6.2010.
- Koski, K. (2007). Vakituisten ranta-asutuksen kuntataloudelliset vaikutukset. *Suomen ympäristö* 38. Ympäristöministeriö. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=79171&lan=sv>, luettu 13.10.2009.
- Kukkia: <http://fi.wikipedia.org/wiki/Kukkia>, luettu 3.6.2010.
- Kunnat.net. (2010). Luopioisista Suomen luovim kunta (2005). http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;60;498;75030;82441;84140, luettu 7.6.2010.
- Lappajärvi (2010). Lappajärvi kouluttaa. Lappajärven kunnan internet-sivu: <http://www.lappajarvi.fi/koulut/index.htm>, luettu 27.5.2010.

- Laurila, L. & R. Kalliola (2008). Rakennetut meren rannat 2005. Ympäristöministeriön raportteja 3/2008. Alueidenkäytön osasto. Edita, Helsinki.
- Laurila, L. & R. Kalliola (2008). Rakennetut meren rannat 2005. Ympäristöministeriön raportteja 3. Ympäristöministeriö. 56 s.
- Leinamo K. & H. Katajamäki (2007). Maaseudun yrittäjyyden mahdollisuuksien tunnistaminen. Menetelmällinen kokeilu Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. Julkaisu 125. 77 s.
- Luopioinen: <http://fi.wikipedia.org/wiki/Luopioinen>, luettu 3.6.2010.
- Luopioisten Vastamäki, Pälkäne (2007). Vanhan mäkitupa-asutuksen inventointi. 27.12.2007. Arkkitehtuuritoimisto Pertti Toivari ja Uuden ajan mummonmökki Ay.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2007). Asuinmaaseutu 2007–2010. Maaseutuasumisen kehittämisohjelma. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2007. Saatavana: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/58/YTR_2_2007.pdf, luettu 22. 6.2009.
- Markkanen, K. (2009). Kylämökkeilyä apua rantojen suojeluun ja maaseudun elvytykseen. Helsingin Sanomat 11.7.2009, A6.
- Matarrita-Cascante, D., Stedman, R. & A.E Luloff (2010). Permanent and seasonal residents' community attachment in natural amenity-rich areas. *Environment and Behaviour* 42(2), 197–220.
- Museovirasto (2009). Putikon sahayhdyskunta. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1136, luettu 11.2.2010.
- Museovirasto (2010). Metakuvaus, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY). http://info.vyh.fi/atk/ohjeet/gris/meta/mk_ja_rak/kult_ympp/RKY_Metakuvaus.pdf, luettu 7.6.2010.
- Mustonen, T. (1998), Mäntyharjun kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö 191, Mikkeli.
- Müller, D. K., Marjavaara, R. & U. Nordin (2011). Fritidsboende – landbygdens ”osynliga” befolkning. *Plan* 65(3), 14–19.
- Nieminen, M. (2009). Kesämökkibarometri. Tilastokeskus & Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavana: http://www.tem.fi/files/22175/Mokkibaro08_raportti.pdf, luettu 13.10.2009.
- Nälkälinnanmäki kuuluu savonlinalaisille (2010). Kansalaissivusto, <http://www.nalkalinnanmaki.fi/>, luettu 11.3.2010.
- Peltonen, J. (2008). Asunnot vailla vakinaisia asukkaita. Asuntovarauhanhanke 2006. Suomen ympäristökeskus. Julkaisematon raporttiluonnos.
- Pirkanmaan virkistysalueyhdistys ry.(2010). Laipanmaa: <http://www.pirkanmaanvirkistysalueyhdistys.fi/virkistysalue.tpl?id=13>, luettu 7.6.2010.
- Pitkänen, K. & S. Tuulentie (2014). Paikallisia ja ulkopuolisia – vapaa-ajan asumisen maaseutu. *Maaseudun Uusi Aika* 22(2), 3–4.
- Pitkänen, K. (2008). Second-home Landscape. The Meaning(s) of Landscape for Second-home Tourism in Finnish Lakeland. *Tourism Geographies* 10(2), 169–192.

- Pitkänen, K. (2011). Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 31. University of Eastern Finland, Joensuu.
- Pitkänen, K. (2013). Vapaa-ajan asumisen muutos nostaa esille tarpeen tarkastella asumisen monipaikkaisuutta. Hyvinvointikatsaus, Tilastokeskus.
- Pitkänen, K., Adamiak, C. & G. Halseth (2014). Leisure activities and rural community change: Valuation and use of rural space among permanent residents and second home owners, *Sociologia Ruralis* 54(2), 143–166.
- Pitkänen, K., Hiltunen, M. J., Adamiak, C., Furman, E., Hall, C. M., Hannonen, O., Kietäväinen, A., Paloniemi, R., Rinne, J., Strandell, A., Tuulentie, S., Vepsäläinen, M., & U. Åkerlund (2015). Vapaa-ajan asumisen hallinnan haasteet ja tulevaisuus. Teoksessa J. Häkli, R. Vilkkonen & L. Vähäkylä (toim.). *Gaudeamus*, Tulossa.
- Ponnikas, J., Voutilainen O., Korhonen S. & H-M. Kuhmonen (2014). Maaseutukatsaus 2014. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 2/2014. Edita Publishing. Saatavana: http://www.tem.fi/files/38570/TEMjul_2_2014_web_23012014.pdf, luettu 13.5.2015.
- Putikko (2010). <http://fi.wikipedia.org/wiki/Putikko>, luettu 3.2.2010
- Putkonen, L. (2005). Satakunnan rakennusperintö, Satakuntaliitto.
- Pyy, I. (2014). Mökkeily, mökkeily, mökkeily – Mäntyharjun kehittämisen haasteet. *Maaseudun Uusi Aika* 22(2), 56–65.
- Pälkäneen kunnan verkkosivut (2010): Mummonmökkit maailmalle! <http://www.palkane.fi/index.php?mid=1&pid=109>, luettu 3.6.2010.
- Rannikko, P. (2014). Maaseudun näkökulma väestö. *Maaseudun Uusi Aika* 22(2), 34–42.
- Rannikko, P. (2008). Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa: *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–58.
- Ranta, S-L. (1999), *Kirkonkylä Päijänteen kainalossa*. Kansatieteellinen arkisto 44, Helsinki.
- Rehunen, A. (2008). Kesämökin lähiympäristö ja liikkuminen. Teoksessa T. Toivonen & M. Halme (toim.). *Kulttuurin, luonnon ja liiketoiminnan näkökulmia matkailuun*. Turun kauppakorkeakoulu, sarja KR-4:2008, 101–115.
- Rehunen, A., Rantanen, M., Lehtola, I. & M. J. Hiltunen (toim. 2012). *Palvelujen saavutettavuus muutoksessa. Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet*. Helsingin yliopisto, Ruralia Instituutti, Tutkimusraportteja 88. Saatavana: <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja88.pdf>. Luettu 13.5.2015.
- Rinne, J., Kietäväinen, A., Tuulentie, S., & R. Paloniemi (2014). *Governing Second Homes: A Study of Policy Coherence of Four Policy Areas in Finland*. *Tourism Review International*, 18(3), 223–236. doi:10.3727/154427214X14101901317318
- Rinne, J., Paloniemi, R., Tuulentie, S., & A. Kietäväinen (2015). Participation of second-home users in local planning and decision-making – a study of three cottage-rich locations in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 7(1), 98–114. doi:10.1080/19407963.2014.909818

- Ristimäki, M. (1999). Yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä. Ehdotus yhdyskuntarakenteen seurannan järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suomen ympäristö 344.
- Rytkönen, A & A-M. Kirkkari (toim. 2010). Vapaa-ajan asumisen ekotehokkuus. Suomen ympäristö 6/2010. Rakennettu ympäristö. Ympäristöministeriö.
- Rytteri, J. (2006). Loma-asutuksen kehitys Mäntyharjussa 1950–2000. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto.
- Savonlinnan loma-asuntomessut (2002). http://www.asuntomessut.fi/messut/historia/loma-asuntomessut/fi_FI/Savonlinna_2002/, luettu 22.2.2010.
- Sikiö, M., Pitkänen, K. & A. Rehunen (2014). Tyhjät asuinrakennukset osana asumisen maaseutua. *Maaseudun Uusi Aika* 22(2), 43–55.
- Snellman, R L. (2009). Luova luokka liikkeellä. *Helsingin Sanomat* 23.8.2009, D 3.
- Stedman, R. C. (2006). Understanding place attachment among second home owners. *American Behavioral Scientist* 50(2), 187–205.
- Tapio-Biström, M-L., Vihinen H. & S. Thessler (2006). Maatalouden ja maaseudun kohta-lonyhteys – tapaus Mäntyharju. *Terra* 118(3–4), 173–187.
- Tarvolan kyläyhdistys (2010). Tarvola, Lappajärvi. Tarvolan kyläyhdistyksen internet-sivusto: <http://www.lappajarvi.fi/kylat/tarvola/>, luettu 27.5.2010.
- Tilastokeskus (2009). Rakennukset ja kesämökit. Saatavana: <http://www.stat.fi/meta/til/rakke.html>, luettu 21.6.2009.
- Tilastokeskus (2010). Aluetyypit ja alueet (Ohjelmakausi 2007–2013). Saatavana: http://www.stat.fi/tup/msind/msind_aluetyypit.html, luettu: 22.5.2010.
- Timothy, D. J. (2004). Recreational Second Homes in the United States: Development Issues and Contemporary Patterns. Teoksessa Hall, C. M. & Müller, D. K. (toim.) *Tourism, Mobility and Second Homes. Between Elite Landscape and Common Ground*. Channel View Publications, Clevedon.
- Tuulentie, S. (2007). Settled Tourists: Second Homes as a Part of Tourist Life Stories. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7:3, 281–300.
- Tuulentie, S. (2010). Lapista tulee turistinkin koti. Teoksessa Vilkkö, A., Suikkanen, A. & J. Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Valtakunnallinen matkailustrategiatyöryhmä (2006). Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & Toimenpideohjelma vuosille 2007–2012. KTM, julkaisu 21/2006. 102 s.
- Varrio, K. (2010). Kemijärven Roikka Oy:n toimitusjohtajan sähköpostitiedonanto 31.3.2010.
- Vepsäläinen, M. & A. Rehunen (2009). Lomalla kylän lomassa? Kylämökkeilyn rajaaminen, nykytila ja muutokset. *Matkailututkimus* 5(2), 43–56.
- Vihreän kullon kulttuurit (2010). <http://www.travel.mikkeli.fi/fi/nahtavyyksia>, luettu 3.2.2010.
- Virtanen, P. V. (1983). Maaseudun fyysinen rakenne ja sen suunnittelu. Teoksessa: Vuorela, P., Kosonen, M. & P. Virtanen (toim.). *Suomalainen maaseutu*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Vuoristo, K-V. (2002). Regional and structural patterns of tourism in Finland. *Fennia* 180: 1–2, 251–259.

- Vuoristo, K-V. & N. Vesterinen (2009). Lumen ja suven maa. Suomen matkailumaantiede. WSOYpro Oy, Helsinki.
- Väisänen, M. (2008). Paluu juurille – Sivakka ja Rasimäki lomalaisten kohtaupaikkoina. Teoksessa: Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 208–225.
- Ympäristöministeriö (2005). Rantojen maankäytön suunnittelu. Ympäristöopas 120. Helsinki.
- Ympäristöministeriö (2006). Kilpailukykyä, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 31/2006. 42 s.
- YTR (2009). Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009. Saatavana: http://www.maaseutupoliittikka.fi/files/976/YTR5_2009_Maaseutupoliittinen_kokonaisuohjelma_2009_2013.pdf, luettu 22.5.2010.

**MIA VEPSÄLÄINEN JA
MERVI J. HILTUNEN (TOIM.)**
Kylämökkeily Suomessa

Suomalaisten mielikuvissa vapaa-ajan asuminen on tyypillisesti mökkeilyä omassa rauhassa vesistöjen rannoilla tai metsän keskellä. Todellisuudessa vapaa-ajan asuminen on hyvin monimuotoista ja erilaiset mökkeilyn muodot ovat kasvattaneet suosiotaan. Tässä tutkimusraportissa esitellään Eheyttävä kylämökkeily? Vapaa-ajan asuminen maaseudun kylissä ja taajamissa -tutkimushankkeen tuloksia, joiden mukaan mökkeily kylissä ja taajamissa on merkittävä osa suomalaisten vapaa-ajan asumista. Raportissa tarkastellaan kylämökkeilyn laajuutta, alueellisia eroja ja muutoksia laajojen tilasto- ja paikkatietoaineistojen sekä useiden, eri asiantuntijoiden kirjoittamien, esimerkkitapausten kautta.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Reports and Books in Social Sciences and Business Studies

ISBN: 978-952-61-1816-1